

SBORNÍK

Národního památkového ústavu,
územního odborného pracoviště
v Pardubicích za rok 2015

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVIŠTĚ
V PARDUBICÍCH

Vydal
Národní památkový ústav,
územní odborné pracoviště v Pardubicích v roce 2016

ISBN 978-80-87626-03-0

Editorky:
Mgr. Zuzana Růžková, Ing. Eva Lohniská

Foto na titulní straně obálky: Letecké foto Vysoké Mýto, foto: Městský úřad Vysoké Mýto
Foto na zadní straně obálky: Vítraje z kostela sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě, foto: V. Cinková

Vážení čtenáři,

úvodem si dovoluujeme poděkovat Vám, že jste si i v letošním roce našli cestu k našemu sborníku. Těší nás to o to více, že toto číslo je poněkud netradiční svým takřka výsadním zaměřením na jedno konkrétní a aktuální téma v památkové péči, a sice na městské památkové zóny. V roce 2015 si připomínáme dvacáté a pětadvacáté výročí prohlášení devatenácti městských památkových zón v Pardubickém kraji, jež bylo osudovým krokem pro zachování a obnovu těchto „klenotů mezi městy“. Stěžejním cílem této publikace je proto prezentovat účel, výsledky a smysluplnost soustavné památkové péče v památkově chráněných sídlech, jež jsme se rozhodli demonstrovat na vybraných pozitivních příkladech obnov. Upozorňujeme rovněž na pozitivní roli dotačních programů, zejména Programu regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón.

U příležitosti výročí prohlášení zón vznikla též putovní výstava nazvaná V náručí památkové péče. Městské památkové zóny Pardubického kraje, která bude nejen v tomto, ale i v následujících letech putovat po našem kraji. Výstava je realizována pod záštitou JUDr. Martina Netolického, Ph. D., hejtmána Pardubického kraje, a za finanční podpory Pardubického kraje.

OBSAH

Historické město a jeho plošná ochrana

Eliška RACKOVÁ 6

V NÁRUČI PAMÁTKOVÉ PÉČE.

MĚSTSKÉ PAMÁTKOVÉ ZÓNY PARDUBICKÉHO KRAJE

Mapa městských památkových zón Pardubického kraje

Jan KRČÁL 8

Městská památková zóna Brandýs nad Orlicí

Zuzana VAŘEKOVÁ 11

Městská památková zóna Bystré

Petr KOČÍ, Jitka SVOBODOVÁ 16

Městská památková zóna Česká Třebová

Zuzana VAŘEKOVÁ, Václav PAUKRT 20

Městská památková zóna Dašice

Popis zóny J. Svobodová, úvodní text převzat z L. Svoboda, Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji, Pardubice 2004 25

Městská památková zóna Heřmanův Městec

Václav MEDEK 29

Městská památková zóna Chrást

Václav MEDEK 33

Městská památková zóna Chrudim

Václav MEDEK, Jitka SVOBODOVÁ 37

Městská památková zóna Jablonné nad Orlicí

Zuzana VAŘEKOVÁ, Václav PAUKRT 42

Městská památková zóna Jevíčko

Zuzana VAŘEKOVÁ, Václav PAUKRT 47

Městská památková zóna Králíky

Zuzana VAŘEKOVÁ 51

Městská památková zóna Lanškroun

Zuzana VAŘEKOVÁ 56

Městská památková zóna Letohrad

Zuzana VAŘEKOVÁ, Václav PAUKRT 62

Městská památková zóna Luže

Václav MEDEK, Václav PAUKRT 66

Městská památková zóna Polička

Petr KOČÍ 70

Městská památková zóna Skuteč – Předhradí	
<i>Václav MEDEK</i>	73
Městská památková zóna Svitavy	
<i>Petr KOČÍ</i>	77
Městská památková zóna Ústí nad Orlicí	
<i>Zuzana VAŘEKOVÁ</i>	81
Městská památková zóna Vysoké Mýto	
<i>Zuzana VAŘEKOVÁ, Václav PAUKRT</i>	86
Městská památková zóna Žamberk	
<i>Zuzana VAŘEKOVÁ, Václav PAUKRT</i>	92
Plánky městských památkových zón	98
 AKCE OBNOVY, PRŮZKUMY PAMÁTEK A VÝZNAMNÉ OBJEVY	
Zpráva k vybraným akcím restaurování mobiliáře v roce 2015	
<i>Veronika CINKOVÁ</i>	106
Vybrané akce restaurování v roce 2015	
<i>Václav PAUKRT</i>	116
Vybrané akce obnovy u památek lidové architektury v Pardubickém kraji	
<i>Jiří ŠVEC</i>	118
Vybrané akce obnovy v okrese Ústí nad Orlicí	
<i>Zuzana VAŘEKOVÁ</i>	123
Akce SHP a OPD v roce 2015	128
 ZPRÁVY A ZAJÍMAVOSTI	
Unikátní dokument o záchraně a restaurování kostela Nalezení sv. Kříže v Litomyšli	
<i>Veronika CINKOVÁ, Zuzana RŮŽKOVÁ</i>	130
Litomyšlská expozice a svojanovský obraz sv. Jana Nepomuckého nominovány na Cenu NPÚ Patrimonium pro futuro	
<i>Václav PAUKRT</i>	133
Výjimečné dny a události roku 2015	
<i>Zuzana RŮŽKOVÁ</i>	136
Vzdělávací aktivity	
<i>Zuzana RŮŽKOVÁ</i>	139
Odborná knihovna a odborná spisovna a jejich poklady	
<i>Zdeňka Kratochvilová</i>	140
Pronájem zasedacích místností	142

Historické město a jeho plošná ochrana

Eliška RACKOVÁ

Historické město není shluk staveb, ale krajina. Je svým obyvatelům druhou přírodou, která má svůj život, svou tvář a pod povrchem ve vrstvách uspořádanou minulost, která utváří současný reliéf. Stejně jako se minulost podílí na současnosti města, také předznamenává (a tím i limituje) jeho budoucnost. Je jiné, než sídliště, které v různých podobách vzniká jako spotřební zboží. Pokud pomine společenská potřeba sídliště, stane se odpadním produktem, který bude třeba odstranit, sanovat, nahradit. Ztráta města v paměti jeho obyvatel a přátel je nenahraditelná. Stejně jako krajinu tvoří komplex prvků různého měřítka od reliéfu k jednotlivým společenstvům a jedincům, tvoří i město různé úrovně od urbanistické struktury k jednotlivému hodnotnému detailu. Pokud zanikne detail, město žije dál, ale jedna jeho duše odchází.

Královské město Most asanované kvůli těžbě uhlí a jediný přeživší děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie přesunutý mimo těžní jámu.

Hrochův Týnec – městečko, které až do výstavby silničního průtahu v roce 1985 mělo náměstí.

Tradici úcty k historickým artefaktům a ochrany jednotlivých památek můžeme v různých podobách sledovat již od středověku. V dnešním slova smyslu se první iniciativy k památkové ochraně objevují na konci 18. století, aktivity dobrovolných vlasteneckých hnutí však završil až v roce 1850 rakouský stát vytvořením Císařsko-královské centrální komise pro průzkum a uchování stavebních a uměleckých památek. Idea ochrany celých urbanistických souborů je mladší. V 80. a 90. letech 19. století se mezi jinými historizujícími tendencemi v architektuře a urbanismu objevuje fenomén, kdy se historické město stává předmětem studia s cílem poznat principy jeho uspořádání a využít je ke zma-

lebnění současných měst. Tehdy poprvé byla historické urbanistické tkáni přiznána nějaká mimořádná kvalita, která novým městům chybí. Klíčovou roli v rozvoji této myšlenky sehrály právě české země a především Praha. V Praze se již v roce 1873 zrodila idea ochrany prostředí památky, která bez svého kontextu ztrácí význam, a v roce 1893 byla poprvé navržena zákonná ochrana celých čtvrtí. Rozhodujícím impulsem byla mimořádně brutální asanace pražského Josefova a části Starého Města, proti které se zvedla vlna odporu nejen mezi odborníky, ale i mezi širokou veřejností. V prostředí Klubu Za starou Prahu začaly v meziválečném období vznikat první metodické postupy revitalizace historické zástavby jako protíváha k opakovaným návrhům na její plošné boření a nahrazování hygienicky nezávadnou, ale většinou bezduchou výstavbou.

Zateplení historické fasády. Snahou o formální zachování členění fasády se dům stává svou vlastní karikaturou.

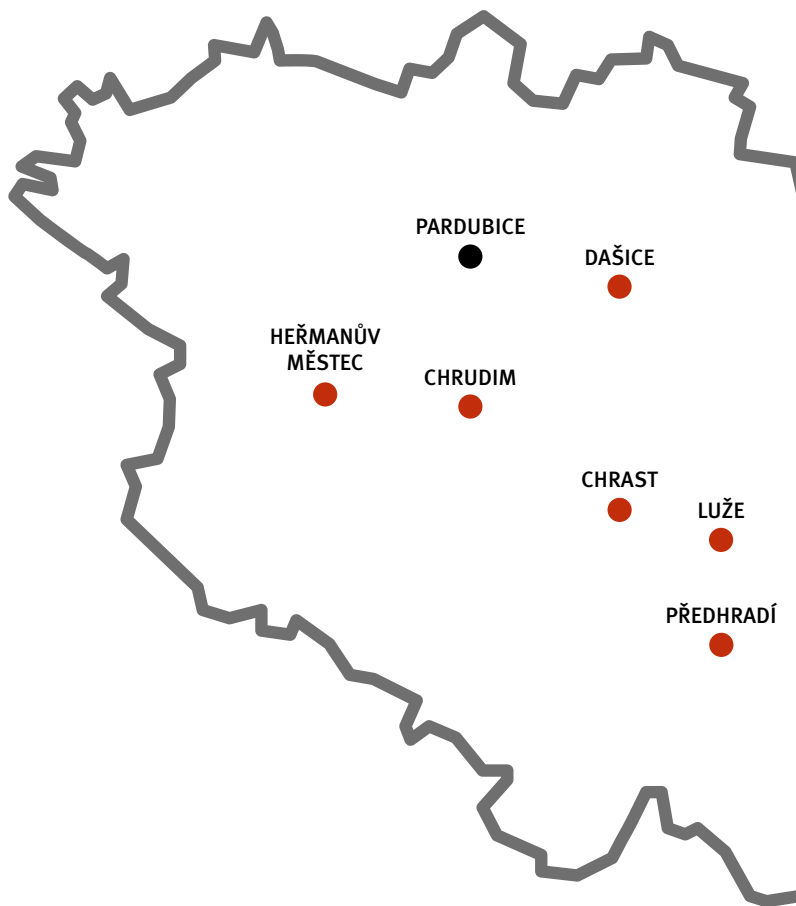
V socialistickém Československu potom paradoxně došlo k evropsky bezprecedentním akcím – proběhly rozsáhlé plošné průzkumy a pasportizace, na území státu bylo v roce 1950 prohlášeno třicet nejhodnotnějších historických jader za památkové rezervace. Záměry rehabilitovat historická města podložené mezinárodně uznávanými teoretickými pracemi ale postupně krachovaly v konfrontaci s realitou socialistického prefabrikovaného stavebnictví a cenné domy, které patřily všem a zároveň nikomu, celá desetiletí chátraly jako podřadný bytový fond. Za toto období fyzicky zaniklo téměř 10% českého památkového fondu. V daném kontextu se ukázalo, k jakým škodám vede tento vývoj nejen v těch nejceněnějších městských celcích s vysokou koncentrací památek, ale zcela všeobecně, v zanedbaných centrech měst hodnotných celkovým utvářením svých historických prostor a půdorysů. V novém zákoně o státní památkové péči byla v roce 1987 zakotvena nová forma ochrany pro území s významnými kulturními hodnotami s menším podílem kulturních památek – památková zóna.

Obrat nastal až s restitucemi, privatizací a liberalizací po roce 1989, kdy se na scénu postupně vrátili soukromí vlastníci se sounáležitostí a zodpovědností ke svým domům. Významně se také rozrostly řady architektů, stavebních firem a specializovaných řemeslníků schopných kvalitně provádět náročné práce při obnově historických staveb a novostaveb v historickém prostředí. Od roku 1990 do roku 2015 bylo prohlášeno 255 městských, 211 venkovských a 25 krajinných památkových zón. V Pardubickém kraji bylo ve dvou vlnách v roce 1990 a 1995 za památkové zóny prohlášeno celkem 19 měst reprezentujících sídla s různou historickou důležitostí a urbanistickou formou – od přemyslovských královských měst po podhradské osady a agrární tržová městečka. Cílem výstavy je v této rozmanitosti představit vývoj městských památkových zón v Pardubickém kraji za posledních 25 let.

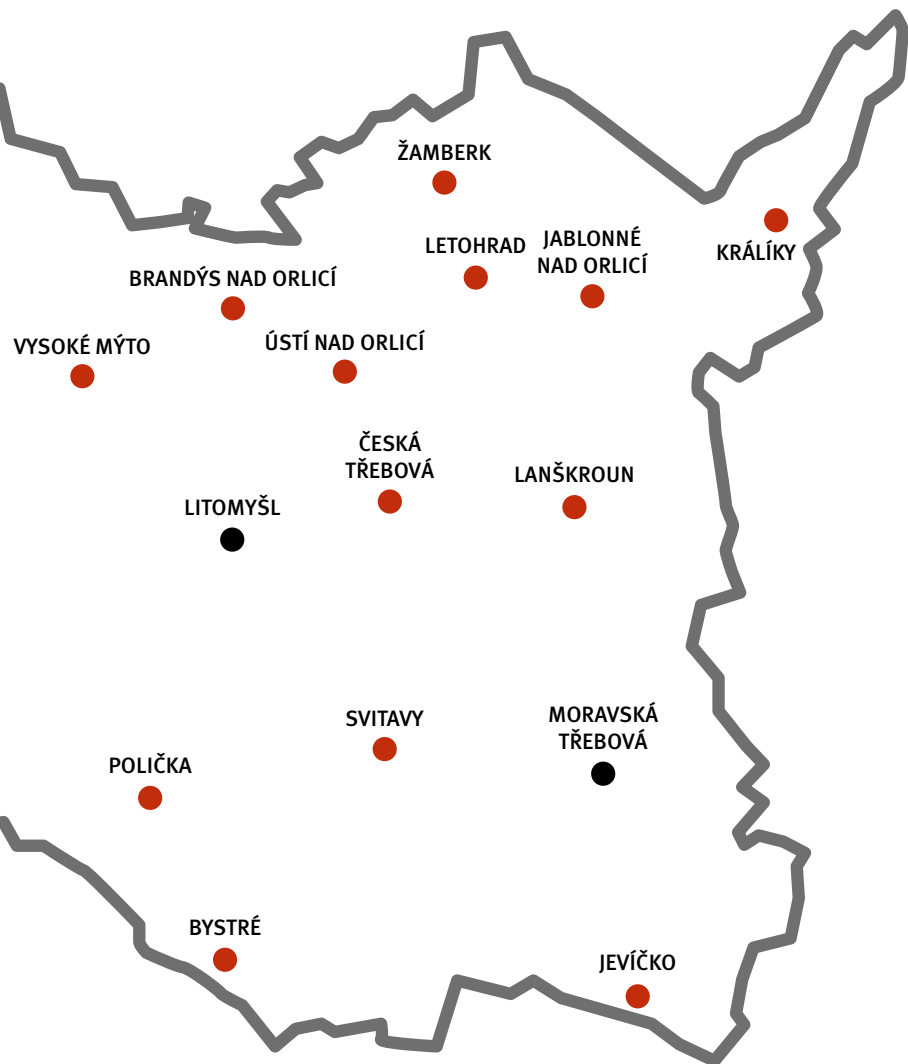
V NÁRUČI PAMÁTKOVÉ PÉČE. MĚSTSKÉ PAMÁTKOVÉ ZÓNY PARDUBICKÉHO KRAJE

Mapa městských památkových zón Pardubického kraje

Jan KRČÁL

- městské památkové rezervace (MPR)
- městské památkové zóny (MPZ)

Městská památková zóna Brandýs nad Orlicí

Zuzana VAŘEKOVÁ

Městská památková zóna Brandýs nad Orlicí je vymezena rozsahem historického centra města a zahrnuje nejvýznamnější dominanty, tedy hrad a zámek na jedné straně a kostel se sokolovnou na straně druhé. Město, jež je zajímavé mimo jiné přesuny šlechtického sídla a vývojem v první polovině dvacátého století, si díky své poloze zachovalo nejen vcelku nenarušené panorama ve výjimečně působivém krajinném rámci, ale v zásadě též původní strukturu zástavby, a to včetně několika roubených maloměstských domů z 19. století situovaných severovýchodně od náměstí. Nevelkému náměstí dominuje stavba radnice, za níž se nachází dvojice kvalitně dochovaných barokních městských domů. Zároveň je však tento prostor narušen degradací architektonického výrazu některých staveb a dvěma citlivými demolicemi. Mimo chráněné území zůstala situována budova lázní s parkem a četná kvalitní meziválečná architektura.

Letecké foto Brandýs nad Orlicí, foto: Městský úřad Brandýs nad Orlicí

Brandýs nad Orlicí leží na dně hlubokého údolí Tiché Orlice mezi Ústím nad Orlicí a Chocní, které v tomto úseku vždy tvořilo těžko překonatelnou překážku ve směru sever-jih. V prostoru zástavby města však do údolí spadají od jihu dva srázné úvozy (od jihovýchodu pod dvorem, dříve hradem Orlík), k severu naopak vybíhají dvě poměrně dlouhá a hluboká údolí (směrem ke Kališti). Naznačeným utvářením terénu lze snad vysvětlit poměrně raný vznik vsi Loukotí, tvořící dnes západní část Brandýsa a připomínané již roku 1227. Na tomtéž břehu, avšak na protější straně, na extrémně úzké, vysoké a těžko přístupné ostrožně mezi údolím řeky a údolím Dolenského potoka, byl posléze vybudován hrad Brandýs. Přesná doba jeho vzniku není známa, víme však, že páni z Brandýsa byli jistě zakladateli lokačního městečka pod hradem, jehož vznik se proto předpokládá někdy před rokem 1340. Městečko tvořilo v podstatě jen nevelké obdélne, k východu se zužující náměstí, protékané v západní části potokem. Severně od náměstí byl před rokem 1360 postaven kostel. Jednota bratrská zde měla již od roku 1521 synodu a za prvních Žerotínů (držitelé panství v letech 1559–1636) byl na místě dnešního zámku čp. 1 postaven dům pro bratrské kněze (tzv. klášteříček).

Zástavba městečka postupně vznikala na cestě mezi náměstím a vsí Loukotí (roku 1506 ještě označovaná jako ves, ale k roku 1558 již *podměstí*) a dále v údolí severně pod hradem. Již v 16. století byl rozsah zástavby městečka poměrně značný a na konci tohoto století zde stálo přibližně 50 domů. Až do druhé poloviny 18. století se počet domů nezvyšoval.

Po roce 1553 nechal Bohuš Kostka z Postupic postavit v jihozápadním rohu náměstí zámek. Podle urbáře dochovaného z roku 1632 byl zámek rozsáhlou stavbou se sedmnácti pokoji, čtyřmi komorami, s přilehlými konírnami a zahradou s letohrádkem směrem k řece. Za Marie Zárubové z Hustiřan (1644–52) byl však opuštěn a správa panství byla situována v bývalém domě kněžích Jednoty bratrské na místě dnešního zámku. Za neznámých okolností zámek po roce 1652 zanikl a na jeho místě byly postaveny měšťanské domy (čp. 19, čp. 20 a čp. 21, novostavby po požáru roku 1854). K dalšímu pokusu o vznik šlechtického sídla na panství došlo po roce 1723, kdy začala nový zámek stavět Marie Terezie Trautmannsdorfová, tentokrát však západně od města, u vsi Mostku. Stavba však nebyla dokončena.

Jádro dnešního zámku tak vzniklo až v letech 1781–83 údajně přestavbou zřícenin panského domu (stavitel J. Tůma). Vzápětí (v letech 1787–88) stavitel F. Jedlička z Heřmanova Městce postavil na místě staršího kostela dnešní kostel Nanebevstoupení Páně. Je zřejmé, že opětovný vznik centra panství přispěl k růstu městečka, neboť mezi polovinou 18. a začátkem 19. století došlo dokonce ke ztrojnásobení počtu domů. Plán z roku 1839 ukazuje kromě jednotlivého zahušťování zastavěných ploch i vznik jednotně parcelované řádky domků mezi náměstím a Loukotí a v horní části údolí nad Loukotí (pod lesem, mimo MPZ). V letech 1818–20 byl zámek opět přestavěn a zastřešen mansardovou střechou a roku 1914 jej dala rodina Fischerů novobarokně přestavět.

Přestože Brandýs spojila s okolním světem železnice již roku 1845 (trať Olomouc – Praha), výstavba až do roku 1918 opět stagnovala. Nejen díky novému železničnímu spojení, ale také vlivem nově zřízených lázní se však městečko stalo na počátku dvacátého století vyhledávaným letoviskem významných osobností uměleckého života, politiky i podnikatelské sféry. Na náměstí byly tehdy poslední dřevěné podsíňové domy přestavěny do zděné podoby. Významnými příklady neoslohové a moderní architektury, která přinesla nové stavební dominanty, se staly zejména budovy mlýna od F. Schmoranze nebo vilové stavby J. Drahoše, z nichž nejvýznamnější vila Ludmila byla později upravena na sokolovnu. Dále zmiňme novou radnici od téhož autora a zejména lázně, které změnily městečko na prvo-republikové lázeňské letovisko, s postupně vznikající čtvrtí rodinných domků. V centru se

zrodila též výrazná novostavba moderní záložny a řada objektů získala v meziválečném období svoji dnešní podobu.

Výstavba města se ve 20. století a především v jeho druhé polovině odehrávala převážně mimo MPZ, kde kromě modernizací a nástaveb došlo zejména k novostavbě nákupního střediska.¹⁾

AKCE OBNOVY

Za uplynulých dvacet let existence městské památkové zóny se podařilo s přispěním finančních dotací od státu prostřednictvím Ministerstva kultury ČR a Pardubického kraje opravit sokolovnu, radnici, provést dílčí opravy v kostele, rekonstruovat plochu náměstí a rehabilitovat vzhled některých městských domů. V posledních letech se památková obnova soustředí především na zříceninu hradu, která je v havarijním stavu, a na kvalitní obnovu objektu radnice.

Náměstí, foto: Městský úřad Brandýs nad Orlicí

Hrad Brandýs nad Orlicí

Počátky hradu, jenž se vypíná nad dnešním městem Brandýs nad Orlicí, spadají do poslední čtvrtiny 13. století. Kolem roku 1300 patřil Oldřichu z Brandýsa, roku 1421 za pánů z Boskovic byl společně s nedalekým klášterem na Orlíku dobyt a pobořen husitským vojskem. Poté přešel do majetku pánů Kostků z Postupic a od roku 1505 patřil Pernštejnům. Za nich byl pobořen znovu a teprve Bohuš Kostka z Postupic po zpětné koupi dal hrad opět opravit. V první polovině sedmáctého století je však již označován jako pustý.

Zříceniny jsou unikátní památky z několika hledisek. Jedná se především o mimořádnou hodnotu historického dokumentu, neboť objekt je nejen nenahraditelným zdrojem autentických informací, ale také je ojedinělý svým emocionálním kouzlem. Vlastník ve spolupráci s občanským sdružením Sdružení pro záchranu hradu Brandýs nad Orlicí od roku 2012 provádí zabezpečovací a stavební práce na památce, která je dlouhou dobu zařazena na seznam ohrožených památek České republiky. Záchraným pracím předcházela pečlivá dokumentace stávajícího stavu a projektová příprava. Prováděné stavebně-konzervační práce se snaží přistupovat citlivě k památkově chráněné struktuře a vzhledem ke stavu konstrukce maximálně uchovávat její hmotnou substanci, včetně stop stáří či fragmentár-

¹⁾ Texty charakterizující jednotlivé městské památkové zóny vychází především z díla K. Kuči (K. Kuča, *Města a městečka v Čechách a na Moravě I–VIII*, Praha 1996–2011) a z Koncepte péče o památkový fond v Pardubickém kraji (L. Svoboda, *Koncepte péče o památkový fond v Pardubickém kraji*, Pardubice 2004).

nosti dílčích struktur. Stavebně-konzervační obnova akcentuje zásadu šetrnosti v přístupu k veškeré hmotné substancí. Cílem konzervace je maximální zachování věrohodnosti díla, ale též zachování hodnoty stář v prezentovaném díle a atmosféry jeho vyznění.

Zřícenina hradu v Brandýse nad Orlicí, foto: Z. Vařeková

Zřícenina hradu v Brandýse nad Orlicí, foto: Z. Vařeková

Zřícenina hradu v Brandýse nad Orlicí, foto: Z. Vařeková

Radnice čp. 203

Jednopatrová solitérní stavba z let 1901–1902 od vysokomýtského stavitele J. Drahoše je postavena v duchu doznívajícího romantického historismu, s původně břidlicovými střechami mezi dekorativními štíty a štíhlou centrální věžičkou. Budova je hmotovou obměnou původní historické radnice, jejíž dominantní úlohu na náměstí převzala. Do náměstí se obrací průčelím se vstupním rizalitem, akcentovaným vykrajovaným štítem s proskleným ciferníkem hodin z roku 1936 od J. Fridricha z Chocně. V trojtraktové dispozici se schodišťovou halou uprostřed byl původně v přízemí byt městského strážníka a vzadu věznice, v patře radní síň a další místnosti po obvodu. Od 50. let 20. století jsou zde úřadovny, obřadní síň a pamětní síň J. A. Komenského. Reprezentativní výzdoba je omezena na radní sál s mohutnou konzolovou římsou po obvodu a náročnými vstupními portály s konzolovými supraportami, avšak původní výmalba je většinou zabílena a prozatím je obnoven pouze pás s bronzovými medailony významných českých osobností.

V roce 2015 proběhla první etapa obnovy střešní konstrukce radnice. Vlastník po dohodě s pracovníky památkové péče provádí postupnou výměnu eternitové krytiny za původní střešní krytinu, tedy břidlici v originálních rozměrech šablon. Břidlice je ušlechtilou krytinou, která byla součástí materiálové hodnoty a architektonického řešení. Za chvályhodnou považujeme i snahu města, které zamýšlí postupné restaurování původní výmalby v interiéru a rehabilitaci poškozené fasády.

Radnice, foto: Městský úřad Brandýs nad Orlicí

Městská památková zóna Bystré

Petr KOČÍ, Jitka SVOBODOVÁ

Městská památková zóna Bystré byla vyhlášena roku 1990 a kromě jedinečného panoramatu se historicky cenná urbanistická struktura, zahrnující i zámecký areál, opírá o řadu významných památek a dominant, mezi nimiž vyniká zejména kostel sv. Jana Křtitele s radnicí. Mezi nejvýznamnější stavby dále patří fara, bývalá církevní škola (dnes budova základní umělecké školy) a domy čp. 40 či čp. 84. Mimo centrální náměstí se nachází sokolovna čp. 315, drobná venkovská usedlost čp. 137 a další památkově cenné objekty, které utvářejí jedinečný charakter této zóny.

Letecké foto Bystré, foto: Městský úřad Bystré

Město Bystré leží na Hornosvratecké vrchovině přibližně 13 km od města Poličky. Centrální část města zaujímá protáhlá terénní vlna umístěná mezi dvěma potoky, přičemž jižní potok býval výrazně drobnější než severní údolní větev Bysterského potoka. První písemná zmínka o Bystrém je z roku 1349, kdy zde již existoval farní kostel. Jako městečko je Bystré uvedeno v listině z roku 1488, když dostává pečeť od Ješka Svojanovského z Boskovic. Městečko až do poloviny 16. století náleželo trvale ke Svojanovu, k jeho trvalému oddělení od toho panství došlo na počátku 17. století. V tomto období je uváděno ve městě 62 domů lemujících náměstí.

Chloubou města je jeho gotický urbanismus založený na velkém čtvercovém náměstí o straně přibližně 200 metrů, v jehož přibližném středu stojí barokní kostel sv. Jana Křtitele, upravený do stávající podoby na přelomu 17. a 18. století. Gotickou stavební etapu

Foto: Městský úřad Bystré

nám v Bystrém připomíná pouze část severní věže kostela sv. Jana Křtitele a torzo zdiva začleněného do stavby jižního a části západního křídla zámku. Renesance přinesla do města rozvoj zděné zástavby okolo centrálního náměstí, včetně přestavby radnice po požáru roku 1560. Nejvýraznější renesanční stavbou v Bystrém byla novostavba zámku situovaná v těsné blízkosti starší tvrze v letech 1586–90 Janem Bezdruzickým z Kolovrat (severní křídlo a část západního křídla). Výrazný rozvoj města nastal na přelomu 17. a 18. století, jak dosvědčuje vývoj zástavby města. Baroko přináší do Bystrého nebývalý stavební rozruch, dochází k celkové urbanistické úpravě centrálního náměstí, v jehož jižní části vzniká novostavba fary. Naproti ní je do vrcholně barokní podoby přestavěný zmíněný kostel sv. Jana Křtitele, dochází rovněž k přestavbě radnice (1717–19). Stavební práce probíhaly i na zámku, kde dochází k sjednocení objektu. Mimo to byla provedena urbanistická úprava cent-

Zámek, foto: Městský úřad Bystré

Radnice, foto: Městský úřad Bystré

rálního náměstí, které bylo rozděleno do tří větších a šesti menších špalíčků, podle potřeby a terénních možností umístěných v ploše náměstí. Toto urbanistické utváření se s malými změnami dochovalo až do současnosti a značně znejasnilo původní gotické utváření celku.

Století devatenácté je především ve znamení zachování dosažených hodnot, stavební úpravy jsou především utilitárního charakteru s úpravami exteriéru v duchu pozdního klasicismu. Dvacáté století znamenalo pro město Bystré postupný rozvoj zahrnující rozšíření staršího celku směrem na východ. Ve druhé polovině století je postupně nahrazována starší zástavba některými novostavbami, vzniká kupříkladu novostavba budovy Jednoty či bytový dům naproti radnici. Průmyslovou základnu tvořily v dané době v Bystrém tři mlýny, pila, olejna, lihovar, státní pivovar, tírna lnu, tři továrny (spíše výroby) obuvi, tři faktorie obuvi a deset tkalcovských faktorí. Bankovní služby poskytovala občanská záložna a vzdělanost udržovala hospodářská pokračovací škola. Nutno též podotknout, že roku 1940 zde vznikla první přádelna angorské vlny ve střední Evropě.

Interiér severního renesančního křídla zámku byl v 70. a 80. letech postižen požárem, což barokní výpravu interiérů výrazně poškodilo. V prostoru náměstí byly též zbořeny usedlosti čp. 6 (nahrazena domem služeb), čp. 22 a 23 (nahrazeno bytovým domem), čp. 74 a 75 (nahrazeno obchodním domem). Ve všech případech byl hrubě porušen princip řadové zástavby ustoupením z fronty a dalšími prohřešky ve formování náhradních hmot.

AKCE OBNOVY

Za uplynulých dvacet let existence městské památkové zóny se s přispěním finančních dotací státu prostřednictvím Ministerstva kultury ČR a Pardubického kraje podařilo ob-

Barokní fara, foto: Městský úřad Bystré

novit objekt bývalé fary čp. 59, radnici čp. 43 a objekt čp. 84. Dále byly realizovány úpravy plochy okolo kostela sv. Jana Křtitele a postupnou rekonstrukcí prochází v současné době i objekt někdejšího zámku.

Barokní fara

Barokní objekt fary z let 1690–92 je součástí řadové zástavby náměstí Na Podkově a nachází se naproti západnímu průčelí kostela sv. Jana Křtitele.

Objekt je průběžně udržovaný, výraznější stavební zásahy v posledním desetiletí představovala oprava a výměna oken v roce 2010 a výměna střešní krytiny v letech 2013–14.

Bývalá církevní škola čp. 59

Dům bývalé církevní školy čp. 59 byl vybudován v letech 1827–28, v místě někdejší kostnice (z této starší stavby pochází torzo zdiva dochované v suterénních prostorách objektu). Jednalo se jistě o významnou stavební aktivitu, kterou finančně podpořila i majitelka panství Marie Walburga, rozená z Harrachu, ovdovělá Truchsess-Zeil. V 50. letech minulého století byl objekt stavebně upraven na výrobní závod, tehdy došlo mj. k odstranění reliéfu s Pannou Marií nad hlavním vstupem. Výrobní činnost byla však v 90. letech 20. století ukončena a v letech 2008–2010 byl objekt adaptován na základní uměleckou školu. V rámci revitalizace došlo k jeho celkové stavební obnově, včetně úpravy dispozice pater, půdní vestavby a k rekonstrukci fasády se zpětným osazením reliéfu Panny Marie.

Bývalá církevní škola čp. 59

Městská památková zóna Česká Třebová

Zuzana VAŘEKOVÁ, Václav PAUKRT

Rozsah městské památkové zóny vyhlášené v roce 1995 má svůj původ ve vrcholném středověku a její hranice kopírují kvalitně dochovanou urbanistickou strukturu slezského založení. Přes bouřlivý historický vývoj v průběhu druhé poloviny devatenáctého a dvacátého století si historické jádro zachovalo v zásadě neporušenou půdorysnou strukturu a navazující hmotovou zástavbu. S ohledem na značné přestavby, prováděné v minulosti, můžeme v centru města dnes spatřit pouze malý počet autenticky dochovaných domů. Dominantou celého chráněného území zůstává klasicistní kostel sv. Jakuba doplněný barokní budovou děkanství čp. 1. Památku prvořadé historické hodnoty představuje v České Třebové rotunda sv. Kateřiny, situovaná mimo památkovou zónu, ale v pohledově exponované pozici z prostorů chráněného území. Pestrou druhovou skladbu na okrajích zóny doplňují i předměstské domy, které reprezentují původní tradiční zástavbu po obvodu města, čp. 472 v Kobylím dole či čp. 310 v Lidické ulici.

Letecké foto Česká Třebová, foto: Městský úřad Česká Třebová

Město Česká Třebová leží v široké kotlině říčky Třebovky svírané ze dvou stran vysokými zalesněnými hřbety. Na západní straně hřbet Kozlovského kopce odděluje Třebovsko od Litomyšlska a na východě území od Lanškrounska předěluje hřbet Třebovských stěn, jehož svahy tvoří evropské rozvodí Labe a Dunaje. Jihovýchodně od města je situováno ploché Třebovské sedlo, které vždy mělo velký význam pro spojení Čech a Moravy.

Nejstarší jádro zdejšího osídlení tvořila patrně slovanská osada již před rokem 1200, která vznikla ve svahu na pravé straně řeky. Zde byla v první polovině 13. století vystavěna pozdně románská rotunda, která sloužila zřejmě jako vlastnický kostel u dvorce. Třebovská rotunda je jedinou známou sakrální stavbou východně od Litomyšle situovanou

v podhorské krajině, která svůj dnešní obraz získala až převážně německou emfyteutickou kolonizací probíhající od poloviny 13. století. V této době bylo na protější straně založeno lokační městečko, které se připomíná k roku 1292. Zakladatelem tohoto města, podobně jako blízkeho Ústí nad Orlicí, byl patrně Vilém z Drnholce.

Púdorys České Třebové patří k nejvýraznějším příkladům aplikace slezského schématu města, v jehož osnově dominují dvě souběžné ulice, mezi nimiž vzniká náměstí a za ním ve středním bloku kostel. V příčném směru vznikly jen podružné spojky, z nichž severovýchodní směřovala přes řeku k románské rotundě, která získala roli hřbitovního kostela. Kolem města se rozvíjela předměstská zástavba, kterou na základě mladšího bouřlivého rozvoje není možné lokalizovat.

V minulosti ve městské zástavbě jistě dominovaly převážně dřevěné domy, jak přizemní tak patrové. Protože zde dosud nebyl proveden stavebněhistorický průzkum zástavby, zůstává postup přeměny dřevěného města ve zděné prozatím nejasný. Jednou z nejstarších zděných staveb je zřejmě renesanční radnice postavená roku 1547, která dle mimořádně kvalitní erbovní desky mohla být výpravnou stavbou. Radnice byla mnohokrát upravována, barokizována a průčelí upraveno pseudoslohově ve druhé polovině 19. století. Zdá se tedy, že již během 16. století mohla být zástavba kolem náměstí částečně zděná. Dominantní stavbou historického jádra je bezesporu kostel sv. Jakuba Většího situovaný severně za náměstím. Původní kostel zasvěcený Panně Marii a sv. Mikuláši byl postaven krátce po roce 1292, stávající kostel je klasicistní stavbou vzniklou mezi lety 1794–1801 dle plánů Lichtensteinského stavitele J. Hardtmutha.

Jednou z prvních zděných staveb ve městě je děkanství situované v blízkosti kostela a postavené v letech 1783–86 nebo dům čp. 11, dnešní muzeum, které bylo postaveno klasicistně v roce 1811. Přestože výraznější růst města pozorujeme již v 80. letech 18. století, začátek skutečného novodobého rozvoje datujeme vznikem železničního uzlu v letech 1845–46, který byl po dlouhou dobu nejdůležitější železniční křižovatkou v Čechách (vyjma Prahy). Význam železnice a nádraží se promítl i do historického centra, kdy byla ze středu jihozápadní strany náměstí proražena přímá ulice k nádraží. Atmosféra první třetiny dvacátého století a výrazný růst města se promítly i do řady zajímavých staveb s moderními fasádami ve stylu secese (gymnázium čp. 970 a Husův sbor c. ČSK čp. 900, vystavěné architektem A. Dryákem), národního slohu (dům čp. 97), či rondokubismu (kino, spořitelna čp. 72) a moderny (vila čp. 1421 projektovaná V. Vanickým).

Město se ve dvacátém století postupně rozrůstalo, v jeho druhé polovině došlo k výraznému zásahu do obrazu České Třebové, neboť byla asanována předměstská část zvaná Trávník. Zde bylo namísto převážně chalupářské zástavby vybudováno Nové náměstí, na něž navázala výstavba panelového sídliště. Vlastní rozvoj města v této době se však odehrál mimo historické jádro.

AKCE OBNOVY

Za uplynulých dvacet let existence městské památkové zóny se s přispěním finančních dotací od státu, prostřednictvím Ministerstva kultury a Pardubického kraje, podařilo provést opravu radnice čp. 77, budovy gymnázia, rotundy sv. Kateřiny a zrestaurovat sochy v okolí kostela nebo morový sloup na náměstí. Z přispění dotací Evropské unie z programu IROP byla taktéž provedena náročná konverze domu čp. 11 pro účely městského muzea, spojená s dostavbou proluky v ulici Klácelova. Město Česká Třebová rovněž postupně opravuje povrchy, revitalizuje veřejné prostranství a přispívá vlastníkům na opravu fasád městských domů.

Kostel sv. Jakuba, foto: Z. Vařeková

Sochy před kostelem, foto: V. Paukert

Sochy před kostelem, foto: V. Paukert

Sochy před kostelem, foto: V. Paukert

Restaurování soch sv. Kateřiny, Barbory, Jana Nepomuckého a Václava situovaných v okolí kostela sv. Jakuba Většího

Před kostelem sv. Jakuba Většího jsou osazeny sochy sv. Barbory, sv. Kateřiny a sv. Jana Nepomuckého, které původně stály na mostě přes Třebovku na cestě na Skuhrov. Nejstarším dílem je socha sv. Jana Nepomuckého datovaná rokem 1712 chronogramem v nápisové pásce, kterou drží anděl. Na dalším reliéfu je znázorněna královna vykonávající zpořád u sv. Jana Nepomuckého a na třetím svržení světce do Vltavy. Reliéfy na soklu pod sochou sv. Kateřiny, jež má u nohou kolo, tedy svůj atribut, zobrazují její mučení kolem s hřeby, které ale rozbil blesk, a následné stětí hlavy světice, jež nařídil císař Maxentius. Chronogram v nápise na pásce přidržované andělem u třetího reliéfu datuje vznik sochy do roku 1717. Nejmladším dílem je tedy socha sv. Barbory s kalichem v ruce a věží u levé nohy. Nápis s chronogramem v rukách anděla vracuje sochu do roku 1719, přičemž druhý reliéf zachycuje světici se dvěma muži, kterým patrně ukazuje na věž, v níž byla uvězněna a kde mají tito muži vybudovat okno. Třetí reliéf pak zachycuje mučednickou smrt – stětí Barbořiny hlavy, které vykonal její vlastní otec. Autorství soch není zatím určeno, v nedávné době bylo navrženo připsat sochy sv. Kateřiny a sv. Barbory na základě stylové analýzy s jinými díly litomyšlskému sochaři A. Appellerovi.

Kostel sv. Jakuba, foto: Z. Vařeková

Pískovec z lomu Maletín u Moravské Třebové, který byl použit při výrobě soch, vykazoval značné poškození a v dolních částech soklu byl zasolen. Na kameni, který byl zašpiněn a pokryt krustou, navíc docházelo k jeho zvětrávání. Z toho důvodu bylo v roce 2011 přikročeno k restaurování obou soch mučednických panen a následující rok k opravě sochy sv. Jana Nepomuckého. Pískovec byl odsolen, očištěn, zpevněn, proběhlo tmelení umělým kamenem, barevná retuš a závěrečné ošetření proti biologickému napadení a srážkové vodě.

Obnova kostela

Jak již bylo výše uvedeno, kostel sv. Jakuba Většího je výraznou a významnou dominantou města Česká Třebová a jejího historického jádra, chráněného území MPZ. Stavba představuje velice hodnotnou a v regionu takřka ojedinělou ukázkou kvalitní klasicistní sakrální architektury ze závěru 18. století, vystavěné podle projektu J. Hardtmutha, dvorního architekta Liechtensteinů. Kostel je současně charakteristickou ukázkou určité „typizace“ a závaznosti, která byla v tomto období vznesena liechtensteinským stavebním říditelstvím vůči jednotlivým typům staveb na celém rozsáhlém území rodových držav (podobný typ představuje například kostel v Libchavách). Stavba prošla výraznou stavební obnovou po požáru roku 1888 a v roce 1913 byla provedena stávající věžní bání.

V letošním roce došlo k výměně velkého půlkruhové okna v jižní straně lodi kostela, které hrozilo bezprostředním zřícením. Okno bylo vyrobeno jako kopie původního okna ze závěru devatenáctého století, včetně způsobu zasklení a osazení historickým taženým sklem. V následujících letech vlastník ve spolupráci s městem připravuje postupnou obnovu kostela, která bude spočívat v opravě fasády, oken, zvonové stolice a restaurátorské opravě zvonů.

Kostel sv. Jakuba, foto: Z. Vařeková

Městská památková zóna Dašice²⁾

Dašice leží v polabské rovině při řece Loučné, jejíž pravý břeh tvořil do samého konce 13. století okraj velkého lesního komplexu, táhnoucího se až k řece Orlici. Jeho kolonizace byla provedena na počátku 14. století, Dašicko tedy tvořilo okraj staré sídelní oblasti. Zatlímko okolní vesnice Hedčany a Prachovice vznikly zřejmě v 11. století, samotné Dašice jsou prvně doloženy až roku 1318, kdy se připomíná jistý Blažej z Dašic. V té době zde již zřejmě existoval farní kostel, doložený roku 1349. Se zmínkami o tvrzi se setkáváme poprvé kolem roku 1398, vznikla však jistě dříve. V plejádě místních vladyků se jakožto držitel Dašic objevuje v roce 1398 Boček z Kunštátu a z Poděbrad, otec budoucího českého krále Jiříka z Poděbrad. Jako městečko se Dašice nicméně připomínají až roku 1437, o sedmdesát let později samostatné dašické panství zaniklo, neboť je Vilém z Pernštejna přikoupil k Pardubicím.

Letecké foto Dašice, foto: Magistrát města Pardubic

Dašice vznikly při levém břehu řeky, která se dříve větvila do více ramen. Jádrem lokálního městečka tvoří velké obdélné náměstí o rozměrech cca 85x140 m, do něhož od jihu, od Hrochova Týnce, ústí široká ulice. Ze středu severní strany vychází ulice ke kostelu, pokračující potom po levém břehu řeky. Ze severní části východní strany náměstí byla vyvedena ulice ke tvrzi, která se za řekou křížila s cestou sledující v určitém odstupu pravou stranu řeky, a pokračovala k Holicím. Kolem tvrze existoval široký vodní příkop, vně ještě roku 1839 obíhal další, úzký vodní příkop obklopující i celé vnitřní město. Tento vnější příkop byl napájen jednak z Loučné, jednak z velkého Moravského rybníka, který ještě koncem 18. století existoval jižně od Dašic. Tvrz a městečko s vodním opevněním tvořily související urbanistický celek a nejspíše tedy vznikly současně. Naopak poloha kostela, v nynější podobě barokního, stojícího severně od náměstí za vodním příkopem, je zřejmě výsledkem příslušnosti ke staršímu vesnickému sídlišti. Jižně od náměstí se podél kříže cest rozvíjelo předměstí, další předměstská zástavba vznikala i v okolí řeky.

²⁾ Popis zóny J. Svobodová, úvodní text převzat z L. Svoboda, *Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji*, Pardubice 2004.

Vosáhlova vila, foto: M. Krištof

Dům čp. 19, foto: M. Krištof

K velkému nárůstu zástavby došlo v rámci raabizace komorního pardubického panství probíhající od 70. let 18. století, jež byla spojena s vysušením většiny velkých rybníků v okolí městečka. Tehdy byla založena víska Velkolánské severozápadně od Dašic a obdobné usedlosti se záhumenicovou plužinou byly vystavěny i severně od městečka na pravém břehu

Kostel Panny Marie, foto: M. Krištof

Dům čp. 19, foto: M. Krištof

řeky. Teprve v této době výrazně zhoustla zástavba kolem Loučné. Došlo též k výrazné přestavbě městských domů kolem náměstí, které si dodnes z velké části zachovaly pozdně rokokové a klasicistní fasády z konce 18. a první poloviny 19. století. Čela převážně přízemních domů s vysokými vykrajovanými štíty dávají Dašicím dodnes svérázný půvab. Městečko rostlo i ve druhé polovině 19. a v první třetině 20. století, a to převážně aditivně podél komunikací, mimo území zóny. Vznikající patrové domy na náměstí, obracející se do něj krátkými čely, rytmizaci při značném měřítku jeho plochy příliš neovlivnily (po roce 1855 stará radnice, škola v letech 1875–76, ve třetí čtvrtině 20. století bohužel zbavená novorenesančních fasád). Od přelomu 19. a 20. století však vzniklo i několik šířkově orientovaných objektů, zejména obchodní dům Soudek čp. 23, naštěstí dosud s pozdně secesním průčelím.

Dům čp. 98, foto: M. Krištof

AKCE OBNOVY

Za posledních 20 let se poměrně zanedbané centrum města proměnilo v příjemný městský interiér. Stalo se tak nejen díky opravám historických fasád domů na náměstí (kupříkladu domu U zeleného stromu čp. 19, domu čp. 98 apod.) či restaurování litinové kašny, ale rovněž díky opravě fary, fasád a střech kostela i stavební záchraně neorenesanční podnikatelské Vosáhlovy vily arch. J. Vejrycha, která byla dlouhá léta v havarijním stavu. Obnovou prošla též celková plocha náměstí, včetně nové výsadby zeleně na místě přerostlých stromů. Na důstojnou opravu bohužel dosud čeká renesanční budova mlýna s chátrající sgrafitovou výzdobou, nebo fasáda domu čp. 103 na náměstí s náročnou štukovou výzdobou.

Dašická fara

Dašická fara je bývalým římskokatolickým děkanstvím. Hlavní obytná budova byla vystavěna v barokním slohu v letech 1748–1757 a je v současnosti kulturní památkou. V průběhu staletí neprošla výraznými stavebními změnami, do dnešní doby se proto zachovala prakticky ve své původní dispoziční podobě. Jako sídlo dašických farářů sloužila do osmdesátých let minulého století, kdy přešla pod správu farnosti ze sousední obce Sezemice. Od té doby byla stavba využívána pouze zřídka. V roce 2002 prodala římskokatolická církev faru soukromé osobě, od níž tuto nemovitost zakoupili v roce 2007 stávající majitelé. V současné době je fara znovu na prodej.

V letech 2008–2013 prošla dašická fara nákladnou kompletní stavební obnovou a modernizací. Účelem prací bylo faru nejen obnovit v její původní historické podobě, ale také zabudovat moderní instalace a technologie, aby splňovala požadavky na standardy soudobého bydlení. Součástí renovace bylo i zařazení odpovídajícím mobiliářem. U ostatních budov (čeledník a dvě stodoly) byly rovněž realizovány potřebné stavební renovační a modernizační práce. Provedená obnova byla v roce 2013 oceněna titulem Stavba roku 2013 Pardubického kraje v kategorii rodinné a bytové domy.

Fara, foto: M. Krištof

Městská památková zóna Heřmanův Městec

Václav MEDEK

Heřmanoměstecká památková zóna byla prohlášena roku 1990 a díky parku náležejícímu k budově zámku, nejvýznamnější památkově chráněné budově města, zaujímá chráněné území značnou rozlohu. V předpolí zámeckého areálu se nachází tzv. „Malé náměstí“ s budovou bývalé správy zámku zvanou Medov, která v současné době prochází celkovou rekonstrukcí. Město dále disponuje významnými sakrálními stavbami, mezi něž se řadí farní kostel sv. Bartoloměje tvořící dominantu náměstí, dále hřbitovní kostel či kostel Československé církve husitské (představuje kvalitní architekturu období tzv. první republiky). Jediný je rovněž areál židovských památek, kterému vévodí rekonstruovaná stavba synagogy.

Letecké foto Heřmanův Městec, foto: Městský úřad Heřmanův Městec

Heřmanův Městec leží pod posledními výběžky podhůří Železných hor při přechodu do polabské roviny. Vyúsťuje zde údolí Podolky, nad nímž na výrazné ostrožně stojí jižně a jihozápadně ves Kostelec u Heřmanova Městce, kde se nacházelo jedno z významných šlechtických sídel. Asi 1, 5 km severně od města bychom našli další tvrz jménem Mrdice, založenou ve druhé polovině 13. století. Roku 1325 se uvádí v pramenech společně se stejnojmenným dvorem a k roku 1351 je dokonce označována jako hrad. Po roce 1382, kdy je zmíněna naposledy, byla však opuštěna a zpusťla. Samotné město Heřmanův Městec (německy Hermannstadt) bylo založeno mezi těmito panskými sídly „na zeleném drnu“, buď Heřmanem z Kostelcem ve třetí čtvrtině 13. století, nebo Heřmanem z Mrdic o století později.

Lokační půdorys Heřmanova Městce je možno rekonstruovat jako rozsáhlý vřetenový útvar, začínající na západním konci dnešního náměstí a pokračující podél hlavní cesty k východu, přinejmenším až k východní straně „zámeckého“ náměstí. Po ustavení samotného městeckého panství vzniklo (případně navázalo na starší tvrz) další sídlo v samotném městě – nejpozději do poloviny 17. století zde vznikl rozlehlý zámek. Zástavbu podél Pokorného ulice, tedy podél příčné cesty, doplnil na jihozápadním okraji města hřbitovní kostel Zvěstování Panny Marie. Od poloviny 17. století se v severní části formovalo urbanis-

Židovské památky, foto: M. Krištof

Židovské památky, foto: M. Krištof

Židovské památky, foto: M. Křištof

ticky samostatné židovské město. Městec velmi utrpěl za třicetileté války, kdy byl díky své poloze na důležité cestě vedoucí z Čáslavi do Chrudimi několikrát poškozen. V roce 1623 jej vypálili císařští vojáci, další škody přinesla léta 1633–34, 1639 a 1643. Ještě deset let po válce bylo ve městě ze 142 domů celkem 50 zpustlých.

Město zaznamenalo výrazný růst v 18. a 19. století. Tehdy vznikala zástavba podél čáslavské ulice (k západu), jejíž význam zachovala i nová císařská silnice z let 1772–78. Další domy se stavěly podél silnice do Vyžic, tato část se již roku 1869 nazývala Příbylov. Na konci 18. století vznikl velký zámecký park, táhnoucí se podél Podolky daleko za město, a pojil i Starou oboru neznámého stáří. Novodobý vývoj spojený se vznikem železnic vedené po západním obvodu města a s vybudováním textilky přinesl výrazný přírůstek domů. Nová výstavba se soustředila především do trojúhelníku mezi čáslavskou silnicí, Příbylovem a železnicí. Starší spojovací cesty byly proměněny v ulice. Reprezentativnějšího rázu nabyla nová ulice severně od náměstí, stavělo se podél ulice do Klešic a nové domy vznikaly i severovýchodně od města, v sousedství bažantnice. Tento vývoj pokračoval též ve druhé polovině 20. století, což vedlo k dotvoření a propojení uliční sítě.

Jádro města sice postihly některé necitlivé úpravy a modernizace (za urbanistickou závalu lze jednoznačně považovat průtah frekventované komunikace napříč městem, který do určité míry kompaktnost a celistvost památkové zóny znehodnocuje), urbanisticky však nebylo centrum narušeno a zachovala se řada památkově významných domů. Jedná se přitom jak o barokní domy, tak o klasicistní stavby pocházející z první poloviny 19. století.

AKCE OBNOVY

V průběhu uplynulých dvaceti let se ze státních prostředků spolufinancovala náročná celková obnova areálu židovských památek (synagoga, škola, dvoj domek, hřbitov), dále byla provedena oprava farního i hřbitovního kostela. V současné době již několik let probíhá postupná obnova bývalého panského správního dvora zvaného Medov. V roce 2015 a v následujícím roce by měla být dokončena oprava střechy, naváže obnova fasády a interiéru.

Dvůr Medov čp. 33

Dvůr Medov, který je v majetku města, tvoří komplex zděných jednopatrových a přízemních budov uspořádaných kolem obdélného dvora. Ten je komunikačně přístupný širokým průjezdem v ose hlavního průčelí, obráceného k západu do Masarykova náměstí. V minulosti objekt sloužil jako hospodářské, obytné a správní zázemí sousedního šlechtického sídla. Historické prameny dokládají existenci dvora již v roce 1591. Nejvýznamnější stavební aktivity, proměňující tento objekt, pak datujeme od konce 18. přes celé 19. století, přičemž jeho stávající podoba byla zformována v podstatě na samém konci 19. století.

V roce 2010 započala celková výměna střešní krytiny, rekonstrukce a oprava krovového systému. Tato akce vzhledem k rozsahu objektu probíhá po jednotlivých etapách doposud a je součástí celkové rekonstrukce a obnovy objektu, směřující k jeho využití zejména pro obytné a reprezentativní účely.

Dvůr Medov, foto: S. Kudláček

Dvůr Medov, foto: S. Kudláček

Dvůr Medov, foto: S. Kudláček

Městská památková zóna Chrast

Václav MEDEK

Jádro Městské památkové zóny Chrast tvoří náměstí s centrálně umístěným kostelem a zámek ve východním čele zástavby. Samotný areál zámku je nejvýznamnější památkou města. Na tento objekt navazuje východním směrem poměrně rozsáhlý park, který přechází v komunikaci lemovanou lipovou alejí, směřující do nedalekých Podlažic. Vlastní urbanizovaný prostor města je bohužel velmi negativně ovlivněn frekventovanou komunikací, procházející napříč zónou. Tento stav však není reálně v dohledné době změnit.

Letecké foto Chrast, foto: Městský úřad Chrast

Chrast leží v mírně zvlněné rovině po severním úpatí vrchoviny Skutečska. Hlavním vodním tokem je říčka Žejbro, která pramení u Oldřiše u Krouny a vrchovinu opouští hlubokým kaňonem mezi Vrbatovým Kostelcem a Chacholicemi. Pod nimi se na nízké terénní vlně při levém břehu říčky rozkládá klášterišť v Podlažicích a severovýchodně od Chrasti se Žejbro dotýká někdejší vsi Chrašic. Samotná Chrast postrádá jakýkoli hlavní tok.

V raném středověku byl centrem rozptýleného osídlení kostel v Chrašicích, jehož roli však před rokem 1159 výrazně převýšil podlažický klášter benediktinů. Ten se stal postupně mimořádně důležitým prvkem celého východního Chrudimska. K emfyteutické lokaci nové vsi Chrasti doložené roku 1318 došlo na přelomu 13. a 14. století a byla pravděpodobně provedena českým obyvatelstvem. Chrast zřejmě ležela na místní cestě, spojující Chrudim s Podlažicemi a dále s Luží a Skutčí. Ještě v polovině století je uváděna jako ves, teprve roku 1493 se v pramenech setkáváme s označením městečko. Kostel v Chrašicích

Pohled z kostela, foto: Městský úřad Chrast

převzal po zkáze podlažického kláštera za husitských válek farní funkci, kterou plnil až do roku 1664, kdy byla fara přenesena k nově vybudovanému kostelu na náměstí v Chrastí. Původní tvrz, vybudovanou na východní straně náměstí, přestavělo královéhradecké biskupství jakožto vlastník panství na začátku 18. století na letní rezidenci s navazující velkou zahradou. Současně byl původní kostel na náměstí nahrazen rozměrnou dvouvěžovou novostavbou a došlo ke vzniku dvou kulisových městských bran.

Městečko Chrast tedy v barokní době získalo nové dominanty, oproti stavu před třicetiletou válkou však nezaznamenáváme žádný nárůst. Centrum prodělalo zásadní stavební proměnu po ničivých požárech města roku 1725 a 1774, kdy se původní dřevěná zástavba měnila postupně na zděnou, z místní opuky na hliněnou maltu. Z počtu domů zachycených na plánu roku 1839 tehdy existovala přibližně pouhá šestina, neobyčejný nárůst pozorujeme až v první polovině 19. století. Díky němu vznikla v Chrastí poměrně složitá urbanistická situace, pozoruhodná zejména na západní straně, kde se vážala na kolmou cestu z Horky do Rosic. Změnu prodělala současně zástavba náměstí, kde byly převážně přízemní domky opticky zvýšeny o slepá atiková okna. Domy měly vysoké štíty, imitující patro a údajně také podsíně, které sloužily zvláště o trzích k vykládání zboží, našly bychom zde rovněž řemeslnické krámký. Díky tomu získalo náměstí městský charakter a vytvořilo důstojnou protivanou dominantám kostela a biskupské rezidence.

Roku 1853 se Chrast stala městem. Před koncem 19. století řada objektů změnila orientaci hřebene na podélnou a došlo i ke spojování parcel. U některých domů původní atiky nahradila skutečná patra. Poslední podsíně byla zrušena roku 1876. Následný rozvoj bezprostředně souvisel se vznikem menších průmyslových provozů, napojených na lokální železnici z Chrastí do Hrochova Týnce. Vedle dosavadního havlíčkobrodského nádraží ležícího mimo města tak vzniklo nové nádraží situované při severním okraji západního předměstí. Novodobá zástavba se rozvíjela jak jihozápadně od západního předměstí, tak podél silnice do Podlažic. Největší čtvrť rodinných domů se rozrostla severovýchodně od náměstí.

Zámek v Chrasti, foto: Městský úřad Chrást

Pohled na zámek ze zámecké zahrady, foto: Městský úřad Chrást

tí, včetně prostoru někdejších Chrašic. Výrazný růst rodinné zástavby pokračoval i ve druhé polovině 20. století, kdy mj. vznikla nová ulice mezi zámeckým parkem a chrašickým mlýnem. Nová ulice vznikla též jihozápadně od náměstí, v důsledku čehož došlo k průrazu na jižní straně náměstí.

AKCE OBNOVY

Po dobu existence městské památkové zóny se za přispění státních prostředků postupně provádějí opravy a restaurátorské práce v areálu zámku, dále oprava kostela Nejsvětější Trojice a barokní fary. Proběhla rovněž celková obnova hřbitovního kostela sv. Martina nacházejícího se mimo území zóny a byla spolufinancována z Programu záchrany architektonického dědictví. Obnovy se dočkala dále unikátně zachovaná věžová vodárna v Chrašicích, dílčí opravy sledujeme též u chráněných měšťanských domů čp. 12 a čp. 165.

Chrast – budova děkanství čp. 2

Děkanství je zděným patrovým objektem situovaným na jižní straně náměstí vedle budovy zámku. Hlavní průčelí je pětiosé, centrální vstupní osa je zdobena nad vchodem nikou se sochou sv. Floriána. Stavba je původně barokní s pozdějšími stavebními zásahy zejména z 19. století, které v podstatě určily její stávající podobu.

V minulých letech byla z Programu regenerace MPZ spolufinancována celková obnova vnějšího pláště stavby. Byla realizována oprava fasády objektu se snahou o zachování původních omítkových vrstev, pokud to jejich stav dovozoval, dále výměna venkovních oken, jež byla provedena jako kopie původních, vnitřní okna byla repasována. Repasovány byly rovněž vstupní dveře a vjezdová vrata do dvora. Zároveň byla restaurována socha sv. Floriána umístěná v hlavním průčelí nad vstupem.

Kostel Nejsvětější Trojice, foto: Městský úřad Chrast

Kostel sv. Martina, foto: Městský úřad Chrast

Městská památková zóna Chrudim

Václav MEDEK, Jitka SVOBODOVÁ

Městská památková zóna zahrnuje území historického jádra v hradbách a části navazujících předměstí. Jádro (dnešní Chrudim I) vystavené na ostrožně nad řekou Chrudimkou, si zachovalo středověkou strukturu, narušenou jen dílčími zásahy v minulosti (přestavba severovýchodního nároží v 19. a počátku 20. století) i v současnosti (zbourání a zastavění části uliční fronty ve Filištiněské ulici, zástavba východní strany severovýchodního bloku Resselova náměstí). Členitost terénu a sevřenost objemu historické zástavby jádra vytváří cenné pohledové hodnoty, které nejsou prakticky narušeny. Dominantu tvoří gotický kostel Nanebevzetí Panny Marie s dvouvěžím vytvářejícím v dálkových pohledech charakteristickou siluetu města. Právě hranice historické struktury byla určující při stanovení územního rozsahu zóny vyhlášené v roce 1990. Na severní a jihozápadní straně tvoří přirozenou hranici zóny řeka Chrudimka. Vodní prvky doplněné ještě městským náhonem při patě ostrožny vytvářejí v kontextu s urbanistickou strukturou nesmírně zajímavý fenomén, jehož potenciál je využít i při soudobých úpravách veřejných prostranství.

Letecké foto Chrudim, foto: Městský úřad Chrudim

Chrudim leží v mírně vlněné krajině pod severními výběžky Železných hor. Řeka Chrudimka zde tvoří ostrý zákrut, obtékající výraznou ostrožnu, jejíž strmé srázy lemují nivu řeky od Vlčí Hory až k severozápadnímu úbočí vyvýšeniny Pumberky. Řeka se v poměrně široké nivě v prostoru Chrudimi větvila do celé řady ramen, z nichž některá přetrvala do současnosti. Nejpozději koncem 10. století vzniklo na chrudimské ostrožně hradiště začleněné do přemyslovské správy českého státu. Toto hradiště zaujímal plochu celého historického jádra města. Ve 12. století se v jeho rámci vyčlenila akropole s knížecím hradem v místech, kde později stál královský hrad a arciděkanský kostel. Hradiště se opíralo o sídelní aglomeraci dole při ramenech Chrudimky, která tvořila jeho osu a která byla významným

bodem Trstenické stezky. Přesnější topografie středověké Chrudimí není známa, nicméně jejím centrem mohl být chrudimský kostel sv. Kříže.

K založení samotného města došlo pravděpodobně kolem roku 1260, až do 14. století jej však tvořily provizornější objekty charakteru zemnic. Po požáru města roku 1337 zanikl nejspíše místní hrad a byl postaven nový velký kostel na chrudimském náměstí, který zcela změnil jeho charakter a podnítl prostorové úpravy samotného náměstí a blízkého okolí. Takto stabilizovaný půdorys přetrvál do poloviny 19. století a v určitých základních rysech dodnes. V daném období se začala rozvíjet rovněž předměstská zóna, tzv. Nové Město lokalizované okolo kostela sv. Michala. Tato část i další předměstské části byly později obehnané hradbami s branami, které se řadily mezi nejrozvinutější a nejpozoruhodnější městské fortifikace v Čechách.

Až do husitských válek byla Chrudim z velké části německým městem, již tehdy zde však byla silná česká menšina. V daném období zanikl dominikánský klášter, avšak samotné město dosáhlo v 15. a 16. století územního, urbanistického i hospodářského rozkvětu. Nejvýznamnějším představitelem renesanční etapy je bezesporu tzv. Mydlářovský dům s unikátním arkádovým průčelím s reliéfní výzdobou a nezvyklou štíhlou válcovou věžicí, tzv. hvězdárnou s minaretem.

Naproti tomu třicetiletá válka znamenala pro Chrudim značné ztráty, ze kterých se město dlouho vzpamatovávalo – další růst můžeme pozorovat až po polovině 18. století. Svě stopy zde zanechal i barokní sluh, jak dokládá morový sloup na náměstí, klášter kapucínů na Novém Městě, špitální kostel sv. Jana Křtitele či Neuperský dvůr.

Novodobý urbanistický vývoj v 19. století zasáhl především předměstské zóny obohacené o nové veřejné budovy stavěné zejména ve stylu novorenesance. Třebaže předměstí na sebe strhla rozhodující část nových veřejných budov, včetně kostelů, historické jádro si udrželo svůj centrální význam a jako celek nebylo novodobým vývojem příliš narušeno. Podoba hlavní městské dominanty – arciděkanského chrámu – se však změnila, došlo totiž k novogotickým úpravám a odstranění zbytků královského hradu. Součástí této akce byla bohužel i likvidace severní části východního bloku náměstí, kudy byla proražena nová široká ulice ke klášteru kapucínů. Náměstí tak ztratilo prostorovou uzavřenost. Poměrně zásadní regulace starší uliční sítě postihla i celé Nové Město. Nejradikálnějším zásahem do struktury města byla asanace Kateřinského předměstí podle projektů z přelomu 60. a 70. let. Zcela zničeny byly hodnotné domy pozdněgotického a renesančního stáří v okolí kostela sv. Kateřiny, který se tak ocitl ve zcela zcizeném devaluujícím prostředí.

AKCE OBNOVY

Největší akcí, která proběhla v uplynulých letech s finanční spoluúčástí státu, byla obnova městského hradebního systému. Významnou etapou této akce bylo statické zajištění a konzervace posledního autenticky dochovaného úseku opevnění v severovýchodní části města, které proběhlo v letech 2014–15. Z programu regenerace jsou průběžně financovány jednotlivé dílčí opravy četných památkově chráněných měšťanských domů či objektů sloužících veřejnosti, které jsou v převážné většině v majetku města. Probíhá rovněž postupná celková oprava vnějšího pláště hlavního kostela Panny Marie, která je zařazena do Programu záchrany architektonického dědictví a je spolufinancována i z prostředků Pardubického kraje. S přispěním EU byl v nedávné minulosti realizován projekt „MUBASO“ (Muzeum barokních soch), díky kterému došlo k celkové obnově a záchraně klášterního kostela sv. Josefa. V kostele je v současné době umístěna expozice barokního umění, konají se zde rovněž krátkodobé výstavy i kulturní a společenské akce města.

Městské opevnění

Základní okruh městského opevnění vznikl od 13. století, kdy došlo k založení královského města Přemyslem Otakarem II. Město bylo opevněno pásem hradby s podkovovitými plnými baštami, jež byla založena do staršího zemního valu. Samotné jádro bylo přístupné branami ze severní a jižní strany. Opevnění bylo zřejmě významně poškozeno za husitských bojů v 15. století a během následné obnovy došlo k výstavbě spodní parkánové hradby s kruhovými a pravoúhlými baštami a barbakánem před Pardubickou fortanou.

Z této doby pochází rovněž úsek za budovou Policie ČR, jehož statické zajištění je prováděno v rámci Programu regenerace MPR a MPZ v letech 2014–15. Jedná se o jeden z nejcenějších, autenticky dochovaných úseků opevnění, který je ale silně poškozen působením povětrnosti a dalších klimatických jevů i díky navážkám k vnitřnímu líci, kde je hradební zdivo potřhané a vykloněné. Návrh statického zajištění obsahuje provedení opěrné stěny z vrtaných železobetonových pilot, která umožní odtěžení násypů za tělesem hradby a tím snížení zemního tlaku na zdivo. Vlastní hradební zeď bude ve své vrchní části rozebrána a přezděna, zbytek bude lokálně vyspraven a přespárován. Součástí těchto vlastních sanačních prací je rovněž záchranný archeologický výzkum.

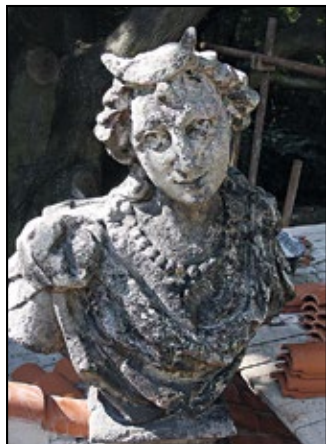
Městské opevnění, foto: Městský úřad Chrudim

Městské opevnění, foto: Městský úřad Chrudim

Barokní iluzivní brána v zahradě Wiesnerovy vily čp. 55

Barokní Neuperský dvůr z 18. století, k němuž předmětné brány přísluší, je situován na Jánském předměstí v Chrudimi a ukončuje severní řadovou zástavbu Masarykova náměstí. Dvůr s rozsáhlými pozemky v roce 1872 koupil továrník František Wiesner a hlavní budovu přestavěl v reprezentativní novorenesanční vilu podle projektu architekta F. Schmoranze mladšího. Novou výsadbu parkové zahrady, jejíž ohradní zeď členily čtyři barokní brány s bustami římských imperátorů a antických bohyň (pocházejí pravděpodobně z dílny sochaře I. Rohrbacha) ve 30. letech 20. století realizoval chrudimský zahradní architekt J. Vaněk.

Detail sochařské výzdoby brány, foto: Městský úřad Chrudim

Iluzivní brána po obnově, foto: Městský úřad Chrudim

Z původních čtyř barokních bran pocházejících z období kolem roku 1730 se dochovaly pouze dvě, přičemž jedna leží na území MPZ a její oprava tak mohla být spolufinancována z Programu regenerace MPR a MPZ. Obnova proběhla v roce 2014 a jednalo se jak o restaurátorské práce na omítkách a sochařské výzdobě, tak o opravu prejzové krytiny, dále o statické zabezpečení a provedení opatření ke snížení negativního vlivu zemní vlhkosti.

Měšťanský dům čp. 28/I

Tento patrový zděný měšťanský dům je situován na úzké gotické parcele a jeho zadní trakt přiléhá k pozůstatkům hradebního okruhu města. Dnešní podoba domu pochází ze druhé poloviny 19. století, kdy na místě zbořené starší stavby vyrostl objekt s historizující fasádou, prolomenou třemi okenními osami, bohatě zdobenou zejména v oblasti korunní a nadokenních říms, kde bylo použito množství sádrových odlitků.

Tato fasáda byla opravena v roce 2014 se spolufinancováním z Programu regenerace MPR a MPZ. Při opravě bylo dbáno zejména na zachování maximálního možného rozsahu původních omítkových a nátěrových vrstev a samozřejmě plastických zdobných prvků. Pro konečnou barevnou úpravu byl zvolen prokazatelně doložený monochromní nátěr, přičemž byl použit moderní silikátový systém fasádních barev. V témže roce došlo i k celkové výměně střešní krytiny s drobnými opravami a statickým ztužením krovové soustavy.

Měšťanský dům čp.28/I, foto: Městský úřad Chrudim

Detail, foto: Městský úřad Chrudim

Městská památková zóna Jablonné nad Orlicí

Zuzana VAŘEKOVÁ, Václav PAUKRT

Městskou památkovou zónu tvoří pouze historicky i architektonicky nejcennější část dnešního města. Ústředním prostorem zóny je náměstí, lemované kvalitní historickou zástavbou, mezi níž se dodnes dochoval nejhodnotnější a nejpočetnější soubor patrových štítových poloroubených maloměstských domů s bedněnými štíty v Čechách (podsíňové domy čp. 24, čp. 30, čp. 31, čp. 81 a čp. 83). Domy v Jablonném představují ukázkou zástavby, která byla typická pro všechna města a městečka na česko-moravsko-kladském pomezí, ale většinou již zanikla. Starší domy tohoto typu doplňují na náměstí i domy mladší a jako celek tvoří neobyčejně malebný soubor. Zděné stavby pocházejí výjimečně až z konce 18. století (čp. 89), početnější jsou domy klasicistní (čp. 31, čp. 32) a historizující (čp. 23, čp. 29, čp. 91). Cenná a malebná jsou též mnohá stavení a domy na periferii historického jádra. Celkový obraz sídla doplňuje dominanta barokního areálu kostela situovaného na kopečku nad městem.

Letecké foto Jablonné, foto: Městský úřad Jablonné

Jablonné nad Orlicí leží při levém břehu Tiché Orlice pod horským hřbetem Suchého vrchu, který odděluje Orlické podhůří od Králicka a Kladské kotliny. Městečko bylo založeno koncem 13. století v rámci velké kolonizace Lanšperska a Lanškrounska jako pohraniční sídlo s celníci a tržnicí na cestě z východních Čech do Kladska. Jméno Jablonné je snad odvozeno od latinského slova „gabella“ – celní stanice. Tato kolonizace do poloviny 14. století dospěla až k Mladkovu, kde vznikla nová celnice. Pozůstatkem strážní funkce města Jablonné je nepochybně pojmenování výrazné protáhlé vyvýšeniny Na Strážnici proti městu, kterou obchází nynější státní silnice. Tato lokalita umožňovala kontrolu dlouhého úseku zemských hranic.

Panorama náměstí, foto: Městský úřad Jablonné

Jablonné nad Orlicí vzniklo jednorázovou lokací „na zeleném drnu“ jako miniaturní městský celek s malým svažitým náměstím, které přes obtížné terénní podmínky dodržuje ortogonální rozvrh uliční sítě. Původní rozsah lokace se v dalších dobách neměnil, Jablonné může být proto autentickým příkladem drobné městské lokace ze závěru 13. století.

Důležitou roli v životě města hrál nepochybně farní kostel (doložen 1363) situovaný ve výrazné vyvýšené poloze nad náměstím. V minulosti byl pravděpodobně ohrazen a sloužil jako útočiště obyvatel v případě ohrožení města. Městečko se mírně rozrůstalo až od druhé poloviny 17. století, a to zejména o domkářskou zástavbu zvanou Benátky. Poměrně výrazný růst je zaznamenán po stavbě železnice (1874), což podnítilo vznik průmyslu situovaného mimo historické jádro. Do druhé světové války vyrůstaly domky a vilky především ve stráni jihovýchodně od kostela, nad potokem, u nádraží a v Lubníku. Vůbec největší rozvoj zástavby zaznamenalo město ve druhé polovině 20. století, kdy rodinné domky i malé bytové domy navázaly na předválečnou výstavbu a největší část nové zástavby zaujal svah severozápadně nad městem. Naštěstí Jablonné nad Orlicí patří k vzácným případům, kde novodobý vývoj nepoznamenal negativně historické jádro, které si uchoválo kvalitní historickou zástavbu.

AKCE OBNOVY

Město Jablonné nad Orlicí a vlastníci jednotlivých památek s přispěním finančních prostředků Ministerstva kultury ČR a Pardubického kraje pečlivě spolupracují na obnově historických staveb ve městě. V rámci působení Programu regenerace MPR a MPZ došlo k obnově domů kolem náměstí a rekonstrukci objektu čp. 30 pro účely Městského muzea a infocentra. Proběhla rovněž regenerace areálu barokní fary a postupná obnova barokního areálu kostela, která spočívala v opravě barokní márnice, vstupní brány a postupné opravě střechy kostela. Město postupně obnovuje povrchy v chráněném území památkové zóny a navrácí původní žulovou dlažbu do ulic.

Obnova střešní konstrukce kostela

Areál hřbitovního kostela sv. Bartoloměje je výraznou dominantou města a je tvořen kruhovou ohradní zdí se vstupní bránou, márnicí, prostorem hřbitova a stavbou kostela. Kostel představuje barokní stavbu, výrazně upravenou v letech 1680 a následně 1725 (loď prodloužena směrem k západu). Areál kostela je ukázkou kvalitního a hodnotného památkového prostředí. Vlastník se ve spolupráci s městem postupně snaží obnovit vnější plášť staveb, již několik let probíhá postupná výměna dožilé krytiny za tradiční břidlicovou šablonu a následná obnova fasád. Soukromý investor ve spolupráci s římskokatolic-

Kostel sv. Bartoloměje, foto: Z. Vařeková

Kostel sv. Bartoloměje, foto: Z. Vařeková

Dům čp. 30 – průčelí, foto: Z. Vařeková

kou církví pak provádí úpravy plochy starého hřbitova. Město jako vlastník okolních ploch a nového hřbitova také v současné době provádí revitalizaci kostelního návrší. Práce realizované v souladu s principy památkové péče směřují ke zkvalitnění hodnotného prostředí a k jeho materiálové autenticitě.

Výměna šindelové krytiny a úprava sklepů na domě čp. 30

Přízemní roubený dům se sedlovou střechou a s podsíní je situovaný v souvislé zástavbě náměstí ve štítové orientaci. Dům se nachází na gotické parcelaci a je představitelem hodnotného klasicistního objektu se starším jádrem – pozdně gotickým, či renesančním sklepem. V současnosti je ve vlastnictví města a sídlí zde informační centrum i městské muzeum. V rámci obnovy objektu byla provedena výměna dožilé šindelové krytiny a oprava sklepů, které slouží jako sezónní výstavní prostory.

V objektu jsou dva sklepy rozdílného stáří. Přední sklep při podloubí představuje nejstarší dochovanou konstrukci v domě a pochází z období pozdní gotiky či renesance. Druhý sklep je mladší, pravděpodobně klasicistní. Provedené práce pietně přistoupily k obnově těchto prostor, kdy byl obnoven systém větrání a pro povrchy konstrukcí bylo užito tradičního materiálu, hlíny a kamene. Užívání tradičních materiálů je charakteristické pro architektonické dědictví a je též součástí jeho kulturní hodnoty. Není proto možné rezignovat na užívání dřeva, kamene, pálené krytiny a dalších materiálů, ze kterých byly památky v minulosti postaveny a které je udržovaly při životě po celou dobu jejich existence.

Výměna šindelové krytiny na domě čp. 87 „Srdíčko“

Dům čp. 87 se nachází v exponované poloze v rámci náměstí a historického jádra města. Patrový dům smíšené konstrukce se zděným přízemím a roubeným patrem je situovaný

Dům čp. 87, boční průčelí, foto: Z. Vařeková

Dům čp. 87, přední průčelí, foto: Z. Vařeková

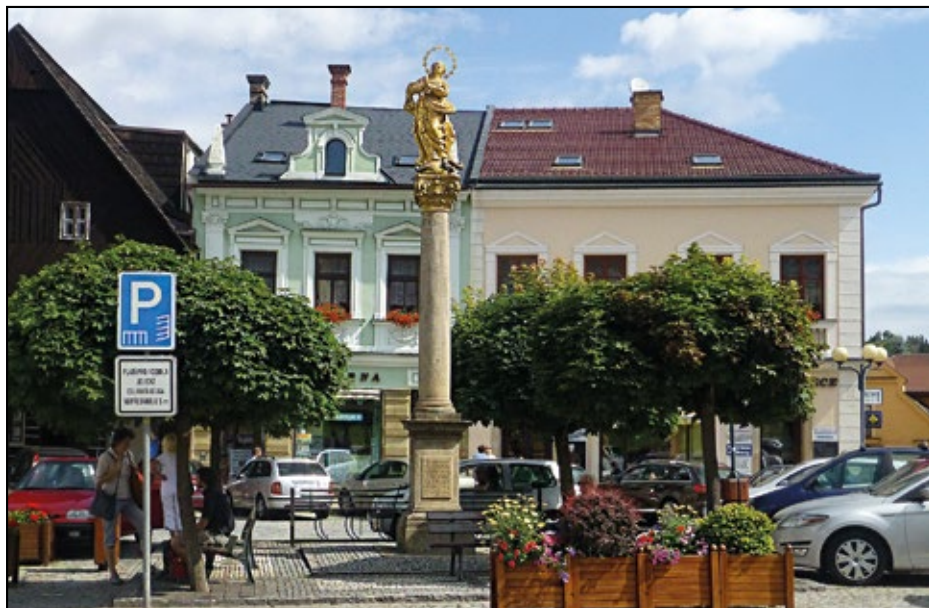
ve štítové orientaci vzhledem k náměstí. Jedná se nejspíše o raně barokní stavbu, zčásti přezděnou, pravděpodobně klasicistně v první polovině 19. století, a rekonstruovanou posléze v poslední čtvrtině 20. století. Stavba reprezentuje tradiční typ měšťanského domu, je součástí památkově chráněného území a je sama o sobě dokladem historického vývoje, řemeslné úrovně i výtvarného projevu zástavby ve městě.

Výměna dožilé šindelové krytiny za novou včetně ochranného nátěru lněnou fermež byla provedena ve dvou etapách. Šindelová krytina představuje dražší a náročnější variantu střešní krytiny, pro město Jablonné nad Orlicí je však významným prvkem, utvářejícím jedinečný vzhled města i jeho střešní krajiny. Proto je důležité v rámci programů podpory obnov památek podporovat obnovu střešních krytin z tradičních materiálů typických pro dané městské sídlo tak, aby byl zachován jedinečný akcent místa a jeho genius loci.

Mariánský sloup na náměstí

Uprostřed někdejší návsi byl v roce 1748 zatím neznámým sochařem vztyčen za přispění obecní pokladny pískovcový mariánský sloup. Na hranolovém soklu s patkou a římsou stojí mohutnější dřík sloupu a na jeho kompozitní hlavici je postava Panny Marie (Immaculata) se svatozáří, stojící na zeměkouli a levou nohou drtící hlavu hada. Na přední straně soklu je sekaný latinský nápis – SVB TVVM/PRAESIDIVM/CONFGIMUS/SANCTA DEI/GENITRIX/ANNO 1748 (Pod tvou ochranu se utíkáme, svatá Boží Rodičko. Roku 1748). Vzadu na soklu je osazen kovový pozlacený reliéf se scénou Útěk Svaté rodiny do Egypta.

V roce 2009 byl sloup se sochou Immaculaty po třiatřiceti letech od posledního restaurování znovu opraven. Restaurování předcházela restaurátorský průzkum s následným čištěním kamene, jeho zpevněním, doplněním a závěrečným ošetřením proti biologickému napadení i působení srážkové vody.

Mariánský sloup, foto: Z. Vařeková

Městská památková zóna Jevíčko

Petr KOČÍ

Základní urbanistická struktura Městské památkové zóny Jevíčko vyhlášené roku 1990 má svůj základ v období vrcholného středověku a její půdorysný rozvrh je velmi intaktně dochován do současnosti. Přestavba města v 19. a na počátku 20. století měla za následek značnou úpravu objektů, proto můžeme na centrálním náměstí spatřit velmi málo autenticky dochovaných domů. Nejstarší a architektonicky nejpozoruhodnější je areál staveb bývalého augustiniánského kláštera s pozdně barokním kostelem Nanebevzetí Panny Marie. V jeho těsné blízkosti, taktéž na Komenského náměstí se dochovalo torzo hradeb s městskou věží. Nedaleko na ulici U zámečku čp. 451 se nachází barokně přestavěný zámek, k jehož zázemí přináležela i sýpka umístěná západně a přístupná z ulice K. H Borovského. Mezi další hodnotné objekty města řadíme například dům čp. 15 na Palackého náměstí, objekt synagogy na ulici Soudní, naproti ležící židovský chudobinec čp. 269 či bývalou koželužnu čp. 224 na ulici Olomoucké.

Letecké foto Jevíčko, foto: Městský úřad Jevíčko

Středověké město Jevíčko se nachází v centrální oblasti Malé Hané obklopené zalesněnou oblastí nazývanou Boskovičká brázdá. Velice úrodná krajina byla osídlena již před středověkým založením královského města Jevíčka. K této události nemáme písemný záznam, ale jistě se tak stalo v první polovině 13. století. Usuzujeme tak z půdorysné struktury města s centrálním přibližně čtvercovým náměstím, s průběžnou středovou komunikací navazující na městské brány a s ulicemi vybíhajícími pravouhle v nárožích náměstí do přílehlající uliční elipsy (zde je patrná analogie s královským městem Uničovem založeným roku 1225). První písemná zmínka o Jevíčku pochází z roku 1249, kdy je město uváděno jako markraběcí. Jeho význam potvrzuje roku 1258 král Přemysl Otakar II., který propůjčuje městu královská práva. Tato listina připomíná i jméno lokátora Alberta. Městská práva

Pohled na náměstí, foto: Městský úřad Jevíčko

potvrzuje i Přemyslův syn Václav II. roku 1291, který zároveň zapisuje na Jevíčku věno své sestře Kunhutě, pozdější abatyši Jiřského kláštera v Praze.

V následujícím období přechází panství na pány z Lipnice, pány z Lipě a následně se opět vrací do královských rukou, když jej v roce 1365 získává markrabě moravský Jan, bratr Karla IV. V tomto období je založen augustiniánský klášter a vzniká nové zděné opevnění města. Poté, co jej král Vladislav II. dává do dědičné državy Hanuši Haugvicovi z Biskupic, přestává být město královskou državou. Z osobností renesančního období zmiňme kupříkladu Prokopa Podstatského z Prusinovic, který na místě starší tvrze vybudoval renesanční zámek, později barokně přestavěný (v současnosti lidová škola umění). Zajímavou osobností je též Jan Žalkovský z Žalkovic, který získal město Jevíčko roku 1584 a opravil městské opevnění včetně Horní brány. Tu také opatřil do současnosti dochovaným sgrafitováním. Uvedené stavební práce připomíná jeho a manželčin erb v přízemní části věže. Jisté, dnes již velmi těžko identifikovatelné práce probíhaly i na augustiniánském klášteře, o čemž

Zámeček, foto: Městský úřad Jevíčko

Augustiniánský konvent, foto: Městský úřad Jevíčko

svědčí letopočet 1593 doplněný znakem Markrabství moravského. V období baroka nastala velká přestavba původně gotického kostela Panny Marie (léta 1762–66), který je součástí augustiniánského kláštera. Uskutečnila se též přístavba prelatury z roku 1753.

Charakter města se značně změnil po požáru roku 1811, kdy došlo k celkové obnově města v pozdně barokním a klasicistním utváření, jak dokládají fotografie města z období okolo roku 1895. Celek města je do současnosti velmi dobře dochovaný, jediným výrazným stavebním zásahem narušujícím strukturu a kompaktnost hmoty náměstí je obchodní dům Jednoty ze druhé poloviny 20. století.

AKCE OBNOVY

Město Jevíčko s přispěním Ministerstva kultury ČR a Pardubického kraje systematicky pečuje o své památky. Postupně obnovuje jednotlivé objekty bývalého augustiniánského kláštera, synagogu, zámek, přílehlající sýpku a sochařskou výzdobu města, kupříkladu kašnu na Palackého náměstí, sochu sv. Mikuláše Toletinského a další. O kulturní památky se příkladně starají i soukromí vlastníci – za připomenutí stojí obnova koželužny čp. 224 nebo obnova bývalého židovského chudobince čp. 269. Město též provádí postupnou rekonstrukci povrchů v MPZ, v současnosti je předlážděno centrální náměstí a část přílehlajících ulic.

Obnova fasády barokní sýpky

V roce 2015 byla z Programu regenerace MPR a MPZ prováděna obnova fasády barokní sýpky. Objekt byl původně součástí zámeckého hospodářského areálu v ulici K. H. Borovského.

Sýpka, foto: Městský úřad Jevíčko

Augustiniánský konvent

V roce 2014 byl z Programu regenerace MPR a MPZ opravován venkovní plášť augustiniánského konventu. Konvent obutých augustiniánů pravděpodobně vznikl okolo roku 1372 a skládá se ze čtyř jednopatrových křídel, umístěných kolem nepravidelného rajského dvora. Do konventu se vstupuje křížově klenutým průjezdem z Komenského náměstí s portálem nesoucím letopočet 1593. Areál byl v průběhu 20. století adaptován na ubytovací zařízení studentů a nakonec na byty.

Městská památková zóna Králíky

Zuzana VAŘEKOVÁ

Území, které je vymezené jako městská památková zóna, má svůj základ na začátku 16. století a představuje historické jádro lokačního města. Bez narušení se do dnešních dnů zachoval jeho půdorys, který je doplněn kvalitní zástavbou hlavních ulic a zejména náměstí. Charakterizuje ji vesměs zděná dvoupatrová zástavba, jejíž architektonický vývoj vyvrcholil ve druhé polovině 19. století, avšak v jádře má renesanční charakter. Ve městě zůstaly také dochované hodnotné tradiční městské domy a stavební konstrukce včetně zajímavých detailů, které představují například cenné klasicistní kamenné portály, vyřezávané dveřní výplně nebo výzdoba fasád. Celkový obraz města dotváří dominanty chráněného území, tedy kostel a zcela mimořádnou hodnotu představuje barokní poutní areál situovaný na kopečku a propojený s městem osovou alejí s kaplemi. Historické jádro města Králíky patří k nejlépe dochovaným městům v širším okolí, proto bylo roku 1990 prohlášeno městskou památkovou zónou.

Letecké foto Králíky, foto: Městský úřad Králíky

Město Králíky je položeno v nejnižnějším cípu Kladské kotliny svíraném od jihu od jihozápadu hřbetem Suchého vrchu, od jihovýchodu masivem Jeřábu a od severovýchodu pásmem Kralického Sněžníku. Kralicko představovalo až do počátku 16. století neosídlené zalesněné pohraniční území mezi Čechami, Kladskem a Moravou, jehož osídlování začalo až po roce 1513 z kladské strany, zřejmě českým i německým obyvatelstvem. V relativně krátké době bylo území pokryto sítí lánových vesnic s nově vzniklým městem. Králíky byly založeny jako lokační město na zeleném drnu s půdorysným schématem slezského typu – paralelní

dvojice hlavních ulic, mezi nimiž je vloženo obdélné náměstí. Tento pravidelný půdorys však v severozápadním koutě narušila výstavba luteránského kostela a na severovýchodě stavba renesančního zámku. K městu od počátku integrálně náleží i jeho „vesnická“ část, jejíž osu zástavby tvoří Kralický potok. V okolí města se pravděpodobně těžila železná ruda a snad i stříbro, proto získalo do svého znaku zkřížená hornická kladívka s mečem. Pokus o obnovení dolů v 17. století přinesl prý tak nepatrné množství kovu, že dolování bylo definitivně ukončeno.

Roku 1577 koupil město s deseti vesnicemi Zdeněk z Valdštejna, který si zvolil Králíky za sídlo nového panství, a nastalo období rozvoje sídla. Byla vystavěna fara, protestantská modlitebna (dnešní kostel sv. Michaela Archanděla) a v severovýchodním koutě náměstí zámek, který v průběhu vývoje města zcela zanikl. Kostel sv. Archanděla Michaela představuje v jádře renesanční luteránskou modlitebnu postavenou po roce 1577, která byla přestavěná barokně po požárech v roce 1676 a opětovně 1708 i 1768–78. Požáry zasáhly celé město a následovala vlna přestaveb, přičemž původní dřevěné domy byly nahrazovány kamennými. Zámek byl po požáru v roce 1708 zničen a na jeho místě vznikly nové městské domy.

Město se poměrně rychle rozvíjelo, do třetiny 18. století vzrostl počet domů na dvojnásobek. Rozvoj podpořilo i vybudování monumentálního barokního poutního komplexu s konventem servitů v letech 1696–1710 jihovýchodně nad městem. Působivost celého areálu podtrhla přímá osová alej vyvedená z města jako pokračování hlavní městské osy. Růst Králík nadále pokračoval v 18. a v první polovině 19. století především ve vesnické části města. Ve druhé polovině 19. století pozorujeme stavební úpravy ve vnitřním městě. Rozvoj nové výstavby po výstavbě železnice (1899) a nová zástavba se soustředila na jižní okraj intravilánu města. Od 30. let 20. století v důsledku hospodářské krize rozvoj města stagnoval a stagnace pokračovala i po odsunu německého obyvatelstva po roce 1945. Přesto se Králíky podařilo vcelku úspěšně dosídlit, proto zde nedošlo k výrazné devastaci vlastního města.

AKCE OBNOVY

Město Králíky a vlastníci kulturních památek s přispěním Ministerstva kultury ČR a Pardubického kraje systematicky pečují o své památky a opravují je. Nejvíce investičních prostředků je postupně vkládáno do obnovy barokního poutního areálu a kostela sv. Michaela Archanděla, mezi další významné obnovy patří opravy městských domů. Město Králíky v minulosti provedlo též postupnou opravu veřejného prostoru ulic a náměstí, včetně kvalitní úpravy povrchů a osvětlení.

Obnova pláště kostela sv. Michaela

Kostel sv. Michaela Archanděla představuje renesanční trojlodní luteránskou stavbu postavenou po roce 1577 za Zdeňka z Valdštejna. Po požáru roku 1676 byl barokně přestavěn, znovu v roce 1709, a po dalším požáru opět obnoven v letech 1768–78, kdy bylo upraveno především západní průčelí a věž s horní polygonální částí. Věž poté v roce 1872 získala stávající novogotickou helmici.

Oprava kostela probíhá již od 90. let 20. století díky příspěvkům z rozpočtu Ministerstva kultury ČR. S ohledem na rozsáhlost stavby je obnova prováděna postupně v logických celcích. Nejprve došlo k výměně střešní rytiny na lodi kostela a částečné obnově fasády lodí. Od roku 2010 probíhá postupná obnova věže, v rámci které byla provedena výměna střešní krytiny, oprava hodin, oprava omítek na třech stranách pláště a pečlivá konzervace kamenných hlavic i patek pilastrů. Pískovcové hlavice představují kvalitní barokní kamenickou práci.

Obnova fasády bývalé radnice, domu čp. 365, dnešní muzeum

Budova městské radnice byla postavena v pozdně barokním stylu v letech 1795–96 a věž byla přistavěna v roce 1834. Od roku 1850 zde až do roku 1945 sídlil okresní soud, berní a pozemkový úřad, od roku 1950 budova slouží jako muzeum.

V roce 2010 proběhla obnova fasády, která spočívala v odstranění dožilých omítek, lokální opravě fasády, novém celkovém nátěru a provedení pískovcového obkladu soklu. V rámci stavebních prací byly částečně odstraněny omítky v přízemí, přičemž bylo odkryto zazděné podloubí. V rámci opravy byla provedena operativní dokumentace stavby, která přispěla k upřesnění stavebního vývoje objektu i samotného města. Je zřejmé, že dům byl vystavěn jako dům s podloubím a při pozdějších úpravách v devatenáctém století došlo k jeho zazdění a osazení oken i nového vstupního portálu. Původní prostor podloubí se tak dostal do interiéru domu.

Budova radnice čp. 5 před obnovou, foto: Z. Vařeková

Budova radnice čp. 5 po obnově, foto: MÚ Králíky

Obnova fasády domu čp. 364

Třípodlažní stavba je situována uprostřed severní strany náměstí a byla postavena v roce 1914 v pozdně secesním slohu. Jedná se o reprezentativní budovu, která představuje jednu z dominant náměstí. Objekt byl vystavěn dle plánu signovaného architektem A. Kohnertem z Vídně. Fasáda je zdobena teracovou výzdobou, tedy soudobým materiálem. Centrální částí fasády dominuje balkon, nad nímž se nachází ženská maska obklopená dubovými listy se žaludy, ve druhém patře okno s datací 1914 rámované pilastry a trojúhelníkový fronton s nápisem spořitelna. Nad frontonem jsou po stranách umístěny dva rohy hojnosti, nad jeho vrcholem klečí u včelího úlu postavy dvou puttí s girlandou z naturalisticky provedených dubových listů a žaludů.

V rámci obnovy fasády byla provedena sanace vlhkého zdiva, nový nátěr ve stávající barevnosti a restaurování teracových a kamenných prvků fasády. Teracové prvky, včelí úl s dvojicí puttí, byly již v havarijním stavu a některé části hrozily zřícením. Kvalitně provedený restaurátorský zásah tak zachránil sochařskou výzdobu fasády.

Obnova střechy a fasády radnice čp. 5

Jedná se o zděný dvoupatrový objekt stojící v západní frontě náměstí. Dům představuje eklektickou novostavbu z přelomu 19. a 20. století, která prošla důkladnou obnovou a přestavbou kolem roku 1995.

Budova čp. 364 po obnově, foto: Z. Vařeková

Budova čp. 364 během obnovy – detail, foto: Z. Vařeková

Budova čp. 365 po obnově, foto: Z. Vařeková

Při poslední rekonstrukci domu bylo přistoupeno k položení náhražkové střešní krytiny, tzv. bonského šindele, který z hlediska památkové péče není vhodným typem krytiny pro kulturní památky. Proto při výměně krytiny, jež byla vynucena její krátkou životností, bylo přistoupeno k položení falcovaného plechu z důvodu nízkého sklonu střešní roviny. Falcovaný plech je tradiční krytinou podhorských oblastí a v řešeném chráněném území se historicky hojně vyskytuje. V rámci prací byla provedena i lokální oprava fasády a nový nátěr.

Klášteř a poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie na Hoře Matky Boží

V letech 1696–1710 dal biskup Tobiáš Jan Becker vybudovat poutní chrám s ambitem, klášteřem a kaplí Svatých schodů, která je situována uvnitř nádvoří Poutníků. Kaple má věřícím připomínat schodiště hradu Antonia v Jeruzalémě, po němž kráčel Ježíš Kristus k soudnímu stolci Piláta. Na přístupové cestě z Králík bylo rovněž postaveno sedm šestibokých kaplí křížové cesty a působivost celého areálu podtrhla přímá osová alej vyvedená z města jako pokračování hlavní městské osy. Králíky se tak na začátku 18. století staly místem uplatnění jedné z nejvelkorysejších barokních kompozic v Čechách. Roku 1846 konvent s kostelem následkem blesku vyhořel. Kaple sv. Schodů byla celkově obnovena ve 30. letech 20. století a roku 1950 byl v klášteři zřízen internační klášteř pro řeholnice.

S ohledem na rozsáhlou celého areálu jsou opravy prováděny postupně a jsou soustředěny do menších celků. V minulosti došlo k obnově fasády a střešní krytiny kostela, postupně obnově nátěru ambitů nebo opravě a nátěru oken na kapli Svatých schodů.

Klášteř a poutní kostel Nanebevzetí Panny Marie na Hoře Matky Boží, foto: Městský úřad Králíky

Městská památková zóna Lanškroun

Zuzana VAŘEKOVÁ

Městská památková zóna je vymezena v podstatě historickým rozsahem hrazeného středověkého města, jehož urbanistická struktura, proporce zástavby i panorama s městskými dominantami se unikátně dochovaly uprostřed rozsáhlé moderní zástavby. Pravidelné čtvercové náměstí s dominantní stavbou radnice uprostřed tvoří ústřední plochu chráněného území. Náměstí je lemováno převážně jednopatrovou zástavbou domů postavených nebo přestavěných ve druhé polovině devatenáctého století. Výjimku zde představuje dům čp. 78, kulturní památka, která ve svém interiéru skrývá soubor renesančních portálů. Významnou část hodnotného území dále tvoří severovýchodní část města, dnešní náměstí Aloise Jiráska, které je vymezeno historicky významnými stavbami – renesančním zámekem, který ve zdivu zachovává stopy středověkého kláštera, kostelem sv. Václava s gotickým presbytářem a barokní úpravou lodi, barokní budovou děkanství i školními budovami ze závěru devatenáctého století. Výběr hodnotných staveb doplňuje dům čp. 202, tzv. Piano, který je vystavěn při hradebním okruhu, s patrem neseným na kamenných krakorcích.

Letecké foto Lanškroun, foto: Městský úřad Lanškroun

Město Lanškroun leží v podhůří Orlických hor, na východě Čech nedaleko zemské hranice Čech a Moravy. Jeho založení bylo součástí rozsáhlé kolonizační akce v povodí řek Třebovky, Tiché Orlice a Moravské Sázavy, kterou na královské půdě prováděl Vilém z Drnholce a jeho synové. Mezi tehdy založenými městy v okolí (Česká Třebová, Ústí nad Orlicí) byl

Lanškroun bezesporu největší a díky své strategické poloze mohl splňovat roli významné opory královské moci na česko-moravsko-kladském pomezí. Současně s kolonizací Lanškrouna byla založena ucelená soustava dlouhých vesnic podél potoků (Ostrov, Rudoltice, Albrechtice, Horní a Dolní Třešňovec, Žichlínek, Květná). Správa kolonizované oblasti podléhala lanšperskému panství, v jehož čele stál provinciální fojt sídlící v Lanškrouně.

Město samotné bylo založeno na cestě z Brna a Moravské Třebové do Kladska a Slezska, která jím procházela od Dolní brány na jihozápadě k Horní Bráně na severovýchodě. Půdorys Lanškrouna vychází z velkého a pravidelného čtverce náměstí s radnicí uprostřed, z jehož koutů vybíhají ortogonální koutové ulice. Za jednotlivými stranami náměstí vznikly další ulice, které pak v celek propojila souvislá okružní příhradební ulice. Tento půdorys narušuje pouze Nádražní ulice, u které nelze vyloučit dodatečný průraz. Ne zcela jasně je původní utváření severovýchodní části města, v jehož cípu stál od založení kostel Panny Marie. Jeho situování bez kompoziční vazby nelze vysvětlit jinak než existencí nějakého specifického areálu. Po roce 1393 byl vedle kostela vybudován rozsáhlý areál kláštera augustiniánů kanovníků, který se předtím nacházel před Dolní branou. Stavba kláštera znamenala zásah do urbanismu města, neboť v rámci výstavby bylo zbořeno 15 domů, přitom již k roku 1421 byl klášter opuštěn. V 15. století ani později již výraznější urbanistické změny neproběhly a město se postupně rozrůstalo. K roku 1561 čítalo vnitřní město 147 domů a předměstí 232 domů.

Areál kláštera byl od konce 15. století využit pro správu panství a přestavěn na zámek. Umělecký akcent náměstí vytvořila renesanční radnice vystavěná v letech 1581–82. Z renesanční zástavby se po pozdějších úpravách dochoval dům čp. 78, obsahující čtyři datované renesanční portály z let 1552, 1553, 1555. Během pobělohorských změn se do té doby převážně české město stalo německým. V barokní době pak došlo k rozsáhlé výstavbě nového vrchnostenského dvora na Horním předměstí, u nějž v letech 1700–1705 vyrostl hřbitovní kostel sv. Anny. Na blízkém vrchu u Rudoltic vznikl rozsáhlý Nový zámek, který byl v roce 1756 z velké části zbořen. Z barokních domů se dochoval především dům čp. 202 s patrem vysazeným na krakorcích.

Obdobím největšího stavebního rozvoje města se stala druhá polovina 18. století a první polovina 19. století, kdy se počet domů zdvojnásobil. Ve druhé polovině 19. století však rozvoj stagnoval až do vybudování lokální železniční dráhy v roce 1885. Rozvoj průmyslu a zástavby poté směřoval především k nádraží. Vliv postavení dráhy lze sledovat v rozsáhlé historizující a secesní přestavbě města, která jeho dosavadní ráz zcela převrstvila (do té doby přetrvávalo mnoho dřevěných přízemních i patrových domů). Novodobá etapa města od 90. let 19. století, která představovala další výrazný rozvoj města, kompozičně nenarušila vlastní historické město, neboť nová výstavba přinesla především vilky budované kolem města na pravouhlé osové síti. Po druhé světové válce se původně převážně německé město podařilo úspěšně dosídlit a jeho rozvoj pokračoval mimo historické jádro.

AKCE OBNOVY

Město Lanškroun systematicky a pečlivě obnovuje a pečuje o své památky a s pomocí finančních prostředků poskytovaných Ministerstvem kultury ČR a Pardubickým krajem postupně opravuje památky na území městské památkové zóny. Za uplynulé období se podařilo zajistit opravu zámku čp. 1, budovy děkanství čp. 2, roubené krčmy čp. 77, kostela sv. Anny a sv. Václava a restaurování kašny i morového sloupu. Město též provádí postupnou obnovu povrchů v MPZ, úpravu zámecké zahrady a dalších veřejně přístupných prostor.

Obnova střechy radnice

Monumentální stavba radnice nacházející se na volném prostranství na náměstí byla vybudována v letech 1581–82 spolu s mohutnou věží, vestavěnou do nároží. Středem stavby probíhá široký klenutý průjezd s hřebínkovými klenbami, ukončený výpravnými portály na obou stranách radnice. Stavba byla v klasicismu upravena a dvojicí renesančních střech nahradila jedna sedlová konstrukce. Na přelomu 80. a 90. let 20. století došlo k velké stavební obnově objektu, při níž proběhla rekonstrukce renesančního vzhledu radnice. Budova dnes slouží jako sídlo městského úřadu.

V roce 2015 byla provedena výměna střešní krytiny, kdy byl nevhodný borský šindel nahrazen tradiční břidlicovou šablonou, jež je pro střešní krajinu Lanškrounska charakteristická. Používání tradičních materiálů a postupů pro obnovy památek a památkově chráněných území je nezbytné pro uchování autentického výrazu staveb a historických center měst. Pro každý materiál jsou totiž vlastnosti jako vzhled a způsob stárnutí charakteristické a užití jiného materiálu se tak na obojím projeví.

Radnice, foto: Z. Vařeková

Děkankství, foto: Z. Vařeková

Obnova vnějšího pláště děkanství čp. 2

Děkankství je barokní stavbou situovanou v pohledově exponované pozici na náměstí Aloise Jiráska, která byla vystavěna augustiniány v letech 1703–05 na místě zbořené fary. Návštěvníka zaujme několika původními portály, členícími hlavní, do náměstí orientované průčelí, přičemž nejvýraznější je portál průjezdu, zdobený diamantováním a nad římsou vrcholící nápisovou kartuší. Ve dvorní části k budově přiléhá přízemní stavba se sedlovou střechou, která představovala prostor někdejších koníren.

Římskokatolická církev, vlastník objektu, po etapách prováděla postupnou obnovu stavby, která započala výměnou střešní krytiny za tradiční břidlici. Následovala oprava vnějších omítek, které byly výrazně poškozené vlhkostí. V 90. letech 20. století zde byly provedeny nevhodné sanační omítky, které v dlouhodobém hledisku měly za následek velmi vysokou vlhkost zdiva až do úrovně prvního patra. Omítky na úrovni přízemí musely být proto odstraněny a nahrazeny trasvápennými omítkami.

Obnova střechy zámku čp. 1

Objekt zámku představuje jižní křídlo, které bylo vystavěno renesančně mezi lety 1588–1601 na zbytcích augustiniánského kláštera. Následně byly provedeny barokní úpravy dokončené patrně v roce 1716. V průběhu 17., 18., a v první polovině 19. století sloužil zámek převážně k obytným účelům správy panství. V roce 1928 došlo k prodeji městu a ve druhé polovině dvacátého století prošel rozsáhlou rekonstrukcí. Dnes slouží objekt jako kulturní centrum a městské muzeum. K zámku patří dále i budovy konírny.

Vlastník objektu postupně v letech 2013 a 2014 provedl výměnu nevhodné novodobé krytiny (vlnitý azbest, bonský šindel) za tradiční a historicky doloženou břidlici. Proběhly rovněž s tím související opravy, včetně rehabilitace střešních vikýřů dle historické fotodokumentace. Z hlediska památkové péče je nutné vyzdvihnout chvályhodný záměr

Zámek – obnova střechy, foto: Z. Vařeková

Objekt konírný, foto: Z. Vařeková

investora k odstranění z památkového hlediska nepřijatelného typu krytiny a k návratu tradičního vzhledu střechy významného historického objektu, který tvoří dominantu města. V rámci opravy střechy zámku byla provedena citlivá obnova historického krovu za pomoci celodřevěných spojů a tradičních tesařských spojů s dřevěnými kolíky.

Restaurátorská obnova okenních výplní čp. 8

Dům čp. 8, bývalá stará pošta, slouží potřebám radnice a městského úřadu Lanškroun. Stavba představuje výstavní historickou budovu v novobarokním duchu s bohatou štukovou výzdobou, jejíž fasáda je rytmizována kvalitními vyřezávanými špaletovými výplněmi z počátku dvacátého století. Výplně jsou tvořeny různými tvary špaletových trojkřídlých oken typu T a šestikřídlých oken s vyřezávanými motivy na vnější straně. Dům není chráněn jako kulturní památka, ale nachází se v městské památkové zóně Lanškroun.

V rámci restaurátorské obnovy dřevěných rámců bylo pro zlepšení tepelné pohody po konzultacích přistoupeno k osazení izolačního dvojskla do vnitřních okenních křidel. Vnitřní křídla byla konstrukčně jednodušší a v lepším stavebnětechnickém stavu. Při osazování izolačního dvojskla byl zvolen citlivější způsob, který spočíval v přidání dřevěného rámečku ke křídlu směrem do špalety. Ten zajistil masivnost konstrukce, proto nemuselo docházet k odfrézování dřevní hmoty z křidel. Ač byla zpočátku patrná nedůvěra uživatelů, po kvalitně provedené obnově byli nadšeni. Krása spojená s historickou hodnotou okenních výplní zůstala zachována a výrazně se zlepšila tepelná pohoda v místnostech i manipulace s okny. Kvalitně provedenou práci realizoval v roce 2012 restaurátor J. Věneček z Litomyšle.

Budova čp. 8, foto: Z. Vařeková

Budova čp. 8 – detail, foto: Z. Vařeková

Městská památková zóna Letohrad

Zuzana VAŘEKOVÁ, Václav PAUKRT

Území vymezené jako městská památková zóna má svůj základ v počátku 16. století a tvoří jej protáhlé obdélné náměstí, které bylo vyměřené na historické cestě procházející středem náměstí. Souvislá patrová zástavba kolem náměstí s dochovaným podloubím pochází převážně z rozsáhlé přestavby města po požáru v roce 1824. Většina domů je v současnosti prohlášena za kulturní památky. V jihozápadním rohu tohoto prostoru je situovaný rozsáhlý areál zámku s navazujícím zámeckým parkem a s výstavným barokním kostelem sv. Václava s unikátní štukovou výzdobou interiéru. Malebný obraz města dotváří jedinečné akcenty mariánského sloupu situovaného uprostřed náměstí a kaple svatého Jana Nepomuckého vystavěné Na Kopečku nad náměstím.

Letecké foto Letohrad, foto: Městský úřad Letohrad

Město Letohrad (před rokem 1945 nesoucí název Kyšperk) leží na Tiché Orlici v podhorské kotlině, která odděluje vlastní podhůří Orlických hor od Žamberké pahorkatiny. Podhorská oblast na středním toku Tiché Orlice byla kolonizována v průběhu 13. století, kdy právě řeka tvořila hranici osidlovací aktivity. Levý břeh byl osidlován německým obyvatelstvem, aktivitou vedenou z hradu Lanšperka a města Lanškrouna (kupříkladu Kunčice), zatímco osidlovací aktivity českého obyvatelstva realizované na pravém břehu měly své centrum na hradě Žampachu. Hrad Kyšperk nad Letohradem založili snad před rokem 1308 páni ze Žampachu, stavba ovšem nebyla písemnými prameny potvrzena a ani archeologické nálezy nedokládají její podobu.

První doklad o existenci Kyšperka jako sídliště a současně městečka se váže k roku 1514, ačkoli písemná zpráva pochází až z roku 1543. Hlavní komunikační osu městečka tvoří dál-

ková cesta mezi Žamberkem a Lanškrounem. První důležitý podnět k jeho rozvoji bylo osamostatnění kyšperského panství roku 1578, kdy byla zřejmě postavena v jihovýchodním koutě náměstí renesanční tvrz, při níž existoval hospodářský dvůr. Skutečný rozkvět pak nastává až v 80. letech 17. století, kdy zakoupil Kyšperk Adam Mikuláš Vitanovský z Vlčkovic a přenesl sem své sídlo. Následně v letech 1680–85 přestavuje dosavadní tvrz na velký raně barokní zámek doplněný zahradou a monumentálním chrámem sv. Václava vyzdobeným velkolepým průčelím a štukovým dekorem interiéru. Kostel původně sloužil jako zámecká kaple, ale od roku 1726 se stal farním kostelem. Výstavba rozsáhlého zámeckého areálu vyvolala přemístění hospodářského dvora na protější břeh řeky Orlice (tzv. Nový dvůr) a ideový akcent nového sídelního města doplnila dominanta poutní kaple sv. Jana Nepomuckého nad městem, jež byla dokončena roku 1738. Současně s budováním panských staveb se rozvíjelo i městečko. Na začátku 18. století bylo vytyčeno Nové Město, jako krátká ulicovka severozápadně od náměstí, která představovala dělnickou kolonii. Mezi lety 1654 a 1713 vzrostl počet domů dvojnásobně a růst pokračoval až do poloviny 19. století.

Na začátku i v průběhu 20. století byl rozvoj města soustředěn do oblasti kolem železničního nádraží zbudovaného v 70. letech 19. století. Právě soustředění novodobé zástavby mimo staré jádro města napomohlo jeho zachování jako památkově významného celku narušeného jen minimálně novodobými zásahy.

AKCE OBNOVY

Město Letohrad s přispěním Ministerstva kultury ČR a Pardubického kraje systematicky pečuje o své památky. Nejvíce investičních prostředků bylo vynaloženo na celkovou obnovu zámku a rozsáhlých kamenných ohradních zdí areálu. Další významné obnovy představovaly opravy Nového Dvora a objektu Městského muzea čp. 77. Město též provádí postupnou opravu povrchů ulic, náměstí a podloubí včetně úpravy osvětlení veřejných prostor.

Obnova ohradních a opěrných zdí, foto: Z. Vařeková

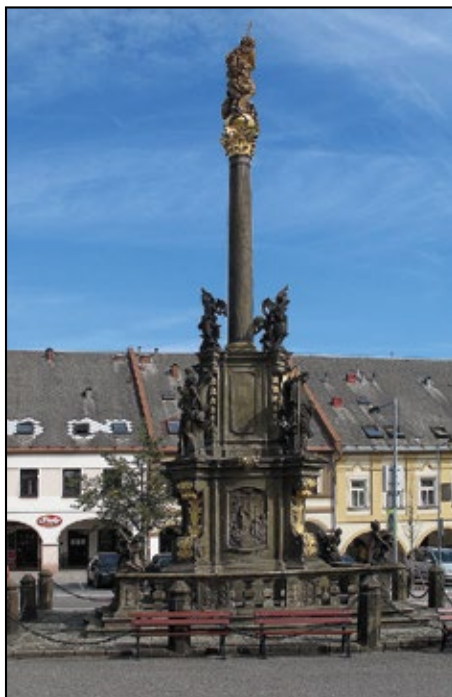
Oprava ohradních a opěrných zdí

Areál zámku byl vymezen kamennými ohradními a opěrnými zdi. Na první pohled se jedná o běžnou konstrukci tvořenou opukovým zdivem zakrytým pískovcovými deskami. Ohradní zdi ovšem vymezují zámecký areál a vytváří charakteristické a jedinečné vnímání tohoto prostoru. Město Letohrad, které je vlastníkem památky, postupně v souladu s principy památkové péče obnovuje rozsáhlé ohradní a opěrné zdi za použití tradičních materiálů, tj. opuky a pískovce.

V letech 2010–2012 vlastníků za přispění Programu regenerace MPR a MPZ provedl celkovou rekonstrukci opěrné zdi v Ústecké ulici. V rámci rekonstrukce bylo odhaleno starší zdivo opěrné zdi postavené na konci 17. století při nové výstavbě zámeckého areálu prováděné Adamem Mikulášem Vítanovským z Vlčkovic. Původní opěrná zeď byla postavena z opuky, doplněna opěráky a omítnuta. Po roce 1800 byla provedena rekonstrukce opěrné zdi, která spočívala v přizdění nové opěrné zdi ke staré. Nová opěrná zeď byla stavěna z opuky, členěna pískovcovými plochami a doplněna pískovcovým zábradlím.

Restaurování Morového sloupu na náměstí

Mariánský sloup v Letohradu pocházející z let 1717–1721 od Antonína Appellera, měšřana a sochaře v Litomyšli, postavilo na své náklady město Kyšperk (dnes Letohrad) za určité finanční podpory harrachovské vrchnosti. V roce 2013 byl realizován restaurátorský průzkum financovaný z grantu Pardubického kraje a od roku 2014 probíhá restaurování celého sloupu financované z Programu regenerace MPR a MPZ, které bude dokončeno v roce 2016.

Morový sloup, foto: V. Paukrt

Morový sloup, foto: V. Paukrt

Kaple sv. Jana Nepomuckého – nové střechy, foto: Městský úřad Letohrad

Oprava kaple sv. Jana Nepomuckého

Pětiboká barokní kaple sv. Jana Nepomuckého s ambity je situována na kopečku nad městem a tvoří výraznou dominantu města i okolní krajiny. Kaple byla postavena v letech 1735–1736 za Jana Václava Bredy stavitelem T. D. Morazzim z Chrudimi. Ambity vznikly později v letech 1736–1738. Svojí záměrnou architektonickou a krajinnotvornou rolí, symbolickým významem založeným na zasvěcení i poutní funkci je esencí barokní kultury jako celku.

V posledních letech probíhá postupná obnova unikátní kaple, která je z velké části hrazena z Programu zachrany architektonického dědictví Ministerstva kultury ČR. V první fázi obnovy proběhla výměna střešní krytiny a nezbytná oprava barokního krovu. V současné době probíhá statické zajištění sklepů a odvodnění nádvoří včetně restaurátorské obnovy pískovcové dlažby a jejího nezbytného doplnění. V následujících letech je v plánu obnova fasády a restaurování interiéru kaple i unikátního pětibokého oltáře.

Městská památková zóna Luže

Václav MEDEK, Václav PAUKRT

Stávajícím centrem Městské památkové zóny Luže je čtvercové náměstí plk. Koukala s radnicí umístěnou ve středu plochy. Toto pravidelné náměstí však souvisí až se středověkou lokací města, původní románské jádro se nacházelo severovýchodním směrem a bylo tvořeno nálevkovitě se rozšiřujícím prostorem, v jehož čele stál farní kostel sv. Bartoloměje. Nepřehlédnutelnou dominantu pak tvoří barokní stavba poutního chrámu Panny Marie Pomocnice křesťanů tyčící se nad městečkem na vrchu zvaném Chlumek. Součástí areálu tohoto poutního chrámu je i rezidence řádu jezuitů vystavěná okolo roku 1670, jen krátce před vyzdvižením chrámu na místě starší poutní kaple. Nelze rovněž nezmínit blízkou zříceninu hradu Košumberk, která, ač situována mimo území MPZ, tvoří dodnes nedílnou součást jejího panoramatu.

Letecké foto Luže, foto: Městský úřad Luže

Luže se rozkládá v jihovýchodním cípu zvlněné bezlesé krajiny Chrudimské tabule, jejíž východní okraj tvoří vyvýšené pásmo Loučenské tabule, rozbrázděné hlubokými kaňony potoků a táhnoucí se od Luže k Vraclavi. Město se rozkládá ve svahu nad pravým (východním) břehem Novohradky a vypíná se nad ním nejen vrch Chlumek s poutním chrámem Panny Marie Pomocnice křesťanů, ale dále k jihovýchodu také zřícenina hradu Košumberk.

Raně středověké osídlení v prostoru Luže se pravděpodobně ve 13. století koncentrovalo do vsi, situované na vyvýšené terase nad řekou a soustředěné kolem protáhlé, vidlicovité

tě se rozšiřující návsi (nynější Komenského ulice). Její nejširší jihozápadní část zaujal farní kostel sv. Bartoloměje. Tato ves, tvořící dnes severovýchodní část města Luže, se pravděpodobně jmenovala Kamenice. Ve druhé polovině či na konci 13. století byl založen hrad Košumberk, jenž se stal středem nevelkého panství. Zřejmě v přímém důsledku tohoto počínání bylo někdy kolem roku 1300 dole pod hradem, ve výhodné poloze nad přechodem řeky a v těsném sousedství vsi Kamenice, založeno ve značně svažitém terénu lokální městečko Luže. Je pozoruhodné, že Kamenice a Luže se přes svou blízkost (náměstí a návěs odděluje vzdálenost pouhých 50 m) až do 16. století udržely jako samostatné obce, příslušející k různým panstvím. Teprve v polovině daného století došlo k formálnímu splynutí. Dlouhé trvání popsané situace je dokladem značného významu (nejspíše) trhové vsi Kamenice před lokací městečka. Odráží se to i v půdorysných souvislostech. Spojnice mezi Chrudimí a Litomyšlím nebo alespoň mezi Podlažicemi a Košumberkem odpovídá strmě stoupající ulici od mostu, vymezující jihozápadní konec kamenické návsi a pokračující v nezměněném směru nahoru ke Košumberku.

Základem městečka se stalo velké, téměř čtvercové a výrazně svažité náměstí. Půdorys Luže se musel vyrovnat s poněkud atypickou situací, kdy bylo na jednu stranu žádoucí, aby se náměstí příliš nevzdálilo od cesty od mostu ke Košumberku, na druhé straně však musela být dosavadní ves zachována. Přesto došlo k uplatnění nejen geometricky vyhraněné čtvercové formy, ale i ortogonální sítě ulic. S výjimkou dolní strany náměstí šlo o ulice osově, tedy vycházející ze středů stran náměstí. Vedle toho se zčásti uplatnily i ulice vyvedené z koutů náměstí. Zvolené řešení přitom velmi dobře vyřešilo komunikační napojení náměstí na všechny důležité cesty. Jak naznačil stavebně historický průzkum, snad již v pozdním středověku byla zástavba městečka zčásti kamenná. Platí to zvláště o nynější radnici, stojící uprostřed náměstí, která byla v roce 1542 renesančně přestavěna. Po velkém požáru roku 1564 následovala i renesanční přestavba městečka, které však postihl roku 1596 další požár. Tehdy již na svahu západně pod náměstím existoval zárodek židovské čtvrtě a na okrajích města vyrůstaly na obecních pozemcích chalupy. Druhá polovina 17. století přinesla Luži zásadní změnu – roku 1667 započala stavba poutní kaple Panny Marie na Chlumku, kterou v letech 1690–96 nahradil monumentální dvouvěžový jezuitský poutní chrám, jenž ovládl celou okolní krajinu.

Samotné městečko v roce 1691 zachvátil požár, jehož důsledkem byla barokizace městských domů. Poté nastal rychlý růst a do roku 1790 vzrostl počet domů na dvou a půl násobek dosavadního stavu. V témže roce postihl náměstí další požár, po němž byla dovršena barokní přestavba města a zánik posledních zbytků dřevěné zástavby, alespoň kolem náměstí. Nové domky vyrůstaly bez ucelenější urbanistické koncepce podél stávajících cest. Pod náměstím v Jeronýmově ulici se nadále rozvíjela židovská čtvrť, v jejíž severní části byla roku 1780 přestavěna či nově postavena velká synagoga.

Po polovině 19. století se růst Luže, k roku 1855 povýšené na město, zastavil a docházelo jen k přestavbám stávající zástavby. Městečko zůstalo daleko od hlavních silničních i železničních tahů a nevznikl zde významnější průmysl. Do poloviny 20. století přibývalo v Luži (včetně Chlumku) jen 39 domů. Nové rodinné domky vyrůstaly zejména na západním svahu Chlumku, podél cesty ke Košumberku a na Košumberku. Původní půdorysná i hmotová struktura města nebyla podstatněji narušena.

AKCE OBNOVY

Za uplynulých dvacet let byly v rámci Programu MPR a MPZ provedeny obnovy památkově chráněných měšťanských domů čp. 6, čp. 87, fary a radnice. V posledních letech probíhají za státní podpory celkové obnovy měšťanských domů čp. 35 a 76. Nejvýznamnější akcí

Poutní kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů na Chlumku, foto: M. Krištof

Interiér chrámu po obnově, foto: M. Krištof

posledních dvaceti let v Luži je však bezesporu celková obnova areálu poutního kostela Panny Marie Na Chlumku. Tato akce se zpočátku financovala rovněž z Programu regenerace MPR a MPZ, posléze byla zařazena do Programu záchrany architektonického dědictví MK ČR. V posledních letech jsou zde čerpány prostředky z tzv. Norských fondů, a to na opravu fasády a celkovou obnovu interiéru včetně vybavení i mobiliáře.

Poutní kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů na Chlumku

Poutní kostel Panny Marie Pomocnice křesťanů na Chlumku v Luži založila hraběnka Marie Maxmiliána Hieserlová ze Žďáru, vdova po Františku Kryštofu Hieserlovi z Chodova. Stavba byla zahájena na začátku roku 1690, ale v důsledku smrti zakladatelky v říjnu 1690 a změny stavitele se dokončení výstavby protáhlo až do roku 1700 (datace MDCC na spodní straně hieserlovské orlice na vstupním sloupovém portálu). Před stavbou chrámu stála na stejném místě kaple Panny Marie, ve které byl uchováván milostný obraz Panny Marie Pomocné, tzv. Pasovské, který hraběnce odkázal její bratr František Adam Eusebius. Tento obraz byl do doby svého přenesení umístěn v soukromé kapli hradu Košumberk. Sílící zájem veřejnosti o daný skvost nemohla hradební kaple uspokojit, proto byla z popudu hraběnčina druhého manžela, Františka Kryštofa Hieserle, vybudována v letech 1667–1669 kaple Narození Panny. Ta dala vzniknout novému poutnímu místu a velkou měrou napomohla rozšířit věhlas mariánského kultu ve východních Čechách.

První etapa obnovy kostela proběhla díky dotaci z Norských fondů a za finanční podpory Pardubického kraje i Města Luže. Jednalo se o obnovu interiéru, zejména výmalby celého kostela, restaurování vybraných prvků dřevěného mobiliáře, varhan včetně varhanního stroje. Na počátku roku 2015 byla zahájena druhá etapa restaurování mobiliáře (lavice, boční oltáře s veškerou výzdobou, zpodobnice, spodní část kazatelny, skříně v sakristii, dřevěná schodiště ve věžích, vstupní a boční dveře do lodi kostela) financovaná taktéž z tzv. Norských fondů. Současně s těmito pracemi probíhalo v interiéru kostela restaurování dlažby, mramorového náhrobku Marie Maxmiliány Hieserlové a portálku u vstupu na kazatelnu v levé sakristii. Oprava probíhala rovněž na hlavním průčelí kostela obnovou fasády, a to včetně nového barevného pojednání a restaurováním hlavního sloupového portálu se dvěma anděly ve vrcholu, mariogramem a hieserlovsakou orlicí s nápisem i soch sv. Josefa v levé nise a sv. Jáchyma v nise pravé. Obě sochy úzce souvisí se zasvěcením poutního kostela Panně Marii (sv. Jáchym je otec Panny Marie, sv. Josef manžel). Restaurátorský průzkum provedený rovněž v roce 2015 zjistil zbytky barevností jednak na architektuře portálu, jednak na koruně nad mariogramem. S největší pravděpodobností ale nejde o původní barevnost, protože stejné barevné pojednání provedené ve shodné technologii bylo zjištěno i na vysprávkách pískovce. Ten byl petrologickým průzkumem lokalizován do oblasti bývalého lomu Škrovád u Chrudimi. Restaurátorský zásah spočíval v odsolení kamene v dolních partiích portálu, v lokálním předzpevnění, s následným čištěním pískovce a jeho dalším zpevnění. Dále proběhla injektáží trhlin, doplnění poškozených míst a barevná retuš, a to jak na portále, tak i na sochách, na nichž byly vyzlacený rovněž atributy.

Luže – měšťanský dům čp. 35

Měšťanský dům čp. 35 je zděnou patrovou stavbou situovanou na úzké parcele v jihozápadním rohu náměstí plk. Koukala. V pravé ose se nachází průjezd do dvora, kde se k domu připojují nízké hospodářské objekty a stodola uzavírající čelo parcely. Současnou podobu objektu dala pravděpodobně radikální přestavba staršího domu někdy v 50.–60. letech 19. století, jež do dnešního dne nedoznala žádných závažnějších změn. Historicky se v objektu nacházelo řeznictví, kdy v přízemí byla umístěna provozovna, patro pak sloužilo k obytným účelům.

V roce 2015 probíhala rekonstrukce objektu, která ve své podstatě směřovala k zachování původní funkce. Byla rovněž provedena celková výměna střešní krytiny a oprava poškozeného krovu domu. To vše s finančním příspěvkem z Programu regenerace MPR a MPZ.

Budova čp. 35, foto: Městský úřad Luže

Budova čp. 35, foto: Městský úřad Luže

Městská památková zóna Polička

Petr KOČÍ

Území Městské památkové zóny Polička má svůj základ v období vrcholného středověku. Jeho centrum tvoří čtvercové náměstí s pravouhlym vyústěním ulic na nárožích. Středověká urbanistická kompozice centrálního náměstí byla velice hodnotně stavebně upravena v období pozdního baroka, kdy bylo náměstí doplněno o mariánský sloup, dvě kašny se sochami archanděla Michaela a sv. Jiří, dále o sochu sv. Jana Nepomuckého a barokně přestavěnou radnici. Tento soubor kulturních památek byl prohlášen v roce 2008 za národní kulturní památku, o dva roky později se stal národní kulturní památkou též kostel sv. Jakuba. Ten byl prohlášen společně s rodnou světničkou světoznámého hudebního skladatele Bohuslava Martinů, který má též hrob na zdejších hřbitově. Náměstí a přiléhající ulice obklopují měšťanské domy, větší část z nich je prohlášena za kulturní památky. Architektonicky nejzajímavější je dům čp. 59 na Palackého, dům čp. 41 na Masarykově ulici, Tylův dům čp. 53, objekt městského muzea čp. 114 a další domy.

Letecké foto Polička, foto: Městský úřad Polička

Středověké město Polička se nachází na úpatí Žďárských vrchů, které tvoří severní, nejhornatější část Českomoravské vrchoviny. Poličsko patří mezi nejvlhčí a nejchladnější oblasti Českomoravské vrchoviny a toto drsné podnebí i tvrdé životní podmínky byly pro osídlování oblasti značně nepříznivé. Nenalezneme zde proto starší osídlení než ze 12. nebo spíše 13. století. Samotné město bylo založeno na české straně pohraničního hvozdu roku 1265 v rámci snah panovníka Přemysla Otakara II. o intenzivnější rozvoj daného území. Za tímto účelem byl na jeho podnět vytvořen řetězec nově založených měst lemujících obchodní stezku z Čech na Moravu, jejímž posledním klenotem na české straně je právě město Polička. Lokátorem nově založeného města se stal Konrád z Lewendorfu, později zastávající úřad městského rychtáře.

Rozvoj Poličky byl postupný a ve svých počátcích úzce svázaný s nedalekým královským hradem Svojanov. Roku 1284 bylo město svěřeno králem Václavem II. do správy pražskému biskupovi Tobiášovi z Bechyně, následně Závěšovi z Falkenštejna, manželovi bývalé královny Kunhuty, ta však zemřela na Svojanově již roku 1285. V roce 1307 přenechal český král Rudolf I. Habsburský výnosy z hospodaření města své choťi královně Alžbětě a od té doby se stalo město Polička věnným městem českých královen. Tento stav přetrval až do vzniku republiky roku 1918.

Chloubou města je jeho gotická urbanistická struktura s velkým, přibližně čtvercovým náměstím. Celý komplex historického města je sevřený středověkým opevněním, jehož základní hmota pochází především z doby vlády Karla IV. Velmi významnou duchovní památku představuje (dnes zcela novogoticky přestavěný) kostel sv. Jakuba Většího, založený nepochybně se vznikem města. Kostel byl výrazně poškozen požárem roku 1845 a posléze přestavěn takřka od základů dle návrhu A. Vacha z Pardubic a za dozoru F. Schmoranze staršího. Svědkem renesančního období je v Poličce především kostel sv. Michala z roku 1580 s autenticky dochovaným interiérem.

Období vrcholného baroka výrazně poznamenalo rozvoj i podobu města, což dokládají průčelí některých domů, dláždění náměstí i přilehlých ulic, výstavba budovy fary v roce 1711 i provedení mimořádně kvalitní sochařské kompozice celého náměstí, zahrnující dvě kašny a morový sloup od Jiřího Pacáka. Celkovou kompozici náměstí doplnila totální přestavba gotické radnice F. M. Kaňkou v letech 1734–44.

Barokní podoba náměstí se bohužel nedochovala kvůli ničivému požáru, který zachvátil Poličku v roce 1845. Druhá polovina 19. století je ve znamení postupné obnovy velmi poškozeného města. Dodnes můžeme sledovat na zdejších budovách pozdně klasicistní zdobné prvky, do současnosti se dochoval též soubor dobových vrat, ve většině případů stále osazených přímo na objektech. Tradiční přístup měšťanů k historickému jádru umožnil postupnou obnovu historických domů, popřípadě jejich dostavby v tradičních formách. Jednou z mála výjimek je funkcionalistická budova Spořitelny od Jindřicha Freiwalda z let 1936–37, která je umístěna na náměstí. V první polovině 20. století se přitom město rozrůstalo poměrně rovnoměrně po celém obvodu. Podél jižní strany rybníka vznikla pozoruhodná hmotová kompozice školních budov a evangelického kostela, dále k jihu se rozrůstala obytná čtvrť. Po roce 1902 byl zasypán východní cíp Svinského rybníka a na získané ploše byl zřízen park. Z 674 domů uváděných v roce 1900 vzrostla Polička do roku 1950 na 1086 domů. Meziválečné období zasáhlo do obrazu vnitřního města pouze v malé míře, docházelo zde především k modernizaci některých fasád a ke vzniku několika novostaveb. Na nábřeží Svobody a v ulicích E. Beneše, Čs. armády a Rumunské vznikly v letech 1923–24 dva soubory rondokubistických domů podle projektu Václava Flégla z Prahy.

AKCE OBNOVY

Město Polička s přispěním Ministerstva kultury ČR a Pardubického kraje systematicky pečuje o své památky. Nejvíce investičních prostředků bylo vynaloženo na obnovu hradebního systému, jehož postupná oprava a konzervace probíhá již více jak třicet let. Další významné obnovy z posledních let představuje restaurování morového sloupu na Palackého náměstí nebo obnova vnějšího pláště kostela sv. Jakuba. Drobnější stavební úpravy proběhly též na Tylově domu a nelze opomenout celkovou obnovu domu čp. 114 sloužícího potřebám Městského muzea a galerie v Poličce. Město též provádí postupnou rekonstrukci povrchů v MPZ, v současnosti je předlážděno centrální náměstí a hlavní navazující ulice.

Hradby, foto: Městský úřad Polička

Hradby, foto: Městský úřad Polička

Obnova středověkého opevnění města

Středověké opevnění města se skládalo z hlavní městské hradby zesílené devatenácti věžemi, dále z parkánu, parkánové zdi, vodního příkopu a valu. V 15. století bylo hradební opevnění zesíleno a doplněno o barbakany, chránící městské brány. Do současnosti se dochovala především hlavní městská hradba s věžemi a torzální částí parkánové zdi, díky nimž patří místní opevnění mezi nejlépe dochovaná středověká městská opevnění.

Obnova jednotlivých úseků městské fortifikace probíhá již od 80. let 20. století. V současnosti jsou opravovány úseky za ulicí Václavská a náměstím B. Martinů, na něž město pravidelně získává finanční dotaci z Programu regenerace MPR a MPZ.

Restaurování Mariánského sloupu v Poličce

Barokní mariánský sloup na Palackého náměstí v Poličce patří k jedněm z nejmalebnějších, nejhodnotnějších a kompozičně nejlépe vyvážených morových sloupů v České republice. Kvůli špatnému, místy až havarijnímu stavu proběhlo v letech 2013–2014 restaurování nejvíce poškozených částí památky. Interdisciplinární restaurátorský průzkum, který proběhl při této příležitosti, lze vyzdvihnout jakožto vynikající příklad spolupráce vlastníka památky (Město Polička), odborné a výkonné složky státní památkové péče, restaurátorů i dalších odborníků z oblasti přírodních věd a technických disciplín.

Detail výzdoby mariánského sloupu, foto: V. Paukr

Radnice a morový sloup, foto: Městský úřad Polička

Městská památková zóna Skuteč – Předhradí

Václav MEDEK

Urbanistický celek Skuteč – Předhradí je začleněný do malebné krajiny nad přírodním parkem Údolí Krounky a Novohradky. Jeho jádrem je původní opevněný prostor předhradí středověkého hradu Rychmburk, s dochovaným prstencem hradeb s baštami a také renesančním panským pivovarem. Samotný hrad představuje významnou krajinnou dominantu nad údolím a v jeho ochranném pásmu je obsažena nejen památková zóna, ale i většina jeho ostatního území se zástavbou venkovského charakteru, která tvoří historické prostředí městské památkové zóny. Zvláštní hodnota celé zóny spočívá zejména v seskupení veškerých městotvorných prvků na relativně malém území, což s sebou přináší zvláštní a nezaměnitelnou atmosféru místa. V této souvislosti nelze nezmínit ojedinělý prvek „Panské zahrady“, která byla v posledních letech revitalizována dle dochovaných historických pramenů. Dalšími významnými památkami jsou kupříkladu areál kostela a jednotlivé domy, patřící převážně soukromým majitelům a mající veskrze charakter měšťanských domů.

Letecké foto Předhradí, foto: Městský úřad Předhradí

Městečko Předhradí, dříve nazývané shodně s hradem Rychmburk, leží ve zvláštní krajině, do níž je zaříznuté hluboké údolí říčky Krounky. Jedná se levobřežní přítok Novohradky u Košumberku; Novohradka se pak v Úhřetické Lhotě vlévá do Chrudimky. Zákruty údolí vytvářejí několik přirozených ostrožných poloh. Nejvýraznější pozorujeme v místě, kde se připojuje krátká, ale strmá úžlabina potoka Spálivce. Právě tuto ostrožnu využil někdy před rokem 1325 Tas z Rychmburka (původně psaný z Mrdic) a jako součást

svého kolonizačního počínu tu uskutečnil stavbu hradu, který zaujal její nejzazší cíp. Ve skále vylámaný příkop oddělil jádro hradu od rozsáhlého, mírně svažitého předhradí, o jehož přesné podobě v období středověku dosud nic nevíme. Krajina byla předtím až do konce 13. století z větší části neosídlena, náležela králi a byla spravována pravděpodobně ze Skutče. Skutečsko postoupil Tasovi Jan Lucemburský na počátku své vlády. Ve výčtu rychmburského zboží v letech 1392 a 1413 se ještě žádné sídliště při hradě nepřipomíná. V roce 1425 dobyli hrad husité. V roce 1500 získal Rychmburk Jindřich Štastný z Valdštejna a zahájil rozsáhlou pozdně gotickou přestavbu a rozšiřování hradu. Jeho dílem je s největší pravděpodobností i mohutné opevnění předhradí s až třičtvrtěvalcovými baštami. Nemělo se však očividně jednat jen o fortifikační předpolí hradu, neboť při dělení majetku mezi jeho syny v roce 1537 dostal Vilém z Valdštejna hrad Rychemburk s předhradím i se vsí ohradou a městečkem, městečka Skuteč, Hlinsko a Svratku a všechny vesnice. Při vkladu panství Zdeňkovi Berkovi z Dubé 1558 se pak mluví o zámku Rychmburku s předhradím, pivovarem a sladovnou.

Nové městečko bylo velmi malé a přesně v intencích mladšího názvu bylo integrováno na úkor hospodářských budov do předního oddělení hradu. Panský dvůr byl v letech 1584–86 vybudován jižně za městečkem. Jediným jeho prostorem se stalo nevelké obdélné náměstí, jímž procházela cesta ke hradu. Nalezli bychom zde jednu nebo dvě brány (jižní a jihozápadní). O skromném rozsahu městečka, jehož podstatnou část zaujímaly vrchnostenské hospodářské stavby, svědčí skutečnost, že ještě v roce 1654 bylo tvořeno pouhými 14 domy. Růst sledujeme až v 18. století, přičemž kromě nových správních a hospodářských budov se rozrůstala i obytná zástavba. V roce 1843 již městečko čítalo 93 domů. V předpolí opevnění se zformovalo poměrně velké nálevkovité náměstí, jehož severní stranu (v místě napojení na vnitřní městečko) zaujala mohutná budova Panského domu pro správu panství. Za vlády Kinských (od roku 1718) začal totiž hrad pustnout, v polovině 18. století byl již beze střeš a zdivo horních pater bylo vážně rozrušeno. Za jihozápadním cípem, při cestě spojující městečko se dvorem, vznikl v letech 1752–53 farní kostel (dosud tuto funkci plnila hradní kaple) a na protější straně cesty, blíže k náměstí, došlo roku 1797 na okraji panské zahrady k transformaci domu panského zahradníka na budovu fary. Za Filipa Kinského byl hrad v letech 1793–98 opraven pro letní pobyt vrchnosti a potřeby správy panství a opatřen jednotným valbovým zastřešením. Jako součást letního voluptuáru založil Filip kolem roku 1800 velkou okrasnou zahradu s kruhovým altánem na rozsáhlé ploše mezi dvorem, farou a předměstským náměstím, jež pozoruhodnou skladbu městečka dotvořila. Necitlivé modernizace se během 20. století městečku vcelku vyhýbaly, díky čemuž zůstalo dochováno jako pozoruhodný doklad předhradního sídliště, tvořícího funkční doplněk vrchnostenského sídla.

AKCE OBNOVY

Za dobu existence zóny byla zejména s přispěním prostředků z Programu regenerace MPR a MPZ provedena celková oprava vnějšího pláště hradu Rychmburk, obnova vnějšího pláště tzv. „obecního domu“ čp. 34–36, dále obnova Panské zahrady včetně rekonstrukce pavilonu s bustou hraběte Kinského (zde je nutné vyzdvihnout zejména restaurátorské práce). Průběžně pokračují práce na obnově areálu kostela Panny Marie i na celkové obnově budovy fary, která byla teprve nedávno prohlášena za kulturní památku a kterou obec Předhradí převzala od církve se záměrem využít ji pro kulturní a společenské účely. V současné době probíhá rovněž stavebněhistorický průzkum hradeb, který je předpokladem k jejich postupné záchraně.

Hrad Rychmburk během obnovy, foto: M. Křištof

Hrad Rychmburk během obnovy, foto: M. Křištof

Fara, foto: Milan Krištof

Předhradí – fara čp. 2

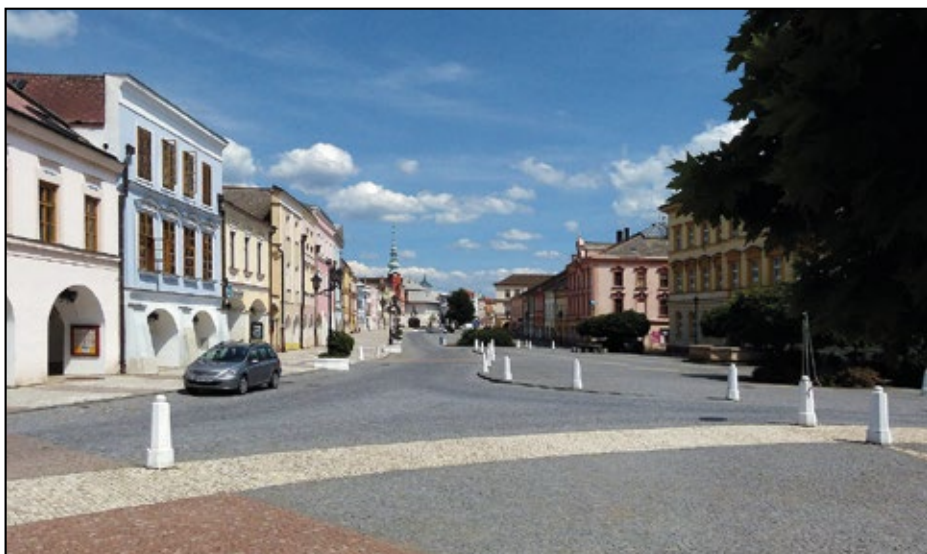
Zděný podsklepený přízemní objekt fary nalezneme na obdélném půdorysu s vysokou polovalbovou střechou a je situován do svahu při místní komunikaci v sousedství panské zahrady. Stavba byla původně vystavěna jako dům pro panského zahradníka, zřejmě kolem roku 1753. V roce 1859 došlo k zásadní přestavbě, která dala objektu v podstatě dnešní podobu. Jako fara slouží budova od roku 1797.

V současné době probíhá postupná celková oprava objektu, spolufinancovaná z prostředků Programu regenerace MPR a MPZ. Doposud byla provedena výměna střešní krytiny a oprava krovu (v roce 2014), dále částečná obnova interiéru a jeho úprava pro výstavní účely. V roce 2015 se prováděla repase, popřípadě výroba nových okenních konstrukcí. Dále se počítá s dokončením opravy interiéru a obnovou fasády objektu.

Městská památková zóna Svitavy

Petr KOČÍ

Městská památková zóna má svůj základ v rozsahu města z období vrcholného středověku. Tvoří ji centrální náměstí ulicového typu, které má dvě výrazné dominanty, a to renesanční radniční budovu umístěnou ve středové části náměstí a pozdně barokně přestavěný kostel Navštívení Panny Marie. Náměstí obklopují měšťanské domy, jejichž převážná část je prohlášena za kulturní památky. Mezi architektonicky nejzajímavější památky řadíme kupříkladu dům U Mouřenína čp. 118, neorenesanční objekt Ottendorferovy knihovny čp. 81, neorenesanční budovu bývalé městské spořitelny čp. 29 (v současnosti objekt Komerční banky) nebo neorenesanční základní školu z roku 1878 čp. 38. V okrajové části zóny se dochovala bašta městského opevnění na Hradební ulici a nelze opomenout kulturní centrum Fabrika, vybudované z bývalé Ettlovy továrny z roku 1925.

Svitavy, foto: P. Kočí

Středověké poddanské město Svitavy se nachází v jihovýchodním výběžku České tabule, nazývaném Svitavská pahorkatina. Neprostupný pohraniční hvozd mezi Čechami a Moravou začali nejprve kolonizovat premonstráti z nedaleké Litomyšle, které sem přivedl v roce 1145 olomoucký biskup Jindřich Zdík. Jejich úsilím vzniklo na horním toku řeky Svitavy první středověké osídlení v místě malého návrší, kde byl založen kostel sv. Jiljí pravděpodobně spolu s malou osadou. Tato stavba je nepochybně nejstarší středověkou památkou Svitav. Objekt byl však raně barokně přestavěn v letech 1679–1689, takže ze staré baziliky zůstalo pouze nám neznámé torzo.

Vlastní založení města Svitav je datováno do roku 1256, kdy vznikla smírčí listina mezi olomouckým biskupem Brunem ze Schauenburgu a premonstrátským klášteřem. Olomoucký biskup byl mocným kolonizátorem zakládajícím na Moravě nová sídla (kupříkladu Záběh,

Moravskou Třebovou, Mohelnicí), ve Svitavách pak vznikla nová osada nazývaná „Nová Svitava“, téměř vedle sídla založeného premonstráty. Nově založené město se formovalo okolo širokého náměstí ulicového typu, v první fázi obehnané pouze provizorním opevněním pravděpodobně s dřevěnou hradbou. K této domněnce nás vede potřeba vybudovat nové hrady na základě privilegia olomouckého biskupa Mikuláše z roku 1389. Původní opevnění mělo tři brány – Horní na úrovni Hrnčířské ulice, Dolní poblíž muzea, Prostřední za starou radnicí a v místě dnešního hlavního vjezdu na náměstí fortnu neboli krytý průchod.

V době hospodářské krize ve druhé polovině 19. století zasypávali svitavští nezaměstnaní obranné příkopy, postupně se také bouraly hrady, na jejichž místě byly vysazeny aleje. Kdysi 10 metrů vysoké hrady, jejichž síla dosahovala až 2 metrů, byly nicméně rozebírány již od třicetileté války, neboť sloužily měšťanům jako zdroj levného stavebního kamene. V roce 1849 sláva opevnění, které již nemělo ani jednu z bran, definitivně zanikla a poslední zmínka o dalším bourání hradebních zdí je dochována z 60. let 20. století.

Hmotné památky na gotické město se dochovaly pouze torzálně, především v partii sklepů. Postupný ekonomický rozvoj města v období renesance znamená postupné nahrazování převážně dřevěné zástavby zděnou, jak to dosvědčuje například dům „U Mouřenína“ čp. 118 na náměstí Míru nebo přestavba radnice po požáru roku 1590. Výraz středověkého, renesančního a vrcholně barokního města zcela změnil požár roku 1781, který sežehl téměř celé město. Následovala celková přestavba gotického kostela, který byl roku 1796 nově zasvěcen Panně Marii. Tento kostel Navštívení Panny Marie tvoří dominantu celého centrálního náměstí a na něho navazující zástavba má v současnosti především pozdně klasicistní tvarosloví.

Výrazný vstup neorenesanční architektury do Svitav je z části spojen s osobností donátora Valentína Osvalda Ottendorfera, jehož zásluhou vzniká nemocniční pavilon, novostavba sirotčince a chudobince i městská knihovna vystavěná v roce 1892 a umístěná ve spodní části náměstí Míru v MPZ Svitavy.

Budova staré radnice, foto: P. Kočí

AKCE OBNOVY

V roce 1993–94 proběhla rozsáhlá obnova centrální části náměstí včetně jejího předláždění, která byla oceněna vítězstvím v Ceně Programu regenerace MPR a MPZ. Město s příspěním Ministerstva kultury ČR a Pardubického kraje rovněž systematicky pečuje o své památky ve snaze předcházet rozsáhlým rekonstrukcím. Z tohoto důvodu Svitavy založily finanční fond určený na opravu fasád a otvorových prvků památkově hodnotných objektů.

Stará radnice čp. 123

Konšelé a rada města se původně scházeli v domech purkmistrů a primátorů. Rostoucí agenda městské správy a snaha po co nejvyšší míře nezávislosti vedla k rozhodnutí rady města zakoupit dům na náměstí. Transakce proběhla roku 1538 a prodávající Michl Dittrich obdržel 115 kop míšeňských grošů. První přestavba renesanční budovy následovala po požáru města roku 1590 a zcela zásadně se vzhled změnil po největším požáru města v roce 1781. Již na nejstarším vyobrazení města z roku 1742 je radniční budova opatřena barokní věží. Rozsáhlá přestavba celé budovy se uskutečnila v roce 1849, kdy byla zrekonstruována osmiboká věž a klasicistně opraven interiér. Z té doby pochází i městský znak na čelní fasádě domu.

V roce 2015 proběhla obnova venkovního pláště včetně věžové části radnice, která byla financovaná městem za podpory státu z Programu regenerace MPR a MPZ.

Ottendorferova knihovna

Ottendorferova knihovna se původně začala stavět podle plánů newyorského architekta, ty však dle dobových rakouských norem přepracoval brněnský architekt Germano Wanderley. Základní kámen novorenesančního chrámu vědění byl položen 18. července 1891, slavnostní otevření proběhlo 21. srpna 1892. Součástí slavností bylo mj. odhalení sochy Mateřské lásky za účasti tehdy populárního herce císařského dvora Rudolfa Tyrolta.

Detail radničních hodin, foto: P. Kočí

Ottendorferova knihovna, foto: M. Křištof

Obnova budovy byla financovaná městem za podpory státu z Programu regenerace MPR a MPZ. Zahrnovala především restaurátorské práce na otvorových prvcích v exteriéru a v interiérech a probíhala mezi lety 2008 až 2013.

Městský dům U Mouřenína čp. 118

Původní právozářecký dům v sousedství staré radnice patří k nejstarším dochovaným měšťanským domům. V renesanční dispozici byl postaven v roce 1554 a patří k malé skupině domů na náměstí, u nichž známe přesný rok stavby. Původně zde bydlely rodiny svitavských purkmistrů, ale již v 18. století byl přestavěn na zájezdní hostinec U Mouřenína (německy Zum Mohren). K objasnění pojmenování domu nemáme oporu v historických zprávách, ale busta mouřenína se dosud dochovala na původním nároží domu. V historii objektu je důležitá zmínka z roku 1776, kdy se v hostinci ubytoval císař Josef II. při své cestě z vesnice Květná do Brna. Ani požár v roce 1781, který zcela zničil náměstí, se historické dispozice domu nedotkl. Sklepení s unikátní klenbou bylo díky své pevnosti využíváno od roku 1861 jako tresor městské spořitelny a celý komplex sklepních chodeb byl propojen se sousední radnicí i s ostatními měšťanskými domy.

Ve 20. století byl dům využíván ke komerčním účelům a v 50. letech 20. století proběhla poměrně necitlivá přestavba interiéru. V roce 2013 se uskutečnila obnova venkovního pláště, která byla financovaná městem za podpory státu z Programu regenerace MPR a MPZ.

Městský dům U Mouřenína čp. 118, foto: P. Kočí

Městská památková zóna Ústí nad Orlicí

Zuzana Vařeková

Městská památková zóna je vymezena v podstatě historickým rozsahem středověkého města, jehož urbanistická struktura, proporce zástavby i panorama s městskými dominantami se dodnes dochovaly. Čtvercové náměstí se stavbou radnice situovanou v rohu tvoří ústřední plochu chráněného území. Náměstí je lemováno převážně jednopatrovou zástavbou barokních a klasicistních domů na dvou stranách s dochovaným podloubím. Výraznou dominantu a cenný prostor chráněného území představuje areál kostela s farou situovaný v severozápadní části MPZ. Doplníuje jej plocha bývalého hřbitova hrazená kamennou zdí a barokní budova školy, která plynule navazuje na stavbu radnice. I přes výrazné a časté přestavby se ve městě dodnes dochovaly některé tradiční stavby v podstatě venkovského charakteru, které byly v minulosti pro zástavbu mimo náměstí typické (Příkopy čp. 146, Komenského čp. 149, Velké Hamry čp. 348 či čp. 393).

Letecké foto Ústí nad Orlicí, foto: Městský úřad Ústí nad Orlicí

Ústí nad Orlicí leží v široké kotlině, která je lemována poměrně vysokými pásmy Českokotřebovské vrchoviny, mezi nimiž proráží pásmo řeka Tichá Orlice. Počátky města nejsou dostatečně známy, víme však, že leží na pomezí oblasti osídlené domácí kolonizací druhé poloviny 12. století a pomezního hvozdu. Předpokládá se, že zde v první polovině 13. století přímo nad ústím Třebůvky do Tiché Orlice vznikla předlokační osada, jejíž existenci podporuje i původní český název Ústí.

O něco později v témže století založil Vilém z Drnholce na návrší, v těsném sousedství původní vsi, město. Stalo se tak v rámci kolonizační činnosti Přemysla Otakara II., přičemž vzniklé město záhy splynulo se sousední vsí a přejalo její jméno Ústí. Základní urbanistická kompozice města byla podmíněna cestou z blízké České Třebové směrem do Vamberka.

Mírové náměstí, foto: M. Krištof

Tato trasa vymezila východní stranu poměrně malého, v zásadě čtvercového náměstí, z jehož koutů vycházejí ortogonální ulice. Raně gotický kostel, uváděný při korunovaci Václava II., vznikl v severozápadní části městečka na místě nejlépe chráněném terénní hranou a měl nejspíše pevný útočištný nebo dokonce obranný charakter. Předpokládá se, že v jeho blízkosti bylo krátce umístěno i sídlo Viléma z Drnholce. Samotné městečko se v roce 1358 uvádí jako nehrazené, což však nevylučuje existenci dřevohlinitého opevnění, které je patrné ještě na mapě z roku 1839. O jeho existenci hovoří též dochovaný název ulice V příkopě.

Zástavba města, které mělo v rámci panství lokální charakter, byla dřevěná, a to včetně radnice. Veliký požár v roce 1498 zástavbu zcela zničil. Od 16. století postupně probíhal pomalý, více než tři sta let trvající proces nahrazování dřevěných staveb zděnými. K nejstarším zděným stavbám ve městě patří budova sboru jednoty bratrské z roku 1555. Pozdně středověkého původu je ovšem část domovních sklepů, některé i s klenbou lomeného profilu nebo otisky bednění. Parcelace středověkých domů byla nicméně menší než dnes, současné široké domy na náměstí tedy vznikly spojením dvou parcel.

Město značně utrpělo za třicetileté války a po obnově znovu vyhořelo v roce 1706. I poté zřejmě převažovala obnova ve dřevěných konstrukcích. V úplnosti zděná byla radnice, později děkanství a další nejvýznamnější budovy, na předměstích nadále převažovaly roubené venkovské chalupy. Teprve ve druhé polovině 18. století získala zřejmě zděná výstavba převahu a domy na zdvojených parcelách dozdobily barokní štíty. V letech 1742–58 bylo u kostela z iniciativy děkana Mosbendra postaveno nové děkanství a v letech 1770–76 vznikl nový barokní kostel s monumentálním kamenným průčelím. Lze předpokládat další vlnu požárů, která vyvolala vlnu klasicistních přestaveb a novostaveb, jež daly městu jednotný slohový ráz.

Zásadním předělem pro město se stala výstavba železniční dráhy v roce 1845, která změnila jižní část města. V roce 1874 se stalo Ústí díky trati vybudované směrem do německého Slezska důležitým uzlem a přispělo k rozvoji průmyslu. Výrobní prosperita se pochopí-

Hermychova vila čp. 72, foto: Městský úřad Ústí nad Orlicí

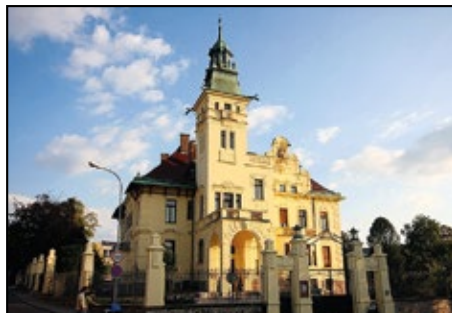
telně odrazila i ve výstavbě města a historické jádro prodělalo na přelomu 19. a 20. století přestavbu. Ta však nenarušila jeho měřítko, neboť se vesměs týkala úprav průčelí a zaldění podloubí na jižní a východní straně náměstí. Středověké jádro neposkytlo mnoho možností k zahuštění zástavby, díky čemuž si řadové domy zachovaly svoji jednopatrovou podobu a k vícepodlažnímu vývinu došlo jen ojediněle (záložna a dům čp. 7). Monumentální secesní a eklektická výstavba se rozvíjela především mimo vlastní jádro (například Hermychova vila čp. 72, Hartmanova vila čp. 597, gymnázium čp. 101). Po roce 1945 se město stalo sídlem okresu, což se do obrazu sídla zapsalo negativně výstavbou velkoobjemových staveb. Historické centrum bylo větších zásahů ušetřeno, ač poměrně negativně se do jeho vzhledu podepsala modernizace školy v Komenského ulici, novostavba pošty či katastrálního úřadu. Z malebné starší maloměstské a venkovské zástavby se kromě jednotlivých objektů ve městě dochovala ucelená enkláva v Podměstí, ulice Zahradní a Lukešova, která je tvořena roubenými, poloroubenými a zděnými chalupami. Jednotlivé stavby jsou částečně chráněny jako kulturní památky.

AKCE OBNOVY

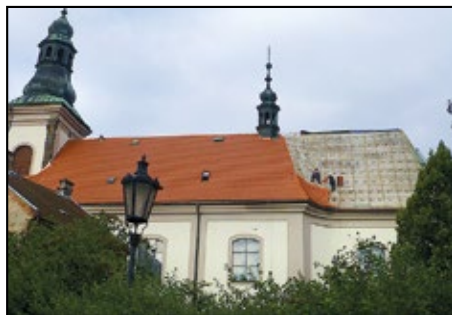
Město Ústí nad Orlicí a jednotliví vlastníci kulturních památek systematicky obnovují své nemovitosti a pečují o ně. S pomocí finančních prostředků poskytovaných Ministerstvem kultury ČR a Pardubickým krajem postupně opravují také chráněné stavby na území městské památkové zóny. Za nejvýznamnější a nejzdařilejší obnovu za uplynulé období lze považovat celkovou rekonstrukci Hermychovy vily pro potřeby muzea a veřejnosti. Dále se podařilo zajistit opravu radnice čp. 17, budovy bývalé školy čp. 18, rehabilitovat vzhled městských domů, restaurovat morový sloup a sochy situované na ploše chráněného území. Město též provádí postupnou obnovu povrchů v MPZ, rehabilitaci veřejných prostor a plánuje spolu s farností obnovu bývalého areálu hřbitova a jeho zpřístupnění veřejnosti.

Radnice, foto: Městský úřad Ústí nad Orlicí

Hernychova vila čp. 72, foto: Městský úřad Ústí nad Orlicí

Kostel Nanebevzetí Panny Marie, foto: Z. Vařeková

Hernychova vila čp. 72

Secesní vila, která tvoří dominantu města Ústí nad Orlicí, byla postavena v letech 1906–1907 podle plánů karlínské firmy Matěje Blechy. Iniciátorem stavby byl Florian Hernych, majitel firmy Jan Hernych a syn, která vlastnila sousední textilní továrnu. Později byla sídlem například Hudební školy Jaroslava Kociana či Památníku revolučních tradic.

Po rekonstrukci probíhající od roku 2006 byla jako kulturně-společenské centrum česko-polského příhraničí a sídlo městského muzea slavnostně otevřena 26. dubna 2008.

Radnice čp. 17

Budova radnice byla v daném místě pravděpodobně již od založení města. Po velkém požáru města byla v letech 1721 až 1723 postavena na spáleništi staré radnice nová barokní stavba s podloubím otevřeným směrem ke kostelu. Stavbu realizoval lichtenštejnský stavitel Jan Kristián Auer a laňškrounský zednický mistr Johan Stehlík. V průběhu let sídlil v budově okresní soud, městské muzeum či městský úřad.

V několika posledních letech vlastník realizoval po etapách obnovu pláště stavby, která spočívala ve výměně střešní krytiny, obnově fasády, opravě a výměně oken. Okna budovy jsou dvojí, dovnitř a ven otevíravá. Vnější křídla byla již novodobá a dožilá, proto bylo v rámci obnovy přistoupeno k jejich výměně za kvalitní kopie. Vnitřní křídla pocházejí z přelomu devatenáctého a dvacátého století, a jelikož se jedná o hodnotné prvky, bylo přistoupeno k jejich opravě a repasi.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Kostel Nanebevzetí Panny Marie je rozměrnou stavbou postavenou na rozhraní baroka a klasicismu a patří k nejhodnotnějším objektům tohoto období v regionu. Budova kostela se výrazně podílí na charakteristické siluetě městského panoramatu. K památkovým hodnotám celého areálu v návaznosti na sousední děkanství patří zejména hmotové uspořádání, vzhled, dochované interiéry a výzdoba, dispozice i materiálová struktura. Nesporně důležitým a hodnotným prvkem je umístění areálu kostela v urbanistické struktuře města. Samotný areál představuje historicky cenný a architektonicky jedinečný celek, který je vymezen kamennou ohradní zdí stavěnou z opuky, krytou pískovcovými deskami. V prostoru chráněného areálu se nachází řada cenných staveb (kaple, márnice, ohradní zeď apod.), plastik, zeleně a dalších prvků. Plocha sloužila jako hřbitov do konce 19. století, tehdy byl vybudován nový hřbitov, kam byla řada náhrobků přenesena.

Záměrem vlastníka je revitalizovat ve spolupráci s městem prostor areálu kostela a zpřístupnit jej veřejnosti. Prvním krokem byla proto v roce 2013 výměna střešní krytiny za pálenou tašku bobrovku a oprava historického krovu kostela. V roce 2014 následovala oprava kamenné ohradní zdi, která byla v řadě míst zcela rozpadlá, a v rámci jedné etapy celková obnova ohradního zdiva, včetně repase i doplnění krycích pískovcových desek.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie – obnova střechy, foto: Z. Vařeková

Městská památková zóna Vysoké Mýto

Zuzana VAŘEKOVÁ, Václav PAUKRT

Městská památková zóna Vysoké Mýto je vymezena v podstatě historickým rozsahem opevněného středověkého města, jehož urbanistická struktura, proporce zástavby i panorama s městskými dominantami se unikátně dochovaly uprostřed rozsáhlé moderní zástavby. Jedinečný akcent města vytváří i částečně dochovaný okruh středověkých městských hradeb. Ústřední plochu chráněného území tvoří pravidelné čtvercové náměstí, které je lemováno převážně jednopatrovou, částečně dvoupatrovou zástavbou domů. Mezi těmito domy, které prošly úpravou v barokním období i v devatenáctém století, vyniká především objekt radnice středověkého původu s věží. Město Vysoké Mýto si zachovalo převážující drobnou zástavbu na gotické parcelaci a málo narušenou hladinu střech, umožňující uplatnění všech jeho dominant. Celkový obraz města je proto v dálkových pohledech významně dotvářen věžemi historických staveb, jako jsou zvonice, kostel sv. Vavřince, Pražská, Litomyšlská i Choceňská Brána.

Letecké foto Vysoké Mýto, foto: Městský úřad Vysoké Mýto

Město Vysoké Mýto leží v široké a poměrně ploché kotlině řeky Loučné ohraničené na západě Vraclavským hřbetem a na východě poměrně plochou vyvýšeninou. Vysokomýtsko náleží do tzv. starého sídelního území, tedy území osídleného již v raném středověku. Předchůdcem města byla tržní osada, později nazvaná Staré Mýto, situovaná jihovýchodně od města mezi údolím říčky Loučné a vesnicí Tisovou. Samotné město Vysoké Mýto bylo někdy před rokem 1265 lokováno Přemyslem Otakarem II. jako sídlo

„na zelené louce“. Panovník vydal poté i předpis pro městské opevnění, které však bylo ve své podstatě postaveno až ve druhé čtvrtině 14. století. Se založením města je však spjata výstavba minoritského kláštera s kostelem sv. Petra a Pavla, který zanikl při husitských válkách, a stavba farního kostela sv. Vavřince. Po smrti Rudolfa Habsburského v roce 1307 získala město Alžběta, řečená Rejčka, tehdy již královna vdova. Na věnné město však bylo Mýto natrvalo přeměněno až Karlem IV.

Historické jádro města se rozkládá na vysoké terase, jejíž pravouhlý okraj předurčil základní urbanistickou kompozici města. Půdorys Vysokého Mýta se svou pravouhlou uliční sítí, lehce obdélným náměstím o délce stran zhruba 140 metrů a skoro čtvercovým obrysem s mírně zaoblenými rohy patří ke vzorovým urbanistickým dílům Přemyslova období. Uprostřed ohrazené plochy bylo vytyčeno velké téměř čtvercové náměstí (původně bylo větší, později zmenšeno o přístavěná loubí, která byla následně zazděna), z každého koutu vybíhaly dvě ortogonální ulice, doplněné ulicemi vedenými ze středu jednotlivých stran. Hlavní komunikační tah představovala spojnice vedená po severní straně náměstí od silnice na Hradec Králové, respektive na Prahu a na Choceň, která byla na obou stranách opatřena plnohodnotnými branami (Vraclavská brána, dnes zvaná Pražská a Choceňská brána). Po východní straně náměstí z této komunikace odbočovala k jihu cesta na Litomyšl se třetí branou. Velkorysá výměra hrazené plochy umožnila vyměřit za cca 70 m hlubokými bloky při náměstí další, převážně pravouhle vedenou ulici, podél níž byla směrem k hradbám provedena nepoměrně mělčí parcelace pro druhou řadu zástavby.

Lokace města se uskutečnila s dominantním podílem německy mluvícího obyvatelstva, ale počet Čechů později vzrůstal. Lze se domnívat, že původní výstavba byla dřevěná. Kamenná zástavba dnes postrádá takřka zcela architektonické detaily, takže její časové zařazení nelze zcela spolehlivě určit. Mnohé sklepy s výraznými lomenými valenými klenbami lze však nepochybně klást až do 14. století. Těžiště kamenné výstavby na náměstí a hlavních ulic je nicméně v současné době považováno za gotické, patrně z 15. a ranějšího 16. století, přičemž podnětem k přestavbě byly mj. velké požáry města v roce 1461 a 1517. Další významnější stavební akci v pozdní gotice představuje zesílení opevnění pomocí barbakánů před branou Pražskou a Litomyšlskou. Stavebněhistorický průzkum města prokázal minimum renesančních prvků, což může být dáno pozdějšími stavebními zásahy i značným rozsahem pozdně gotické kamenné výstavby. Novou renesanční dominantou města se stala zvonice při kostele sv. Vavřince stavěná v letech 1583–85 a hřbitovní kostel Nejsvětější Trojice založený roku 1543.

Třicetiletá válka postihla město velmi citelně, kdy z 303 domů bylo k roku 1654 zaznamenáno 125 pustých a rozbořených. Obnova trvala až do začátku 18. století, kdy v roce 1700 postihl Mýto další obrovský požár, který zničil 180 domů. Velmi intenzivní jsou proto v historickém jádru barokní přestavby, jimiž prošla většina dochovaných historických domů. Další dva ohně, v roce 1774 (zničeno 238 domů) a 1816, vyvolaly pronikavou stavební proměnu a vznik klasicistních novostaveb. Lze předpokládat, že převážná část drobných domů na okraji historického jádra byla nově postavena teprve po těchto požárech.

Od roku 1850 se město stalo sídlem okresu a jeho stavební rozvoj nadále pokračoval. U kostela sv. Vavřince byly v druhé čtvrtině devatenáctého století pobořeny hradby a na jejich místě postaveny nové školní budovy. Za záchranu dochovaných městských hradeb a bran se výrazně zasadili bratři Šemberové, díky jejichž snaze se podařilo zachovat a regotizovat Litomyšlskou a Pražskou bránu. Nejvýraznější změnou v obrazu města byla ovšem regotizace kostela sv. Vavřince, při které v letech 1875–92 získal dnešní

Pražská brána, foto: Městský úřad Vysoké Mýto

Choceňská věž, foto: Městský úřad Vysoké Mýto

vzhled a monumentální dvojevěž. Proměny druhé poloviny 19. století byly pro město značně intenzivní a na okrajích města vyrůstaly nové továrny (Tomášková cihelna, cukrovar, Sodomkova karosářská dílna aj.). Tento rozvoj byl podpořen od roku 1882 vlastním železničním spojením. Město bylo sídlem vojenské posádky již od počátku devatenáctého století, ale v jeho závěru se stalo jedním z nejdůležitějších posádkových měst v Čechách a k roku 1911 bychom zde našli 58 kasárenských budov. V prvních desetiletích dvacátého století přibýlo v Mýtě několik reprezentativních eklektických staveb (například Střelnice, Okresní dům) a především výpravná novorenesanční stavba Sokolovny. Následný stavební rozvoj ve dvacátém století probíhal především mimo historické jádro. Přesto zásahy z druhé poloviny dvacátého století ochudily historický fond města a porušily zejména exteriér uličních prostorů.

AKCE OBNOVY

Město Vysoké Mýto postupně obnovuje své památky a pečuje o ně, s pomocí finančních prostředků poskytovaných Ministerstvem kultury ČR a Pardubickým krajem postupně opravuje těž chráněné nemovitosti na území městské památkové zóny. Za uplynulé období se podařilo zajistit opravu hradebního okruhu a jednotlivých bran, postupnou opravu kostela sv. Vavřince a restaurování četných sochařských památek na území MPZ. Město v minulosti provedlo rovněž rozsáhlou rekonstrukci náměstí a obnovu povrchů v MPZ. V roce 2014 byla díky evropským dotacím dokončena rekonstrukce bývalé radnice čp. 96 a věžnice pro potřeby Muzea českého karosářství. Mimo to byly tyto historické budovy propojeny moderní betonovou přístavbou.

Pražská brána během restaurování, foto: V. Paukrt

Restaurování kamenných prvků a navrácení sgrafita na Pražské bráně

Pražská brána je vedle Litomyšlské a Choceňské brány, Vodárenské věže, Klášterské bašty a zbytku hradeb dokladem opevnění města ve 14. století, ačkoli v průběhu času doznaly brány i věže různých proměn a úprav. Na Pražské bráně, která byla rekonstruována do nynější podoby v letech 1882–1883, byla na hradebním ochozu, který spojuje vyšší a menší věž, provedena koncem 19. století sgrafita podle návrhu Mikoláše Alše. V roce 1961 proběhla jejich rekonstrukce, bohužel však časem došlo k vážnému poškození a nakonec k zániku.

Město Vysoké Mýto, které je vlastníkem objektu, se v roce 2013 rozhodlo provést rekonstrukci této sgrafitové výzdoby. Podle kresby Mikoláše Alše a fotografií z roku 1960 vyhotovil restaurátor návrhy kartonů, podle nichž provedl papírové pausy. S jejich pomocí následně proškral na nové štukové omítce barevná sgrafita – na východní straně znak města, rostlinný dekor a nápis ve stuze, na straně západní postavu sv. Václava na koni a znaky. Na závěr byla provedena barevná retuš a konzervace nové výzdoby. Současně s rekonstrukcí sgrafitové výzdoby proběhlo restaurování kamenných prvků na hradebním ochozu. Z pískovce byl sejmut cementový překryv, kámen byl očištěn, zpevněn a doplněn umělými tmely se závěrečnou konzervací.

Restaurování vitráží v kostele sv. Vavřince

V roce 2014 byly vyčleněny finance na restaurování vitrají ze tří rozměrných lomených oken v presbytáři kostela, včetně kamenného ostění. Dotační prostředky pocházely z Programu regenerace MPR a MPZ, velký finanční obnos poskytli též dva místní mecenáši,

Vitraje z kostela sv. Vavřince, foto: V. Cinková

Kostel sv. Vavřince, foto: Městský úřad Vysoké Mýto

o jejichž jména se rozšířila řada původních donátorů připomínaných v nápisech na vitrajích. Při restaurování se ukázala vysoká kvalita malovaných kontur secesních vitrají, které jsou provedeny ve stejném stylu jako nástěnné malby v presbytáři a pocházejí ze začátku 20. století. Restaurována byla okna s dominantním ikonografickým zobrazením sv. Jana Nepomuckého, sv. Vojtěcha a sv. Matouše. Hlavní restaurátorský zákrok představovalo čištění, doplnění chybějících nebo rozbitých skel a retuše nedochovaných kontur. Osazena byla nová olověná osnova, byla provedena obnova výztuh a instalován odtokový systém kondenzované vody. Povrch vitrají byl též konzervován speciální ochrannou vrstvou.

Oprava střechy Choceňské věže

Choceňská brána, věž Karaska, je součástí městského opevnění, které se dochovalo okolo města. Linie opevnění je identifikovatelná podle viditelných, stojících, dochovaných částí, ale předpokládají se i další dochované části, které mohou být skryty pod zemí. Městské hrady byly vystavěny v 70. letech 13. století, přičemž práce pokračovaly i ve století následujícím. Původně ohrazovaly vnitřní město a vyznačovaly vnitřní plochu města o tvaru čtverhranu. Samotná Choceňská věž pochází z poloviny 14. století a bání s dochovaným historickým krovem z roku 1781. Ve věži bývala zvonice, vězení, hlásnice a vojenské skladiště. Přední brána byla zrušena roku 1808, vnitřní brána a menší věž byly sнесeny 1844. V průběhu svého vývoje věž procházela četnými opravami (např. v letech 1827 a 1867). V rámci celého města se jedná o velmi významnou památku, které je hodnotná z hlediska hmoty, vzhledu, materiálového složení a zapojení do širších urbanistických vztahů.

V rámci opravy střešního pláště, která probíhá v letech 2015 a 2016, dochází k tesařské opravě historického krovu a výměně dožilého šindele za nový. Historický krov je napaden dřevokazným hmyzem a část dřevěných prvků je zcela destruovaná. Při opravě konstrukce krovu usiluje vlastník ve spolupráci s pracovníky památkové péče a zhotovitelem o provedení kvalitní opravy krovu za užití tradičních tesařských spojů a tesaného dřeva.

Restaurování sgrafit na fasádě u domu na Střelnici čp. 1

Na fasádě secesního domu čp. 1, který sousedí s Pražskou bránou, byla po jeho vzniku provedena barevná figurální a vegetabilní sgrafitová výzdoba podle návrhů Mikoláše Alše. Podle nápisu, který je na domě, byla sgrafita v roce 1962 restaurována. Časem ale došlo k poškození a úbytku výzdoby – vrchní barevná vrstva se uvolňovala, stírala se, na mnoha místech odpadla až na spodní tmavou vrstvu (a to hlavně u figurálních výjevů – Přemysl Otakar II., Jiří z Poděbrad).

V roce 2015 se soukromý majitel domu rozhodl opravit fasádu domu včetně sgrafit. Restaurátorské práce byly zahájeny na spodní vegetabilní části včetně znaku a nápisu NA STŘELNICI. Restaurátor uvolněná místa injektoval a přichytil k podkladu, posléze očistil a zpevnil vrchní barevnou vrstvu. Provedl též barevnou retuš sgrafit a na odpadlých místech jejich rekonstrukci podle dochovaných kartonů, které měl k dispozici i restaurátor v roce 1962. Při opravě fasády byly poškozené podokenní štukové římsy nahrazeny pískovcovými kopiemi a na kamenných stupních v přízemí byl odstraněn cementový překryv. Trhlíny byly injektovány a poškozená místa pískovce byla zatmelená.

Restaurování sgrafit na fasádě u domu na Střelnici čp. 1, foto: V. Paukr

v Lanškrouně. Německé jméno města Senftenberk (znamenající „místo položené na mírném návrší“) svědčí, že na jeho vzniku se podíleli i němečtí kolonisté. Brzké počestění jména však zároveň odkazuje na skutečnost, že převahu získalo české obyvatelstvo.

Základem půdorysné kompozice je středně velké obdélné náměstí s přilehlými domovními bloky, vymezené dvojicí paralelních ulic (Hluboká – Nádražní, Pod Radnicí – Zámec-ká), z nichž významnější byla na horní straně náměstí. Nynější hlavní silnice vedoucí pod zámek směrem na Jablonné nad Orlicí se jeví v půdorysu jako druhotný prvek. Na dlouhých stranách náměstí bylo vysazeno deset parcel a na těch kratších po čtyřech až pěti parcelách. Žamberk zřejmě chránilo lehčí ohrazení, pouze vstupy byly střeženy dřevěnými kulisovitými branami (doložené k roku 1692). Pozoruhodné je chaotické uspořádání zástavby říční nivy, které nemá daleko k hlineckému Betlému a v němž jediné známky cílené urbanizace představuje zástavba dvou protilehlých stran Rynečku (Jiráskovo náměstí) s navazující jihozápadní stranou Tyršovy ulice. Neumíme bohužel rozhodnout, zda tato část s pravidelnou parcelací je prvotním jádrem zástavby, založeným nepříliš úspěšně v souvislosti s pozdně středověkým rozdělením města mezi dva majitele, nebo naopak druhotným pokusem vtisknout neuspořádané zástavbě pravidelný ráz.

Jak bylo výše naznačeno, v roce 1357 došlo k rozdělení města na dva díly, a sice mezi vrchností žampašského a litického panství. Tento rozkol trval až do roku 1575, která část města patřila ke kterému panství, je však dodnes nejasné. Pět let po sjednocení byl ve městě zachycen rektor, nacházela se zde tedy i škola.

V roce 1575 koupil Mikuláš z Bubna od zadluženého Karla Žampacha z Potštejna jeho díl žampašského panství s druhou polovinou Žamberka a jeho vláda přinesla městu četné změny. Mikuláš zvolil Žamberk za sídlo panství a v severovýchodní části nechal vybudovat čtyřkřídlý renesanční zámek. Druhá polovina 16. století byla obecně obdobím výrazného rozvoje městečka, lze proto v daném století předpokládat mj. vznik kamenných městských domů kolem náměstí. Velmi neblaze dolehla však na Žamberk morová epidemie v roce 1633 a vydrancování města Švédy v roce 1643, kdy město vyhořelo. Požár zničil i zámek, jenž byl barokně obnoven a rozšířen o další nádvoří ve druhé polovině 17. století.

V 18. století pokračovalo odstraňování následků třicetileté války a další výstavba. Počet domů se na začátku století téměř zdvojnásobil, nová zástavba byla ale převážně dřevěná. Na vedutě z roku 1712 jsou zachyceny kolem náměstí patrové domy s podloubím, zástavba ostatních částí ve městě byla však přízemní. Původně gotický kostel připomínaný k roku 1355 byl zbořen a v letech 1729–38 nahrazen velkolepou barokní stavbou projektovanou známým stavitelem D. T. Morazzim z Chrudimi. Výtvarnou podobu města doplnily v baroku centrální kaple na Rozárce a sv. Anny. Během 18. století se postupně zvyšoval rovněž podíl zděných konstrukcí v měšťanských domech a na konci století jejich počet stoupl na 309. Roku 1810 postihl město velký požár a následná klasicistní výstavba dovršila proces náhrady starších dřevěných domů na náměstí.

Významným mezníkem v žamberských dějinách byl rok 1815, kdy koupil žamberské panství příslušník skotského šlechtického rodu John Parish. V roce 1848 bylo zrušeno patrimoniální zřízení a Žamberk se stal sídlem nejnižších složek státní správy – soudního okresu a politického okresu (okresního hejtmanství). Sídlem okresu zůstal Žamberk až do roku 1960, poté byl připojen k Ústí nad Orlicí. Hospodářský vzestup od konce 19. století a během první poloviny 20. století vedl k zahuštění zástavby zejména v horní, jihozápadní části města v převažující jednopatrové podobě a zejména na středověké parcelaci. Větší průmyslový objekt vznikl jen na starém mlýnském náhonu. V průběhu dvacátého století docházelo taktéž k rozvoji města, ovšem mimo historické jádro.

Dům čp. 282, obnova výplní otvorů, foto: Z. Vařeková

Detail repase, foto: Z. Vařeková

Detail repase, foto: Z. Vařeková

AKCE OBNOVY

Město Žamberk, žamberská farnost i vlastníci jednotlivých památek za pomoci finančních prostředků poskytovaných Ministerstvem kultury ČR a Pardubickým krajem postupně obnovují chráněné nemovitosti na území městské památkové zóny. Za uplynulé období se podařilo zajistit postupnou opravu areálu kostela sv. Václava, opravu zámku čp. 1, budovy děkanství, rehabilitaci některých městských domů a restaurování kašny i morového sloupu. Chvályhodné jsou rovněž aktivity rodiny Parishů, kteří postupně obnovují a udržují zámecký park a zpřístupňují jej veřejnosti.

Dům čp. 282, postupná obnova výplní otvorů

Dům čp. 282 je kulturní památkou od roku 2012 a představuje zajímavou ukázkou propojení starší roubené chalupy a mladšího zděného patrového domu městského typu z období historismu a secese, s množstvím autentických řemeslných a uměleckořemeslných detailů (okna, dveře, zábradlí, oplocení apod.). Okenní a dveřní výplně na mladší zděné části domu představují konstrukce z počátku dvacátého století, špaletová okna s odpovídajícím kováním ze začátku dvacátého století a rámové vyřezávané dveře s litinovou historizující klikou.

Výplně byly poškozené klimatickými vlivy a dlouhotrvající neúdržbou. S přispěním programu regenerace MPR a MPZ dochází k postupné repasí a restaurátorské obnově všech výplní. Vzhledem k pietnímu přístupu majitele k obnově památky je vždy snahou zachovat původní historickou hmotu a konstrukci oken, proto i zdánlivě zcela zničená dřevní hmota křídel a rámu je pečlivě konsolidována a do okenních křídel jsou osazována pouze jedno-
duchá skla.

Dům čp. 281, oprava střechy

Samostatně stojící roubený dům s vysokou valbovou střechou je situovaný v okapové orientaci na podměstí. Stavba je hodnotnou ukázkou architektury oblasti orlického podhůří, s dochovanou autentickou hmotou i originálními stavebními detaily z 18. a 19. století. Jedná se rovněž o součást urbanisticky hodnotné části uličního prostoru, kde spolu se srostlící domu čp. 282 tvoří unikátní soubor předměstských objektů.

V roce 2015 byla provedena výměna klempířských prvků dožilé střešní krytiny za nově černošedé šablony Dakora a citlivá oprava historického krovu. Původní krytinou stavby byl šindel, následně eternitové šablony. Konstrukce krovu představuje hambalkovou soustavu s dvojitou úrovní hambalků, dodatečně zpevněnou vloženou trojicí stojatých stolicemi. Stáří krovu se dendrochronologickým datováním nepodařilo určit, ale lze předpokládat, že se jedná o konstrukci z 18. století. Oprava historicky cenného krovu byla provedena za pomoci celodřevěných spojů jištěných dřevěnými kolíky a respektovala maximálně hmotu i provedení původní konstrukce.

Dům čp. 281, obnova střechy, foto: Z. Vařeková

Dům čp. 281, obnova střechy, foto: Z. Vařeková

Městský dům čp. 63

Stavba představuje řadový patrový dům se sedlovou střechou skrytou za zděnou atikou, která je situovaná v souvislé frontě náměstí. Dům byl vystavěn pravděpodobně po požáru roku 1810, ale nelze vyloučit starší jádro. Stavba je hodnotnou ukázkou klasicistního městského domu s dochovaným interiérem plným originálních detailů, včetně výplní otvorů ze závěru devatenáctého století. Významný prvek představuje výmalba stropu knihařské dílny v zadní části přízemí, kde se nachází osm převážně obdélných malovaných medailonů s pohledy na starý Žamberk. Jedná se o veduty města z roku 1909 dle předloh z let 1820 a 1860.

Městský dům čp. 63, foto: Z. Vařeková

Městský dům čp. 63 – okna po obnově, foto: Z. Vařeková

Kostel sv. Václava, foto: Z. Vařeková

Kostel sv. Václava, foto: Z. Vařeková

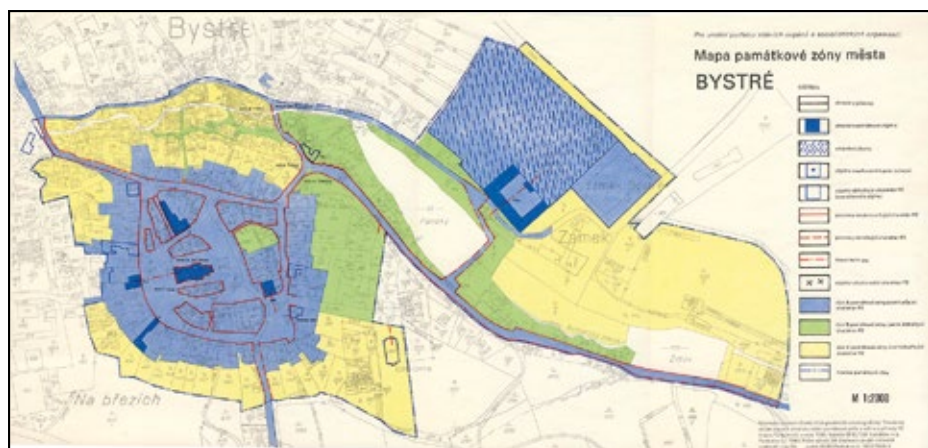
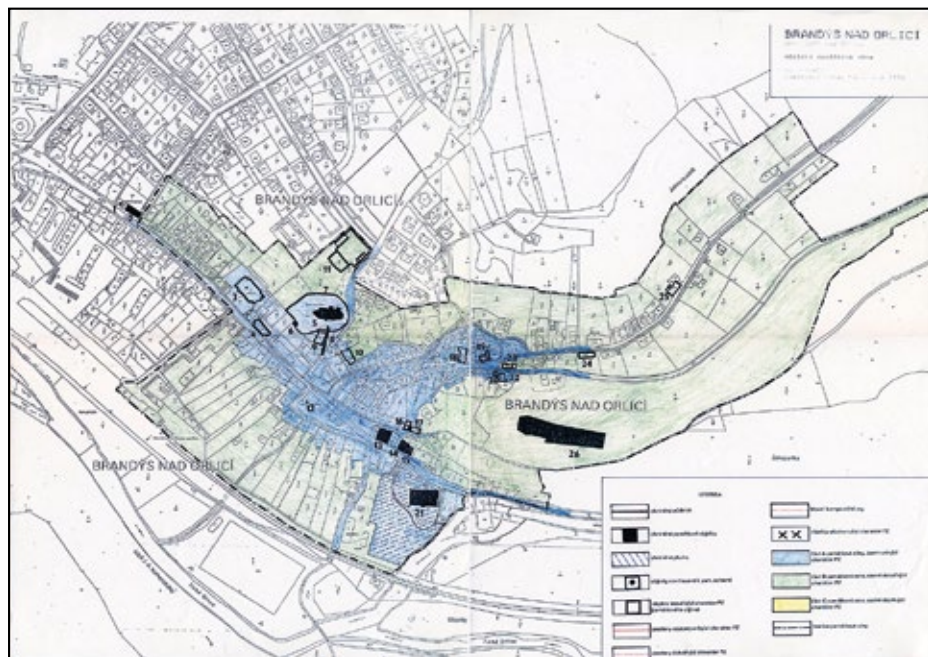
Vlastník v souladu s principy památkové péče pietně udržuje dům v autentickém stavu a postupně provádí opravy za přispění prostředků Ministerstva kultury ČR. V rámci těchto oprav byla provedena výměna střešní krytiny, oprava zadní fasády domu, restaurování kamenného portálu, restaurování nástropních maleb v knihařské dílně nebo oprava a repase okenních výplní i historických interiérových dveří.

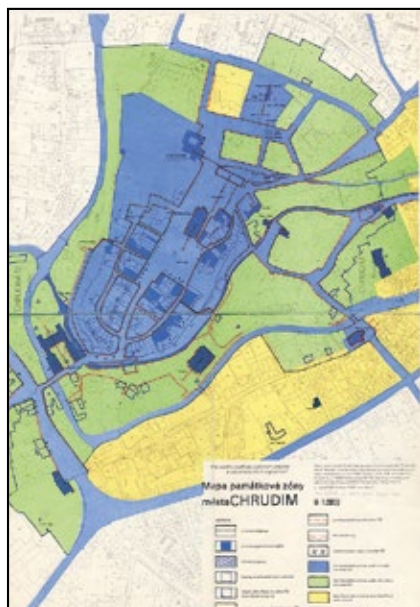
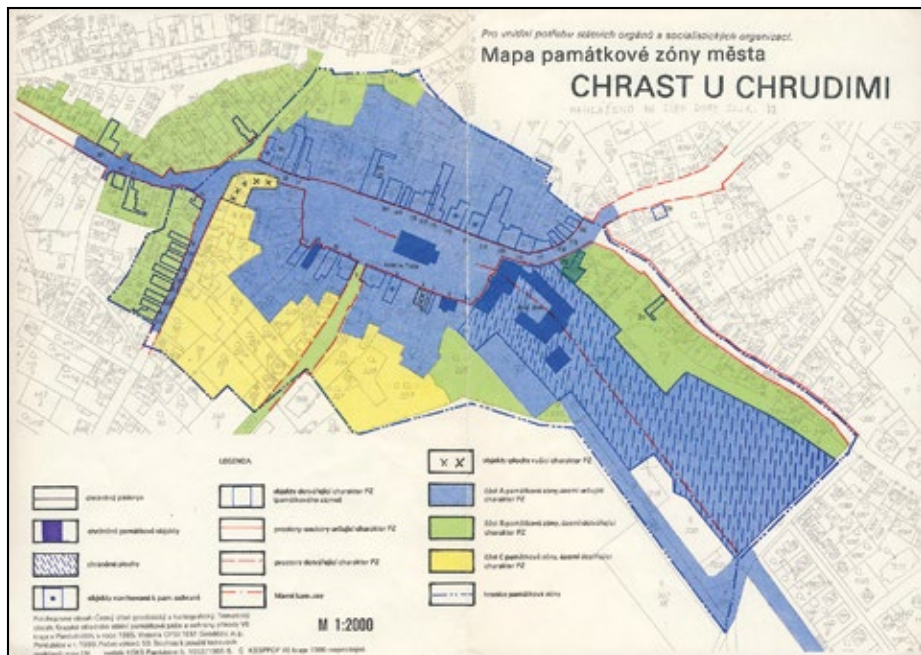
Kostel sv. Václava

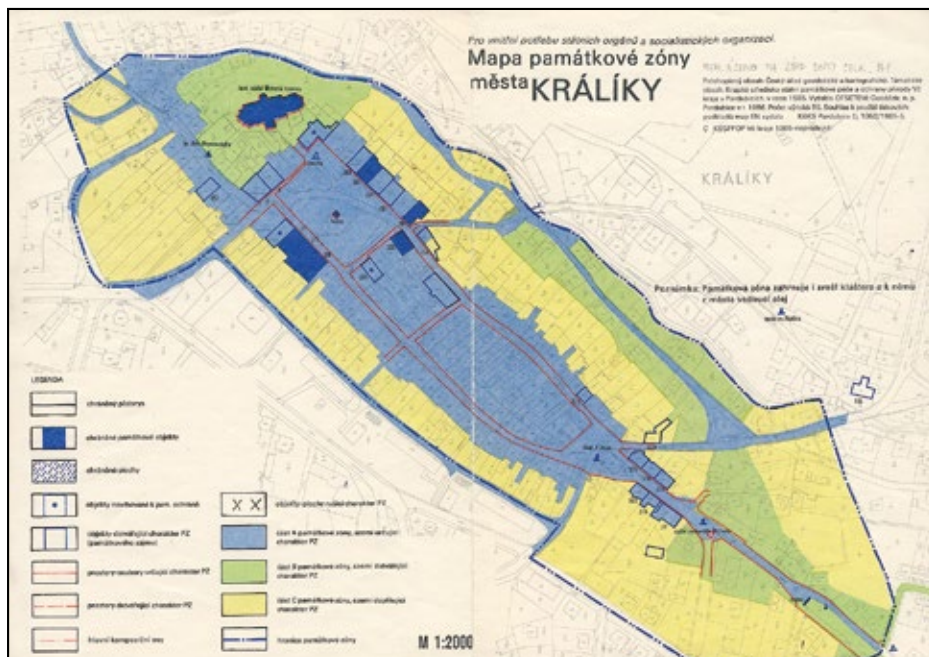
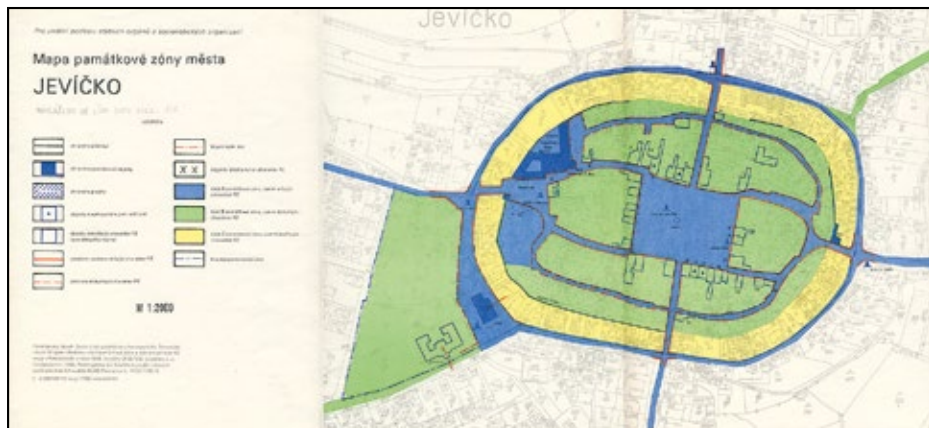
Mohutná vrcholně barokní stavba z let 1729–38 (stavitel D. T. Morazzi z Chrudimě, polír J. Ulman) stojící na místě gotického kostela z první poloviny 14. století má půdorys obdélníka, proloženého křížem, s věžemi přiloženými ke krátkému presbytáři a v západních nárožích v patře tribuny. Interiér je klenut převážně valně s výsečemi, křížení lodí plochou kupolí, kaple a další prostory klášterní klenbou s výsečemi. Současné barokní zařízení je vybaveno pozoruhodnými obrazy, z nichž vynikají Zavraždění sv. Václava na hlavním oltáři od F. Trevisaniho z Říma z roku 1741 a obraz sv. Antonína Paduánského na oltáři vedle vítězného oblouku od P. Brandla z roku 1730. Malířská výzdoba kostela je secesní z let 1893–95 od F. Klose, figury od S. Otmaro.

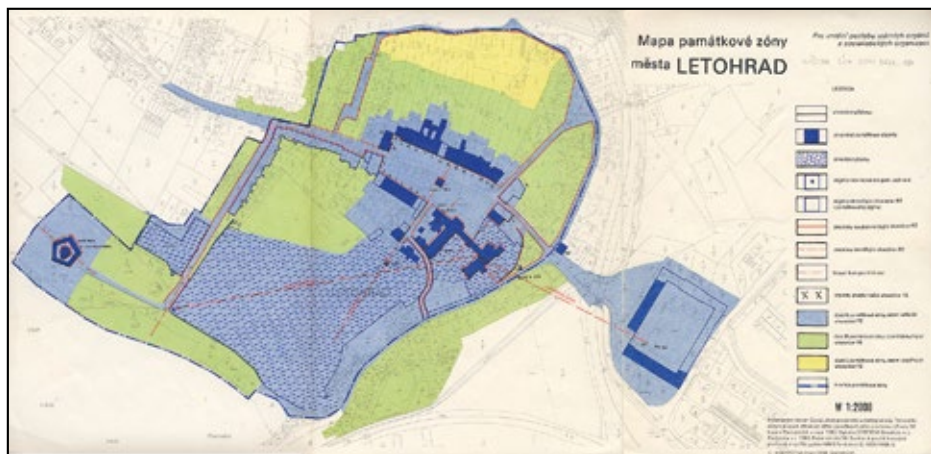
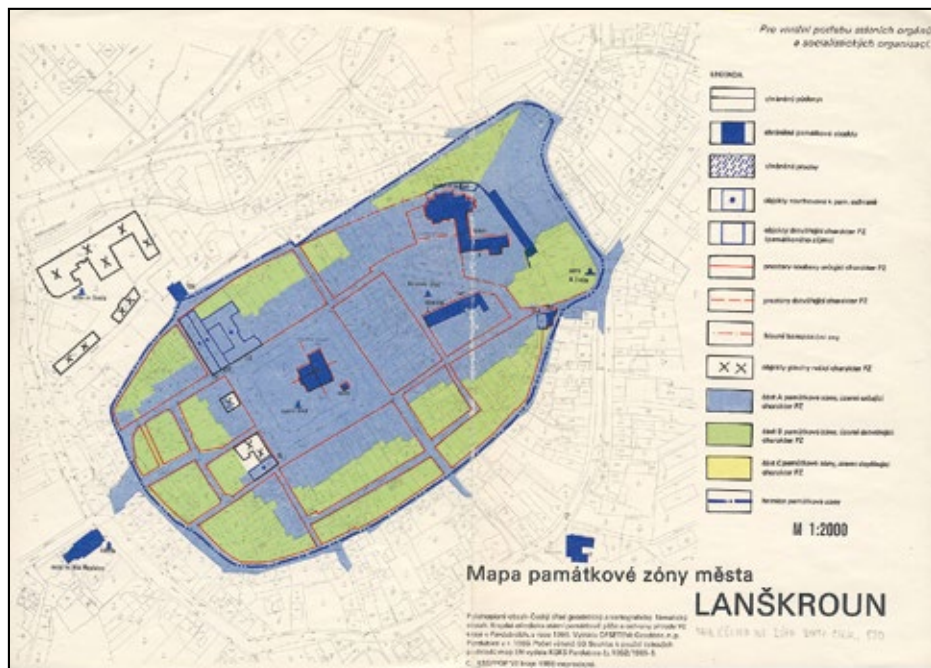
Za významného přispění Programu regenerace MPR a MPZ byla dokončena oprava fasády v roce 2014, která spočívala v lokální opravě omítky, novém nátěru a restaurování kamenného soklu. Proběhlo rovněž restaurování interiérových maleb, které byly zašpiněné, barevná vrstva se uvolňovala a stírala. Objevovaly se též praskliny postupující do spodní omítkové vrstvy, při podlaze byly malby i omítky zvlhčené. Postupné restaurování maleb probíhající již od roku 2007 spočívá v jejich očištění a fixáži, sejmutí nevhodných přemaleb, injekcí trhlín v omítkové vrstvě a barevné retuši i rekonstrukci maleb na chybějících místech.

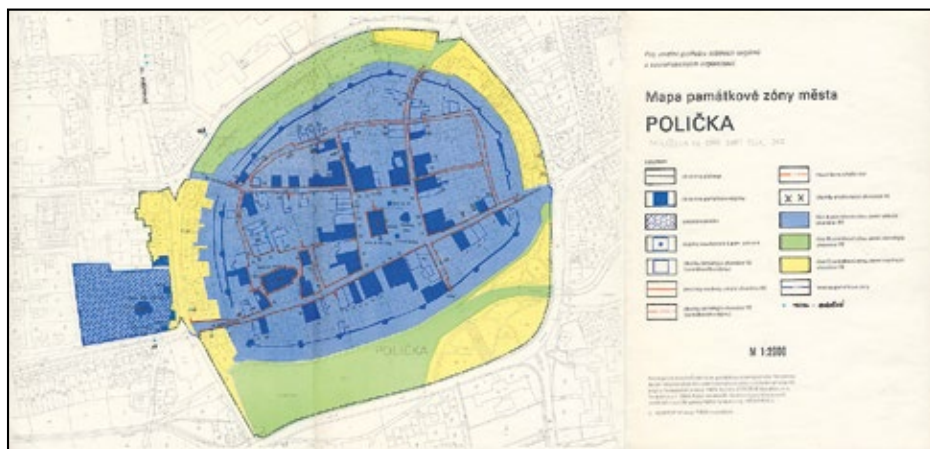
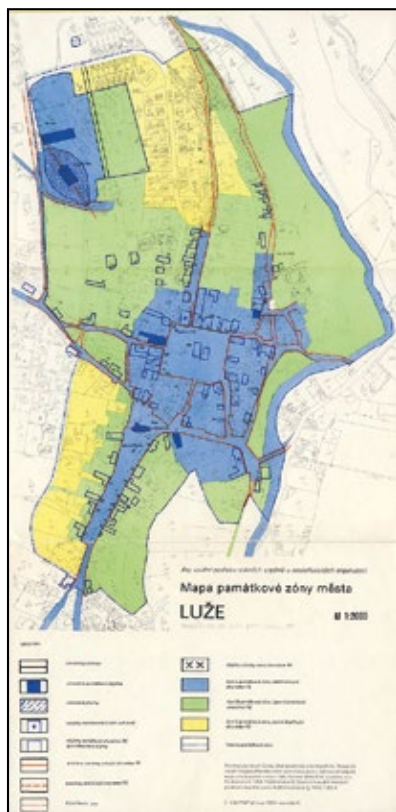
Plánky městských památkových zón

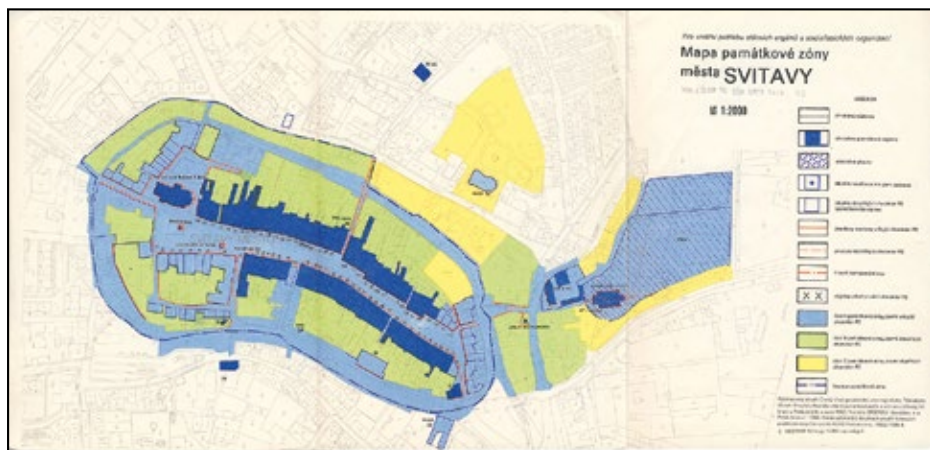

AKCE OBNOVY, PRŮZKUMY PAMÁTEK A VÝZNAMNÉ OBJEVY

Zpráva k vybraným akcím restaurování mobiliáře v roce 2015

Veronika CINKOVÁ

V následujícím přehledu restaurování uvádíme pouze dílčí výběr z akcí v Pardubickém kraji, které byly realizovány pod odborným dohledem NPÚ v Pardubicích. Dvě největší akce probíhaly v roce 2015 v poutním kostele Panny Marie na Chlumku v Luži a v Národním hřebčíně v Kladrubech nad Labem, obě financované z evropských dotačních titulů. Dále se podařilo dokončit kupříkladu několikaleté restaurování oltářního vybavení v Bítovanech a v Žampachu, proběhla i jednorozční obnova oltáře v Korouhvi. Pokračovalo také restaurování mobiliáře na zámku v Litomyšli. Kromě stavebních památek je důležité pečovat také o jejich vnitřní výzdobu a vybavení, které je v mnoha případech v tristním stavu. Přitom včasné odborné ošetření a vhodná údržba dodržující restaurátorské pokyny dokáží minimalizovat ztráty původního materiálu i hrozícího rozpadu kulturní památky.

Bítovany – boční oltář Panny Marie Pomocné z kostela sv. Bartoloměje

V roce 2015 bylo dokončeno restaurování oltáře Panny Marie Pomocné z kostela sv. Bartoloměje v Bítovanech, zahájené před pěti lety. Oltář byl ve vysoce havarijním stavu, jednotlivé části byly napadeny dřevokazným hmyzem a některé části se zřítily. Díky financování z Pro-

Bítovany, kostel sv. Bartoloměje, oltář P. Marie Pomocné po restaurování, foto: V. Cinková

Bítovany, oltářní obraz P. Marie Pomocné po restaurování, foto: V. Cinková

gramu restaurování movitých kulturních památek Ministerstva kultury mohl být tento mobiliář na poslední chvíli zachráněn. Oltář pochází z přelomu 17.–18. století. Dominující výzdobný prvek představuje malovaná kopie Cranachova obrazu Panny Marie Pasovské chovající v náručí Ježíška. Obraz je umístěn v zasklené skříňce a rámován bohatě zdobeným zlaceným dekorem z akantových listů. V horní části oltáře je zavěšen obraz sv. Jana Křtitele. Rozměry oltáře byly v minulosti upravovány pro zřejmě druhotné umístění v levé části kostelní lodi u vítězného oblouku. Restaurování zahrnovalo zejména ozáření, důkladné zpevnění rozpadající se dřevní hmoty oltáře přírodní pryskyřicí, dořežání zničených a nedochovaných částí zdevastovaného akantového rámu a sejmutí degradujících druhotných povrchových úprav oltáře. Byl odstraněn novodobý zoxidovaný metal z povrchové úpravy rámu a odhalené partie byly rekonstruovány plátkovým zlacením. Křehké prostorové řezby akantových listů byly ze zadní strany podepřeny dřevěnými kolíky, které zajistí jejich větší stabilitu. Obraz P. Marie byl nezvykle uchycen na oboustranném napínacím rámu. Aby byl provedený zásah co nejvíce šetrný, nebylo plátno z rámu snímáno a žehlení uvolněné krakelované barevné vrstvy bylo prováděno na zvýšené vyrovnávací podložce. Došlo také ke zpevnění plátěné podložky zažehleným zabarveným organýtynem. Barevná vrstva obou obrazů byla restaurována a retušována klasickým způsobem.

Hrušová – vstupní dveře, okna a vitráže z kostela Nejsvětější Trojice

Obec Hrušová v roce 2015 uskutečnila restaurování otvorových prvků včetně okenních vitráží kostela Nejsvětější Trojice v Hrušové, který drží ve svém vlastnictví. Stalo se tak díky prostředkům z Pardubického kraje a ministerských dotací z programu obcí s rozšířenou působností. Kostel byl postaven roku 1837 a z této doby mohou pocházet i otvorové prvky, ačkoli na nich později byla provedena řada druhotných zásahů. Na oknech i vstupních dveřích byla

Hrušová, kostel Nejsvětější Trojice, pohled na vstupní průčelí po obnově, foto: V. Cinková

Hrušová, kostel Nejsvětější Trojice, fragmenty dochovaných vitrážových výplní po průzkumu v dílně, foto: V. Cinková

provedena kompletní konstrukční výsrava, dožilé části byly nahrazeny původními dřevinami, dřevo bylo zpevněno syntetickou pryskyřicí a biochemicky ošetřeno. Otvorové prvky byly opatřeny novou povrchovou úpravou vycházející z předchozího sondážního průzkumu. Na vybraných, neporušených místech byly historické vrstvy povrchové úpravy zachovány a přes ně byla nanesena nová povrchová úprava (boční strany dveří, vnitřní strana oken). Stav skleněných výplní byl na hranici dožití. Vitráže byly zachovány pouze fragmentárně v několika oknech, proto bylo přistoupeno k jejich rekonstrukci na základě šablon vytvořených dle původních dochovaných vzorů. Rekonstruovány byly dva střídavé motivy menších a větších rozet, do nichž byly začleněny fragmenty původních skel, dochovaných ze dvou oken, a také lunetový vzor do okna nad hlavním oltářem. Popraskaná skla byla spojena správkovým olovem nebo měděnou páskou. Skla byla zasazena do nových olověných profilů a podpořena obnovenými výtzuhami.

Kladruby nad Labem – soubor mobiliáře z Národního hřebčína

Restaurování mobiliáře z Národního hřebčína v Kladrubech bylo financováno z dotačních fondů Evropské unie (program IOP) a představovalo jednu ze dvou nejrozsáhlejších akcí restaurování interiérového vybavení v Pardubickém kraji v roce 2015, zahájených již v předchozím roce. Roku 2015 proběhlo restaurování části mobiliáře z kostela sv. Václava a Leopolda - dvou bočních oltářů, zповědnice, lavic, obrazů křížové cesty, vykládaného kříže, sbírky měšního nádobí nebo textilních předmětů. Z vybavení hřebčína byl restaurován i soubor historických kočárů a saní. Dominantu celého areálu bývalého císařského hřebčína představuje kostel sv. Václava a Leopolda, jehož výstavba byla dokončena roku 1859 a v této době byla pořízena také většina jeho vnitřního zařízení. Obrazy sv. Alžběty Durynské a sv. Františka Serafinského z bočních oltářů vytvořili významní vídeňští malíři Leopold Carl Müller a Michael

Kladruby nad Labem, kostel sv. Václava a Leopolda, pohled na svícny, monstranci a reliéfní destičky během restaurování, foto: V. Cínková

Kladruby nad Labem, kostel sv. Václava a Leopolda, kolorované grafiky křížové cesty během restaurování v ateliéru (vydal Friedrich Paterno ve Vídni, autor Adam Vocler), foto: V. Cinková

Rieser roku 1859. Honosně vykládaný perleťový kříž s christologickými scénami byl dle pamětní destičky vyroben roku 1854 v Betlémě jako dar patriarchy jeruzalémského císaři Františku Josefu I. Liturgické kovové předměty - např. řada svícňů, kalichy, monstrance, lucerna nebo kříže - rovněž pocházejí z historického vybavení kostela. Textilní korouhve zobrazující světecké postavy (mj. i sv. Václava se sv. Leopoldem, tedy obou patronů kostela) jsou ušity z vlněné tkaniny a některé z nich jsou na žerdi opatřeny nápisem a datací F. E. Klapal 1884. Soubor kočárů a saní vyrobených v Českých zemích i v zahraničí pochází z období konce 19. až první čtvrtiny 20. století, zahrnuje různé typy historických dopravních prostředků a je významným dokladem způsobu cestování v minulých obdobích. Dle typu poškození a výše finančních prostředků byly obsaženy práce od konzervačních procesů až k rozsáhlejšímu restaurování. Po skončení prací byly předměty navraceny zpět do kostela sv. Václava a Leopolda, jiné byly vystaveny v expozici na zámku v areálu hřebčína.

Korouhev – boční oltář Panny Marie Lurdské z kostela sv. Petra a Pavla v Korouhvi

V roce 2015 byly získány kombinované prostředky z obce Korouhev a grantu Pardubického kraje na restaurování bočního oltáře Panny Marie Lurdské z kostela v Korouhvi. Jedná se o dílo vytvořené pravděpodobně ve druhé polovině 18. století. Rozsáhlou úpravu oltáře provedl se svojí dílnou na přelomu 19. a 20. století umělecký řezbář Josef Rous ze Žamberku, který je autorem sochy P. Marie Lurdské. Oltář se podařilo zrestaurovat díky aktivitě obce Korouhev a pozitivnímu zaujetí restaurátorů s minimem finančních prostředků během jediného roku. Oltář byl poškozen zejména masivním napadením červotočem a povrchovou úpravou degradovanou nečistotami, vlhkostí a druhotnými úpravami. Zásah zahrnoval kompletní ošetření proti dřevokaznému hmyzu včetně ozáření v radiační komoře. Ztrouchnivělé

Korouhev, kostel sv. Petra a Pavla, oltář P. Marie Lurdské po restaurování, foto: V. Cinková

a chybějící části oltáře byly vysazeny novým dřevem. Vzhledem k tomu, že se oltář skládá z prvků z odlišného časového období, i s ohledem k nízké finanční částce, byl restaurován stávající stav polychromie. Velký rozsah prací představovalo čištění, byla provedena konsolidace uvolněných vrstev povrchových úprav a všechna opadaná místa byla tmelena a retušována. Během restaurování byly na oltáři nalezeny písemné záznamy o jeho výrobě žambereckou dílnou a o opravách oltáře z roku 1940 J. Průšou od firmy J. Martinů z Poličky.

Litomyšl – nábytkový soubor ze státního zámku

V roce 2015 byl restaurován ze státních prostředků soubor nábytkového vybavení ze zámku v Litomyšli. Do restaurování bylo zařazeno 35 předmětů – židlí, křesel, pohovek a taburetů. Uvedený nábytkový soubor patří do tzv. kmenového mobiliáře, tedy jednoho z mála dochovaných autentických vybavení zámku, používaných jeho dřívějšími majiteli z rodiny Valdštejnů-Vartemberků v první polovině 19. století. Práce zahrnovaly především konstrukční zpevnění, doplnění chybějících částí a obnovu povrchových úprav a potahů. V rámci restaurování byly sejmuty vyšívané potahy z červeného a modrého sametu, které byly pořízeny pro prohlídkovou expozici ve 20. století. Pod nimi se objevily pozůstatky původního historického potahového textilu včetně čalounění, které byly při restaurování na nábytku zachovány. Nalezené potahy s geometrickými a květinovými motivy posloužily jako vzor pro vyhledání analogických dekoračních látek, nově aplikovaných na historické čalounění. Zrestaurovaný nábytkový soubor je opět vystaven na prohlídkové trase zámku.

Litomyšl, restaurovaný nábytek instalovaný zpět v prohlídkové expozici v tzv. dámském pokoji, foto: V. Cinková

Litomyšl, zámek, výběr potahové látky s květinovým dekorem. Vpravo nalezená originální látka, která zůstala po restaurátorském zásahu pod novým potahem zachována, foto: V. Cinková

Luže – interiérové vybavení kostela Panny Marie na Chlumku

Restaurování interiérového vybavení lužského kostela představovalo druhou ze dvou nejrozsáhlejších akcí roku 2015 v Pardubickém kraji, s ukončením v roce 2016. Římskokatolická farnost čerpala finanční prostředky z Norských fondů. Jezuitský poutní kostel P. Marie byl vystavěn v letech 1690–1696, většina bohatě zdobeného vnitřního zařízení byla pořízena v prvním desetiletí 18. století s pozdějšími úpravami. Na výzdobě interiéru pracovali jak nepříliš známí řádoví řemeslníci, tak i významní umělci jako byli sochař Jiří František Pacák nebo malíř Jan Jiří Heinsch. Kromě kamenných prvků v exteriéru i interiéru a částečně obno-

Luže, kostel P. Marie, interiér těsně před kompletním dokončením restaurátorských prací, foto: V. Cinková

vy fasády sem patřilo především komplexní restaurování lavic, šesti bočních oltářů, spodní části kazatelny, šesti zpovědnic včetně sochařské výzdoby, sousoší Kalvárie, nábytkového vybavení sakristie, schodišť, dveří a oken. K této akci vydává NPÚ v Pardubicích v roce 2016 samostatnou publikaci, kde budou obsaženy podrobné informace.

Luže, kostel P. Marie, socha sv. Máří Magdalény ze zpovědnice po restaurování, foto: V. Cinková

Luže, kostel P. Marie, retabulový rám oltáře sv. Františka Xaverského v pražském ateliéru po dokončení restaurátorských prací, foto: V. Cinková

Pardubice, dveře z Kamenné vily po rekonstrukci odcizeneho oplechování, foto: V. Cinková

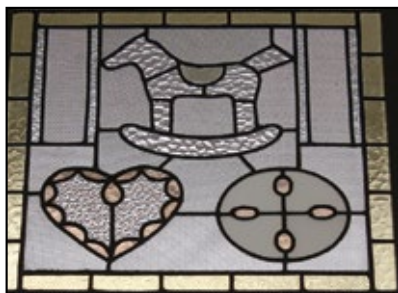
Pardubice, dveře z Kamenné vily, detail tepaného výzdobného dekoru, foto: V. Cinková

Pardubice – dveře z boční branky Kamenné vily

Soukromý majitel Kamenné vily zajistil v roce 2015 restaurování dveří z boční branky, které byly zničeny vandalským zásahem, při němž došlo k odcizení celého vnějšího oplechování dveří z tepané mědi, a dveře zůstaly obnaženy na holé dřevo. Kamenná vila patří mezi nejvýznamnější neorenesanční památky Pardubic. Byla vystavěna v letech 1913–1923 podle architektonického projektu Bóži Dvořáka. Zadavatelem stavby byl údajně architektův přítel, královéhradecký biskup Josef Doubrava, který ji měl plánovat jako své odpočinkové sídlo. Restaurátorský zásah zahrnoval kompletní obnovu. Rekonstrukce chybějícího oplechování byla provedena podle dostupné historické fotodokumentace a podle fragmentů a otisků, které na dveřích po krádeži zůstaly. V kresebném návrhu 1:1 bylo respektováno kompoziční rozvržení motivů, měděných plátů, podoba dekoru i umístění kotvících hřebů. Tímto způsobem se dalo docílit jak věrného napodobení kompozice předchozí výtvarnosti, tak i způsobu výtvarného a technického provedení. Patinace nového oplechování byla provedena pouze mechanickým přebroušením, počítá se s přirozeným stárnutím materiálu. Kromě oplechování byla obnovena i dřevěná část dveří, která byla konstrukčně zpevněna a uhnulá spodní část byla nahrazena novým dřevem. Restaurováno bylo i železné kování napadené silnou hloubkovou korozí. Došlo také k obnově druhotně zakrytého zamřížovaného okénka. Dveře budou prozatím uloženy v depozitu, dokud se nevyřeší zajištění stability kamenné boční branky včetně ostění, do kterého by měly být následně osazeny.

Pardubice – vitraje ze Střední průmyslové školy potravinářství a služeb

Střední potravinářské škole v Pardubicích se podařilo během roku 2015 ze svých prostředků zrestaurovat vitráže vstupního vestibulu. Jedná se o výtvarně a ikonograficky pozoruhodnou památku Pardubic z období civilismu, moderního stylu reflektujícího technický pokrok a zobrazujícího zjednodušeným způsobem předměty všedního dne související s lidskou prací. Školní budova byla původně postavena jako Průmyslové muzeum pardubickým architektem Karlem Řepou, jehož úzkým spolupracovníkem byl pardubický malíř a grafik František Salavec, autor výtvarného návrhu vitráží, zhotovených v roce 1931 pardubickou sklenářskou firmou Františka Waltra. Vitráže znázorňují alegorické figury a atributy s námětem průmyslu a obchodu na vnitřní stěně vestibulu a geometricky tvarovaná skla vnější stěny vestibulu. Kromě výtvarné stránky jsou zajímavé také použitím různě strukturovaného válcovaného skla. Zobrazenými motivy odkazují na pardubické realie (symbol pernštejnského zubra, pardubický perník nebo motiv koně z pardubického městského znaku). Předmětem restaurování byla exteriérová stěna s geometrickými vitrážemi osazenými do mosazných profilů a protilehlá interiérová stěna s figurální výzdobou v olovené síti. Dlouhodobě neutěšený stav vitráží vyvrcholil prolomením části olovené osnovy interiérové stěny ohrožující zákazníky školní prodejny s pekařskými výrobky, umístěné ve vestibulu budovy. Při bližší prohlídce se zjistilo, že poškození zavinilo především nedostatečné uchycení výztuh. Dvě rozpadající se figurální pole byla neodborně snesena již v minulých letech. Restaurování zahrnovalo především čištění, výměnu dožilých olovených profilů, obnovu mosazných profilů, doplnění chybějících nebo zcela rozbitých skel, tmelení, ošetření kovových konstrukcí a obnovu ukotvení výztuh. Chybějící skla byla nahrazena dostupnými analogickými kusy stejné struktury, některé dnes nedostupné vzory byly vyrobeny nově jako kopie. Při rekonstrukci rozpadlých polí se postupovalo se podle fotodokumentace pořízené před destrukcí vitrážové stěny.

Pardubice, Střední škola potravinářství a služeb, vitraje po restaurování, foto: V. Cinková

Žampach – hlavní oltář sv. Bartoloměje ze zámecké kaple v Žampachu, Domov pod hradem Žampach

V roce 2015 bylo po třech letech úspěšně ukončeno restaurování oltáře ze zámecké kaple v Žampachu z prostředků Ministerstva kultury (Program restaurování movitých kulturních památek). Raně barokní oltář pochází z roku 1678 (dle datace na obraze) a původně byl umístěn zřejmě v jiných prostorách zámku. Do zámecké kaple byl instalován patrně v souvislosti s její výstavbou roku 1713. Následně byl několikrát upravován a doplňován. Kvůli havarijnímu stavu byl oltář na přelomu 20. a 21. století demontován a jeho části byly deponovány. Obraz sv. Bartoloměje byl restaurován v letech 1997–1999 a byl provizorně zavěšen na trámovou konstrukci v kapli. V roce 2008 byl oltář prohlášen kulturní památkou, proto bylo možné požádat o dotace na jeho kompletní obnovu. Kromě toho, že byl původně zlacený ozdobný rám oltáře vysoce červotočivý, byl také znehodnocen syntetickým nátěrem zelené barvy a metalovým nástřikem. Po důkladném ošetření všech dřevěných částí oltáře bylo provedeno dořežání chybějících prvků, především na bohatě zdobeném akantovém rozvilinovém rámu. Byly také odstraněny druhotné nevhodné barevné vrstvy. Poté byla na rámu rekonstruována nedochovaná povrchová úprava plátkového zlacení na vysoký lesk. Zlacení bylo obnoveno také na dalších částech oltáře včetně obrazového rámu. Pouze na oltářní architektuře byla kvůli zvýšenému provozu v kapli restaurována stávající mladší polychromie, která byla provedena z důvodu vizuálního sjednocení druhotně doplněné výzdoby oltáře a chrání historickou podobu památky před větší zátěží. Celý areál zámku provozuje organizace zajišťující sociální služby pro osoby se zdravotním postižením a v kapli probíhá velký počet akcí určených pro obyvatele domova i pro veřejnost. Více k oltáři a vybavení kaple na www.uspza.cz/index.php?id=10417.

Žampach, detail rozvilinového rámu po doplněných dořežbách, před restaurováním povrchové úpravy, foto: V. Cinková

Žampach, zámecká kaple, oltář sv. Bartoloměje po restaurování, foto: V. Cinková

Vybrané akce restaurování v roce 2015

Václav PAUKRT

Křenov – kaple sv. Isidora

Centrální orientovaná hřbitovní kaple sv. Isidora v Křenově vznikla s největší pravděpodobností v letech 1707–1708 zásluhou místního faráře Johanna Benedikta Schindlera, který stavbu z velké části financoval ze svých vlastních prostředků. Interiér kaple má mimořádnou sochařskou a malířskou výzdobu. Stěny jsou členěny sdruženými pilastry s kompozitními hlavicemi, které nesou profilovanou římsu, na které sedí andělci hrající na hudební nástroje. Klenba je opatřena bohatou štukovou výzdobou a nástěnnými figurálními malbami – devět kůrů andělských a ve středu Nanebevzetí Panny Marie. Ve stěně za hlavním oltářem je socha sv. Isidora, pod ní je vchod do sakristie se štukovou výzdobou na klenbě – symboly čtyř ročních období a pásková ornamentika. V lodi jsou v nikách blíže k hlavnímu oltáři sochy biblických prarodičů – vpravo Eva, vlevo Adam. Dále od oltáře je v pravé nicoe patrně socha sv. Jenovéfy Pařížské s pastýřskou holí a ovečkou u nohou a v levé nicoe snad sv. Vít s kotlem u pravé nohy. V roce 2004, kdy obec Křenov nabyla vlastnických práv, započala rozsáhlá a komplikovaná stavební oprava kaple. Po jejím dokončení v roce 2012 následovalo restaurování kamenných prvků na fasádě kaple a rozsáhlý restaurátorský průzkum maleb, štukové výzdoby a soch v jejím interiéru. V následujícím roce studenti Fakulty restaurování v Litomyšli se svými vyučujícími zahájili restaurátorské práce na malbách, štukové výzdobě a všech sochách v kapli. Restaurování, které zahrnovalo náročné snímání přelepů a fixování maleb, jejich čištění, injektáž trhlín, barevnou retuš, rekonstrukci chybějících výjevů podle historické fotodokumentace, snímání přemaleb, čištění, zpevnění a tmelení štukové a sochařské výzdoby včetně rekonstrukcí chybějících částí a v průběhu prací další restaurátorské, technologické a archivní průzkumy, bylo zdárně dokončeno v roce 2015.

Kaple sv. Isidora, foto: V. Paukrt

Malba po restaurování, foto: V. Paukrt

Ústřední výjev Panna Marie s anděli, foto: V. Paukert

Vybrané akce obnovy u památek lidové architektury v Pardubickém kraji

Jiří ŠVEC

Korouhev, dům čp. 163

Dům čp. 163 v obci Korouhev v okrese Svitavy je od roku 1963 státem chráněn jako autenticky dochovaný příklad dvorcové roubené usedlosti Českomoravské vrchoviny typické pro širší okolí města Poličky. Usedlost podle dendrochronologického datování byla postavena na konci první třetiny 18. století. Na počátku 20. století pak byly provedeny úpravy střech spočívající především ve výměně krytiny. Část šindelové krytiny byla nahrazena keramickou krytinou a část překryta eternitovými šablonami. Tuto krytinu bylo nutné vzhledem k její celkové dožilosti a drsnému klimatu kompletně nahradit. Při té příležitosti bylo přistoupeno i k doplňkovému ztužení historického krovu a výměně části roubení nad bývalými chlévy, které bylo z větší části poškozeno dřevokazným hmyzem. Tyto práce byly za finančního příspěví Ministerstva kultury provedeny v roce 2015. Během rekonstrukce byl kladen důraz na zachování historického vzhledu usedlosti a minimalizaci výměny autentických prvků. V roce 2016 proběhne výměna zbylé keramické krytiny, která nadměrně zatěžuje historické krovy i na zbylé části objektu, čímž dojde ke sjednocení vnějšího výrazu a stabilizaci jejího technického stavu.

Korouhev čp. 163, detail obnoveného štítu s kabřincem, foto: J. Švec

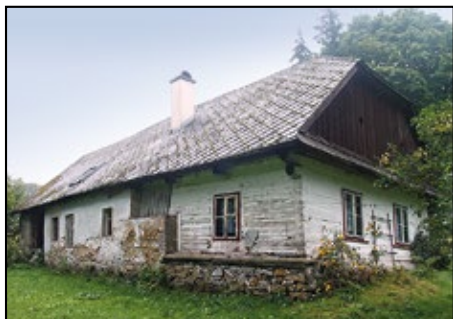
Venkovská usedlost čp. 163 v Korouhvi před výměnou krytiny a sanací krovu, foto: J. Švec

Korouhev čp. 163, stav po obnově krytiny, foto: J. Švec

Možděnice, objekt staré školy čp. 34

Stará škola čp. 34 v obci Možděnice v okrese Chrudim je kulturní památkou od roku 1984. Přízemní jednotřídní škola byla postavena místními občany v roce 1814. Škola má podobu jednoduchého lidového domu s rysy staveb z oblasti Českého Horácka – Hlínecka. Roubená část objektu byla ve špatném technickém stavu. Dřevo roubení bylo silně poškozeno vzlínající vlhkostí a dřevokaznými houbami a hmyzem. Díky finančnímu příspěví Ministerstva kultury bylo v roce 2015 přistoupeno k celkové sanaci roubené části domu včetně vyždění nových izolovaných základů. Snahou bylo, aby výměna části roubení nenarušila historický vzhled domu a zároveň vylepšila jeho technický stav a umožnila jeho obývání. Z toho důvodu byly použity tradiční postupy včetně hliněných výplní spár a celoplošné bílení vápnem. Historické okenní výplně byly repasovány. V roce 2016 bude obnova objektu pokračovat výměnou eternitové krytiny za vlákno-cementové šablony.

Možděnice čp. 37, stav před obnovou světnice, foto: J. Švec

Možděnice čp. 37, objekt po obnově světnice, foto: J. Švec

Možděnice čp. 37, stav po obnově světnice, foto: J. Švec

Telecí, venkovská usedlost čp. 24

Venkovská usedlost čp. 24 ve vesnici Telecí v okrese Svitavy je zapsanou kulturní památkou od roku 1963 a od roku 2005 je součástí vesnické památkové zóny Telecí. Dům je příkladem menší chalupnické usedlosti z 18. století a typickou ukázkou lidové architektury Poličska. Vzhledem k dlouhodobé absenci údržby byl objekt na pokraji svého fyzického zániku a byl zařazen v seznamu ohrožených památek Pardubického kraje. Po změně majitele se v roce 2015 podařilo díky grantovému programu Ministerstva kultury programu péče o vesnické památkové zóny a rezervace zahájit celkovou stavební rekonstrukci objektu. Stav roubených konstrukcí obytného bohužel byl již natolik špatný, že musela proběhnout jejich výměna. Snahou je zachovat historických vzhled těchto konstrukcí a postupně tak vrátit objekt do jeho dřívější podoby. Z toho důvodu tak bude zpětně osazena historická lomenice i repasované okenní a dveřní výplně. V roce 2016 bude následovat obnova roubené stodoly, která bude z větší části zachována v autentické hmotě, čímž práce na obnově usedlosti jistě zdaleka nekončí.

Venkovská usedlost čp. 24 v Telecích před obnovou, foto: J. Švec

Telecí čp. 24, stav po sejmutí krytiny a obložení, foto: J. Švec

Telecí čp. 24, hrubá stavba celkově rekonstruované obytné části, foto: J. Švec

Vysoká, budova bývalého hostince čp. 1

Bývalý hostinec čp. 1 ve vesnické památkové zóně Vysoká v okrese Ústí nad Orlicí byl v roce 2014 prohlášen kulturní památkou. V kontextu vesnické památkové zóny jde o objekt obsahující nejstarší dochované stavební prvky z osmdesátých let 17. století, kdy byla vesnice nově založena. Jeho historická hodnota spočívá také v autentickém dochování interiérů z poloviny 19. století v jeho roubeném patře. K budově hostince byl v roce 1912 přistavěn taneční sál se stropem zavěšeným na konstrukci krovu. Jeho statický stav byl však velice špatný a bylo nutné celou budovu sálu včetně krovu nově zpevnit, aby bylo možné sál znovu zprovoznit zejména pro přednáškové osvětové účely. To se i díky finančnímu příspěví Ministerstva kultury v roce 2015 podařilo. Došlo i na celkovou obnovu keramické krytiny, která však díky použití dobových tašek působí z památkového hlediska mnohem lépe. Technický stav objektu byl výrazně vylepšen bez narušení autentického vzhledu stavby. V roce 2016 bude obnova pokračovat obnovou stropních omítek a následně by se měla být sanována i vnější fasáda.

Vysoká čp.1, sál bývalého hostince před obnovou krovu a krytiny, foto: J. Švec

Vysoká čp. 1, detail okenní šambrány, foto: J. Švec

Vysoká čp.1, střecha po zpevnění krovu a přeložení krytiny, foto: J. Švec

Zálší, sušárna na ovoce čp. 12

Sušárna na ovoce u domu čp. 12 v Zálší je jednou z posledních dochovaných sušáren na Ústeckoorlicku. Jedná se o dnes již ojediněle dochovaný doklad kdysi charakteristické stavby lidové architektury dokládající způsob zpracovávání ovoce v této oblasti. Z toho důvodu je tento objekt od roku 2003 státem chráněn jako kulturní památka. Jde o jediný objekt tohoto typu chráněný státem v Pardubickém kraji. Malá roubená sušárna na ovoce byla postavena na konci 60. let 19. století vedle průčelí velkého zděného patrového selského statku postaveného v letech 1866. Objekt sušárny byl ponechán dlouhá desetiletí bez údržby, což zapříčinilo jeho špatný technický stav, kvůli kterému byla sušárna zařazena mezi ohrožené památky. Za finančního přispění Pardubického kraje byla v roce 2015 provedena citlivá památková rekonstrukce objektu spočívající v částečné výměně poškozených částí za jejich kopie. Cílem rekonstrukce bylo zachovat historický charakter objektu a nikoliv ho nahradit formální kopíí. Obnova sušárny bude v letošním roce pokračovat doplnění, hliněných výplní spár.

Sušárna u čp. 12 v Zálší, stav před obnovou, foto: J. Švec

Sušárna čp. 12 v Zálší, stav po obnově objektu, foto: J. Švec

Sušárna u čp. 12 v Zálší, stav po obnově, foto: J. Švec

Vybrané akce obnovy v okrese Ústí nad Orlicí

Zuzana VAŘEKOVÁ

Zámorsk (okr. UO), kostel sv. Martina Biskupa, výměna střešní krytiny

V roce 2012–2015 za přispění finančních prostředků Pardubického kraje a Ministerstva kultury ČR probíhala po etapách postupná oprava krovu a výměna střešní krytiny. Kostel představuje zajímavou ukázkou pozdně barokní stavby z let 1781–1782. Stavba je řešena jako jednoduchá obdélná loď s půlkruhově zakončeným presbytářem, který má po obou bocích připojené přístavky sakristie a patrovou oratoř. Sedlová střecha s půlkruhovým

Kostel sv. Martina Biskupa, foto: Z. Vařeková

Výměna střešní krytiny, foto: Z. Vařeková

Výměna střešní krytiny, foto: Z. Vařeková

ukončením nad presbytářem byla původně kryta prejzovou krytinou, která byla na přelomu 19. a 20. století nahrazena pálenou krytinou bobrovkou. Při poslední obnově kostela byla proto respektována již zažitý vzhled kostela a opětovně byla položena na střechu pálená taška bobrovka. Stávající krov představuje barokní konstrukci hambalkové soustavy s dvojitými ležatými stolic a středním věšadlem. Dřevo užitá ve konstrukci krovu bylo v relativně dobrém stavu a proběhla pouze na několika místech výměna uhnílitých zhlaví trámů. Je chvályhodné, že se podařilo v rámci spolupráce všech zúčastněných stran v relativně krátkém čase provést obnovu střechy, ale je nutné v následujících letech pokračovat v obnově stavby, neboť další části stavby jsou ve špatném stavu.

Hrušová (okr. UO), kostel Nejsvětější Trojice, celková obnova

Drobný vesnický kostelík byl postavený na místě starší kaple a je situovaný uprostřed velké návsi. Historie stavby je výrazně spjata s vesnicí a jejími obyvateli, neboť kostel byl postaven (či spíše rozšířen) nákladem Václava Říhy, který vyhrál peníze v loterii a věnoval je na úpravu místního svatostánku. Podélná stavba s krátkou obdélnou lodí se zaoblenými rohy a s půlkruhově uzavřeným presbytářem a užší předsíní přestavuje zajímavou ukázkou klasicistní stavby v regionu. Přední průčelí kostela je trojosé, s obdélným vstupem s profilovaným ostěním a nízkou štítovou supraportou s pískovcovou šiškou na vrcholku. Nad vstupem je půlkruhové okno s orámováním šambránou s klenákem. Po stranách vstupu dvě niky s konchami rámovanými šambránou s pasy a klenákem. V nikách se nachází socha sv. Jana Nepomuckého (vlevo) a socha sv. Václava (vpravo). Nad hlavní římsou se zvedá atika – nad obdélným nástavcem je zhruba čtvercový štít ukončený trojúhelníkem, ze stran podepřený konkávně prohnutými křídly. Na okrajích atiky postavena klasicistní váz (druhá chybí), na vrcholku kovový křížek.

V rámci celkové obnovy stavby v roce 2013–2014, kterou vlastník prováděl z vlastních zdrojů, byla provedena oprava fasády, výměna střešní krytiny, klempířských prvků, restauro-

Kostel Nejsvětější Trojice, foto: Z. Vařeková

Okenní vitraje kostela po restaurování, foto: Z. Vařeková

Kostel Nejsvětější Trojice, foto: Z. Vařeková

vání kamenných článků a soch situovaných v průčelí. Na základě restaurátorského průzkumu byla v průběhu oprav zjištěna původní barevnost stavby, která byla fragmentárně dochovaná. Po dohodě s vlastníkem byla původní barevnost rehabilitována a proveden nátěr fasády vápennými barvami, které si i po několika letech zachovávají svoji sytost a optické působení.

V roce 2015 bylo provedeno restaurování okenních výplní včetně restaurování původních vitrají s přispěním finančních prostředků z dotací Pardubického kraje a Ministerstva kultury. Opravou okenních výplní a vstupních dveří byla dokončena náročná obnova vnějšího pláště kostela.

Vraclav – Svatý Mikuláš, kostel sv. Mikuláše, oprava střechy

Poutní kostel sv. Mikuláše představuje mistrně provedený barokní orientovaný kostel z let 1724–26 dle plánů C. A. Canevalle, který je svým výjimečným svým architektonickým zpracováním a urbanistickým začleněním do krajiny, kdy je stavba postavena na potůčku, který jí protéká. Kostel je významnou kulturní památkou a dominantou celého barokního areálu.

V letech 2011–2015 probíhala náročná oprava střechy na významné památce barokní architektury. Práce byly prováděny s finančním přispěním Ministerstva kultury a spočívaly ve výměně dožilé střešní krytiny za novou. Původní střešní krytinou kostela byla břidlice, která byla v rámci celkové opravy areálu v 80. letech 20. století vyměněna za nové břidlicové

Kostel sv. Mikuláše, střecha před obnovou,
foto: Z. Vařeková

Kostel sv. Mikuláše, střecha během obnovy,
foto: Z. Vařeková

šablony. Bohužel se jednalo o nekvalitní materiál, který se po třiceti letech zcela rozsypal, a proto bylo nutné provést celkovou výměnu. V rámci výměny střešní krytiny došlo i k lokální opravě konstrukce krovu, která představuje původní barokní konstrukci. Dřevěné prvky byly napadeny aktivním tesaříkem, a proto bylo přistoupeno k provedení termosanace dřeva horkým vzduchem.

S ohledem na složité provedení střešních rovin a rozsáhlost ploch se jednalo o velice náročné práce, které kladly vysoké nároky na řemeslné provedení. Výměnu střešní krytiny zajistila renomovaná firma Pário s.r.o., která získala za provedení tohoto díla první místo v soutěži pořádané Cechem pokrývačů.

Kostel sv. Mikuláše, střecha po obnově, foto: Z. Vařeková

Akce stavebněhistorických průzkumů (SHP) V ROCE 2015

Racková E. – Růžičková R., Dům čp. 21 v Zámecké ulici v Pardubicích (okr. Pardubice), 2015

Svobodová J., Plošný průzkum vesnice Šanov (okr. UO), inventarizace lidových staveb, 2015

Vařeková Z., Plošný průzkum vesnice Horní Morava (okr. UO), inventarizace lidových staveb, 2015

Vařeková Z., Plošný průzkum vesnice Dolní Morava (okr. UO), inventarizace lidových staveb, 2015

Švec J., Plošný průzkum vesnice Dolní Lipka (okr. UO), inventarizace lidových staveb, 2015

Akce operativních průzkumů (OPD) V ROCE 2015

Svobodová J., Vařeková Z., Dokumentace krovu kostela sv. Bartoloměje v Jablonném nad Orlicí (okr. UO), 2015

Svobodová J., Vařeková Z., Dokumentace domu usedlosti čp. 53 v Jehnědí před a při obnově (okr. UO), 2015

Horák P., Vařeková Z., Dokumentace fasády při opravě omítek zámku čp. 1 v Lanškrounu (okr. UO), 2015

Svobodová J., Zámek Žamberk – JV křídlo, dokumentace části nádvorní stěny (zazděné arkády), (okr. UO), 2015

Racková E., Revitalizace Národního hřebčína v Kladrubech nad Labem – obnova hřbitovní kaple (okr. Pardubice), 2015

Racková E., Tomáškova cihelna ve Vysokém Mýtě, hloubkový průzkum během demolice stavby (okr. Ústí nad Orlicí), 2015

Racková E. – Sommrová J. – Švec J., Viadukt Severní státní dráhy v Ústí nad Orlicí, hloubkový průzkum během demolice stavby (okr. Ústí nad Orlicí), 2015

Racková E., Obnova fasády přízemí domu čp. 3 na Pernštýnském náměstí v Pardubicích (okr. Pardubice), 2015

Jiné:

Racková E., Retrospektivní hodnocení působení klimatických vlivů na fasády zámku Litomyšl (okr. Svitavy), 2015.

ZPRÁVY A ZAJÍMAVOSTI

Unikátní dokument o záchraně a restaurování kostela Nalezení sv. Kříže v Litomyšli

Veronika CINKOVÁ, Zuzana RŮŽKOVÁ

Piaristický kostel Nalezení sv. Kříže v Litomyšli patří k nejvýznamnějším barokním památkám Pardubického kraje. V roce 2015 byla dokončena několikaletá obnova kostela a restaurování mobiliáře, které představuje nejrozsáhlejší akci restaurování historického interiérového vybavení v Pardubickém kraji. Průběh restaurátorských prací a procesy v restaurátorských dílnách zachycuje unikátní dokument Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích, který byl v uplynulém roce představen na několika veřejných promítáních v Litomyšli, Pardubicích i v Praze. V současné době lze dokument zakoupit ve formě DVD buď v Knihkupectví a infocentru NPÚ, u pardubického územního odborného pracoviště NPÚ nebo přímo v kostele.

Stavba klášterního kostela Nalezení sv. Kříže započala roku 1714 dle projektu významného barokního architekta G. B. Alliprandiho, na něhož později navázal F. M. Kaňka. Iniciátor stavby a majitel litomyšlského panství František Václav z Trautmannsdorfu nechal kostel vybavit cenným mobiliářem od významných barokních umělců, včetně M. B. Brauna, V. J. Noska a italského malíře F. Trevisaniho. Stavba sloužila především potřebám piaristů a jejich studentů, stala se také místem posledního odpočinku příslušníků řádu i šlechtic-

Kostel Nalezení sv. Kříže v Litomyšli detail, foto: V. Cinková

Kostel Nalezení sv. Kříže v Litomyšli během obnovy, foto: V. Cinková

Kostel Nalezení sv. Kříže v Litomyšli po obnově, foto: V. Cinková

Premiéra dokumentu se odehrála přímo v kostele Nalezení sv. Kříže v Litomyšli, foto: CMS TV

kých rodů Trautmannsdorfů a Valdštejnů-Vartenberků. Požáry v 18. a 19. století, vandalské zásahy i postupné chátrání stavby se však velmi silně podepsaly na osudu stavby, v polovině 20. století byl dokonce konstatován havarijný stav. Vzhledem k těmto okolnostem byl poté kostel po dlouhá léta veřejnosti nepřístupný, jeho vnitřní vybavení bylo rozebráno a uloženo přímo v kostele či v depozitářích.

V 80. a 90. letech proběhla částečná rekonstrukce kostela, v letech 2010-2015 byl u příležitosti revitalizace zámeckého návrší rehabilitován rovněž interiér. Dokumentární film *Piaristický kostel Nalezení sv. Kříže v Litomyšli, záchrana a restaurování interiéru* zachycuje průběh restaurátorských prací uskutečněných v letech 2011–2015. Vznik filmu inicioval správce objektu, pardubické územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu, jeho autorem je dokumentarista Petr Horák.³⁾ Dokument si klade za cíl přiblížit průběh i techniky restaurování mobiliáře, odhaluje rovněž procesy probíhající v restaurátorských dílnách. V rozhovorech s restaurátory jsou představeny práce na hlavním oltáři, kazatelně, sochách evangelistů a na varhanách. Díky časosběrné metodě lze též sledovat úchvatnou proměnu interiéru kostela během souběžně probíhající generální opravy.

³⁾ Petr Horák (*1958 v Hradci Králové) je televizní a filmový tvůrce, dokumentarista a kameraman, který před necelými dvaceti lety založil ve Svitavách studio Comvision a později i televizní stanici CMS TV, zaměřenou nejvíce na aktuální dění a historii regionu. Za svůj život vystřídal několik zaměstnání a setkal se s řadou osobností, což jej velmi zásadně ovlivnilo i v jeho nynějším profesním životě. Odborné vzdělání si doplnil ve Škole audiovizuální tvorby, ve třídě pedagogů FAMU, dokumentaristy a režiséra Rudolfa Adlera a kameramana Jiřího Myslíka. Dokument o restaurování piaristického kostela v Litomyšli je sice jeho největším, avšak nikoli prvním počinem z této oblasti. Již v roce 2008 dokončil se svým týmem dokument Cesta kolem zámku s Olbramem Zoubkem, založený původně na několika rozhovorech s tímto svěbytným sochařem a restaurátorem. I v tomto záznamu sehrála důležitou roli spolupráce s Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm v Pardubicích.

Litomyšlská expozice a svojanovský obraz sv. Jana Nepomuckého nominovány na Cenu NPÚ Patrimonium pro futuro

Petr KOČÍ, Kateřina KRÍŽKOVSKÁ, Zuzana RŮŽKOVÁ

Ocenění Patrimonium pro futuro, které Národní památkový ústav vyhláší jako příspěvková organizace ministerstva kultury ČR pověřená oblastí záchranu a rozvíjení hodnot památkového fondu na území České republiky, bylo poprvé uděleno v roce 2014. V roce 2015 hodnotila odborná komise počiny realizované v roce 2014 a vyzdvihla příklady dobré praxe péče o památky hned ve čtyřech kategoriích: *obnova památky*, *restaurování* (za příkladné a zdařilé restaurování kulturní památky či její části – výtvarného díla, uměleckořemeslného díla), *objev, nález roku* (za významný objev na památce, objev do té doby neznámého objektu, předmětu kulturní hodnoty, archeologický objev, autorské určení díla apod.), *prezentace hodnot* (výstava, nová instalace, publikace, mediální odborná prezentace apod.) a *záchrana a obnova památky* (za záchranu součástí kulturního dědictví na poslední chvíli nezištnou iniciativou, koupí, mobilizací dobrovolníků apod.). V roce 2015 se mohla do hodnocení poprvé zapojit i veřejnost, a to formou on-line hlasování na stránkách NPÚ. Ten z nominovaných počínů, který hlasující nejvíce zaujal, získal při slavnostním udělení v září 2015 cenu veřejnosti *Památky děkují*. Vítězové ostatních kategorií získali nejen diplom a plaketu, ale také roční předplatné odborného časopisu Zprávy památkové péče a roční rodinnou vstupenku na objekty ve správě Národního památkového ústavu.

Ve dvou z výše jmenovaných kategorií měl své nominanty také Pardubický kraj. Jednalo se o kategorii *prezentace hodnot* (zde byla nominována expozice Regionálního muzea v Litomyšli nazvaná *Litomyšl – město kultury a vzdělanosti*) a *objev, nález roku* (nález signatury významného barokního malíře A. Schoonjanse na obraze sv. Jana Nepomuckého v kostele sv. Petra a Pavla ve Svojanově). Ačkoli zástupci našeho kraje nestanuli na stupni vítězů, velkým úspěchem je pochopitelně i sama nominace do celostátního kola soutěže a možnost prezentovat ukázky příkladné péče o kulturní dědictví na Pardubicku a v blízkém okolí. Rádi bychom proto oba nominanty stručně představili na následujících řádcích a zároveň vyjádřili poděkování nejen jim, ale všem těm, kteří pečují o kulturní dědictví naší země.

Stálá expozice Litomyšl – město kultury a vzdělanosti

Návštěvníci Litomyšle mohou nyní obdivovat nejen krásu místního zámku a historického centra, ale také působivou stálou expozici v barokní budově Regionálního muzea v Litomyšli, která prošla v letech 2012–2014 celkovou revitalizací podle návrhu arch. Josefa Pleskota.

Archeologické nálezy objevené při opravě této bývalé piaristické školy jsou k vidění v suterénu, kde si lze prosklenými stěnami prohlédnout rovněž pozoruhodná torza středověké i novější zástavby s původní komunikací a torzem hradní brány. Stavební vývoj Litomyšle – založení benediktinského kláštera, biskupství, hrad s novým městem, zámecký areál, původní piaristické budovy i současný stav – dokumentují v další části nové expozice 3D modely a také projekce filmu o stavebním vývoji zámeckého návrší.

V patře pokračuje výstava muzejní expozicí od dob biskupství do současnosti a nabízí umělecká díla a artefakty přesahující regionální význam, například iluminovaný graduál literátského sboru z 16. století, obrovskou Müllerovu mapu Čech z 18. století, předměty,

Regionální muzeum v Litomyšli, foto: P. Kočí

Regionální muzeum v Litomyšli, foto: P. Kočí

Regionální muzeum v Litomyšli, foto: P. Kočí

kteří patřily Boženě Němcové či Magdaleně Dobromile Rettigové, dále ruční tisky a štočky knihtiskaře Josefa Portmana, jehož jméno je spjato s Josefem Váchalem. Jediné jsou předměty technického charakteru, například nejstarší fotoaparát u nás, funkční replika Křížkovy obloukové lampy či Simandlův silniční motocykl ESO 500. Děti a mladší návštěvníci si mohou vyzkoušet, jak staří kartografové měřili vzdálenosti, hravou formou si ověřit své znalosti historie, obléknout se do replik měšťanského a lidového oblečení z 19. století nebo si zahrát hru *Za starého mocnářství*. Nepřehlédnutelná je též dětská expozice s „replikou“ litomyšlského náměstí v „dětské“ velikosti.

Instalací nové muzejní expozice začal objekt opět sloužit svému účelu, navíc se povedlo ukázkově propojit archeologické nálezy s moderně pojatou instalací uměleckých předmětů. Muzeum tak odkaz předků prezentuje široké veřejnosti s velkou noblesou a navíc srozumitelnou formou.

Obraz sv. Jana Nepomuckého od Anthona Schoonjansse v kostele sv. Petra a Pavla ve Svojanově

Pro chystanou výstavu méně známých a opomíjených děl církevního umění byl v roce 2014 vytipován obraz z kostela sv. Petra a Pavla ve Svojanově zpodobňující sv. Jana Nepomuckého. Signatura nebyla na plátně nikdy objevena, a ačkoli na vysokou kvalitu tohoto malířského díla poukazoval už kunsthistorik Zdeněk Wirth ve svém *Soupisu památek uměleckých a historických v politickém okrese poličském z roku 1906*, nikdy se nestalo předmětem badatelského zájmu. Petr Arijčuk, znalec barokní malby, však došel při prohlídce díla k názoru, že by mohlo jít o obraz malíře nizozemského původu Anthona Schoonjansse. Svätý Jan Nepomucký byl proto převezen do ateliéru restaurátorky akad. mal. Hany Vítové, která Schoonjansův podpis skutečně objevila.

Anthon Schoonjans (1655–1727) patří k předním představitelům vídeňské barokní malby. Na území České republiky je několik oltářních pláten a oficiálních portrétů tohoto vídeňského mistra nizozemského původu. Téměř všechna oltářní plátna vznikla pravděpodobně před rokem 1710 a najdeme je na Moravě, takže objev Schoonjansova obrazu v hraniční farnosti královéhradecké diecéze přináší řadu otázek. Oproti velkým oltářním plátnům i oficiálním portrétům vyniká malba ze Svojanova intimitou a dokonalým zachycením světceva niterného spojení s Ukřižovaným. Petr Arijčuk ji datoval kolem roku 1700 a toto vročení by mohlo naznačovat, že jde o dílo spojené s usilovnou snahou o Janovo svatořečení, které se uskutečnilo v roce 1729.

Schoonjansův *Sv. Jan Nepomucký* je spolu s dalšími díly, která byla vybrána pro expozici církevního umění v rámci projektu *Andělé na návrší* v Litomyšli, významným dokladem vysoké kvality tzv. východočeského baroka i potvrzením vývoje tohoto specifického uměleckého a kulturního fenoménu ve vztahu k vídeňskému importu.

Obraz sv. Jana Nepomuckého, foto: M. Křištof

Svojanov kostel, foto: <http://farnost-svojanov3.webnode.cz/fotogalerie/#!>

Výjimečné dny a události roku 2015

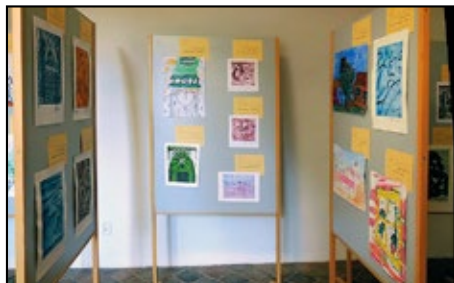
Zuzana RŮŽKOVÁ

Výstava Památky jako inspirace

Výstava představila práce vzniklé u příležitosti stejnojmenné výtvarné soutěže pořádané Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm v Pardubicích, a Galerií města Pardubic. Úkolem žáků základních uměleckých škol bylo ztvárnit netradičním způsobem hrady a zámky spravované Národním památkovým ústavem v Pardubickém kraji (tedy zámky Litomyšl a Slatiňany, případně hrady Kunětická hora či Litice), nebo objekty nacházející se v rámci Souboru lidových staveb Vysočina. Bylo přítomno na libovůli mladých umělců, zda znázorní komplexně exteriér stavby, část či detail exteriéru či interiéru nebo konkrétní architektonický či dekorační prvek. Celkem bylo do soutěže zasláno padesát kreseb, jež byly roztříděny do tří kategorií dle věku. Z každé kategorie poté porota složená ze zástupců NPÚ, ÚOP v Pardubicích, NPÚ, ÚOP v Telči a NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, vybrala tři vítěze. Předání cen, které čítaly rodinné vstupenky do objektů ve správě NPÚ, tematické věcné ceny i sladké překvapení, proběhlo během vernisáže výstavy dne 2. června. Posléze se všichni zúčastnění připojili k prohlídce běžně nepřístupných historických objektů na Příhrádku a navštívili i tajemná zákoutí pardubického zámku.

Památky jako inspirace – výběr ze soutěžních prací, foto: Z. Kratochvilová

Památky jako inspirace – Galerie města Pardubic, foto: Z. Kratochvilová

Vítězové soutěže, foto: Z. Kratochvilová

NPÚ, ÚOP v Pardubicích a Dny evropského dědictví

V neděli 13. září 2015 se Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Pardubicích připojil k oslavám Dnů evropského dědictví (European Heritage Days). Ve spolupráci s Galeríí města Pardubic připravil pro návštěvníky výstavu *V náručí památkové péče. MPZ a MPR Pardubického kraje*, která vznikla u příležitosti výročí 25 let od vyhlášení 16 městských památkových zón v Pardubickém kraji v roce 1990 a 20 let od prohlášení dalších třech významných zón v roce 1995. Cílem bylo prezentovat účel, výsledky a smysluplnost soustavné

Komentované prohlídky Příhrádku, foto: Z. Růžková

Dny evropského dědictví – písášká dílna pro velké i malé, foto: Z. Růžková

památkové péče v památkově chráněných sídlech a demonstrovat je na vybraných pozitivních příkladech obnovy. Kromě expozice se mohli návštěvníci zúčastnit komentovaných prohlídek zdejších, veřejnosti běžně nepřístupných objektů, kterými je provedl Ing. arch. Jan Kadlec, odborník a garant NPÚ, ÚOP v Pardubicích. Program byl však připraven i pro malé návštěvníky, kteří se mohli na okamžik proměnit v malé písáře a vyzkoušet si, jak se psalo ve středověku a v raném novověku. Zájem veřejnosti byl jako každoročně značný – na výstavu zavítalo více než 600 návštěvníků a zhruba čtvrtina z nich se zúčastnila i komentovaných prohlídek.

Komentované prohlídky Příhrádku, foto: Z. Růžková

Vzdělávací aktivity

Zuzana RŮŽKOVÁ

Sejdeme se na Příhrádku

Program „Sejdeme se na Příhrádku“ připravil NPÚ, ÚOP v Pardubicích, ve spolupráci s Galerii města Pardubic a od dubna roku 2014 jej nabízí základním a středním školám. Děti a studenti během akce navštěvují běžně nepřístupné objekty Příhrádku, seznamují se s dějinami tohoto historického prostoru, který je představen pomocí historických vyobrazení, map, plánů či historických fotografií. Mimo to poznávají vzácné knihy a tisky, které jsou uloženy v odborné knihovně NPÚ, ÚOP v Pardubicích. Nutno podotknout, že kromě školních skupin na program pravidelně dochází hosté z Léčebných lázní Bohdaneč a zájemci z řad veřejnosti.

Písařská dílna

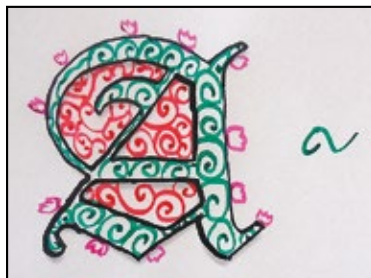
V průběhu programu se mohou děti a studenti z řad základních a středních škol vydat na cestu časem a přesunout se do dob, kdy na Příhrádku úřadovali dávní písaři. Účastníci získávají představu o tom, jakou podobu, význam a hodnotu mělo písmo před staletími, co všechno museli písaři a jejich učni znát, jaké úkoly a povinnosti ležely na jejich bedrech a jaké dovednosti si museli osvojit. Na závěr setkání si také sami vyzkouší, jestli by se sami písaři osvědčili – mají možnost vyzkoušet si psaní tuší nebo vyzdobit iniciálu tak, jak to kdysi činili středověcí kronikáři.

Písařská dílna – program pro ZŠ a SŠ, foto: Z. Růžková

Sejdeme se na Příhrádku – program pro ZŠ a SŠ, foto: M. Křištof

Písařská dílna – program pro ZŠ a SŠ, foto: Z. Růžková

Odborná knihovna a odborná spisovna a jejich poklady

Zdeňka KRATOCHVILOVÁ

Knihovna Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích sídlí na Příhrádku v objektu čp. 5, v podkroví bývalé sýpky. První zápisy v přírůstkové knize jsou datovány rokem 1955, můžeme tedy říci, že knihovna zaměřená svým fondem na památkovou péči slaví tento rok již šedesáté výročí svého vzniku. Za tuto dobu se proměnila z „půjčovny knih“ v zařízení poskytující informační servis a zázemí pro činnost památkové péče. Od roku 1993 je knihovnou veřejnou, která vítá každého čtenáře z širokého okruhu milovníků památek.

Knihovní fond tvoří cca 6000 titulů z oblasti architektury, dějin umění, historie či genealogie, další významnou řadou jsou knihy zabývající se tematikou kulturní historie, které nás seznamují se způsobem života našich předků. Nelze opomenout též řadu soupisů památek dle okresů, které vycházejí již od 19. století a dodnes jsou významným zdrojem informací.

Od roku 2012 je ve všech knihovnách Národního památkového ústavu používán katalogizační program Tritius, který je společný i pro dokumentační fondy organizace. Tritius umožňuje katalogizační popis knihy, článku či dokumentu nejen polem pro název, autora, předmětové heslo, ale i polem pro lokalitu, a to s možností určení číslem popisným. Pro čtenáře a badatele to znamená, že v on-line katalogu Carmen, který se jinak neodlišuje od jiných běžně používaných knihovnických katalogů, lze vyhledávat i podle místopisných údajů. Je nutné přiznat, že informace o knihovních jednotkách a dokumentech nejsou úplné, protože dřívější knihovnické databáze tyto bibliografické údaje nepoužívaly, nyní se však průběžně doplňují.

V roce 2014 se rovněž knihovna se svými záznamy zapojila do Souborného katalogu ČR. Tento katalog soustřeďuje ve své bázi údaje o dokumentech ve fondech českých knihoven a institucí. V elektronické podobě je souborný katalog ČR budován od roku 1995 a obsahuje cca 5,7 milionů záznamů českých a zahraničních monografií, speciálních dokumentů a seriálů (časopisy, sborníky, zprávy z konferencí atd.)

Odborná knihovna NPÚ, ÚOP v Pardubicích, foto: M. Křištof

Odborná knihovna NPÚ, ÚOP v Pardubicích, foto: M. Krištof

Ve vyhledaných záznamech uživatel nalezne informaci o dostupnosti hledaného dokumentu, respektive o knihovně nebo knihovnách, ve kterých si může daný dokument vypůjčit. Ze záznamů vyhledaných v souborném katalogu je pak možné propojit se přímo do lokálního katalogu naší knihovny.

Jak již bylo uvedeno výše, v prostorách knihovny uvítáme každého zájemce z řad odborníků, studentů i laické veřejnosti. Nabízíme klidné a příjemné místo pro prezenční studium našeho fondu.

Otevřeno je v úterý, po předchozí domluvě je však možné navštívit knihovnu i v jiné dny.

Kontakt: Bc. Zdena Kratochvilová, kratochvilova.zdenapu.cz, tel.: 601 320 049

Odborná spisovna

V badatelně je možné studovat odbornou dokumentaci nemovitých kulturních památek Pardubického kraje (okresy Pardubice, Chrudim, Ústí nad Orlicí a Svitavy).

Dokumentace zahrnuje plánovou dokumentaci, restaurátorské zprávy, archivní spisovou dokumentaci (historie objektu z hlediska stavební činnosti a obnovy) od konce šedesátých let minulého století a stavebně historické průzkumy k vybraným objektům. Velká část dokumentace se týká nemovitých kulturních památek ve správě Národního památkového ústavu v Pardubickém kraji (Soubor lidových staveb Vysočina, hrad Kunětická Hora, hrad Litice, zámek Litomyšl, zámek Slatiňany).

Mimo to zde lze nalézt dokumentaci městských památkových rezervací a zón, vesnických památkových rezervací a zón a lidové architektury.

Provoz badatelný: **úterý 9 – 15 hodin**

Po telefonické domluvě je návštěva možná i v jiné dny.

Upozorňujeme návštěvníky, že dokumenty z odborné spisovny je nutné objednat písemně a je možné studovat je pouze prezenčně.

Kontakt: Šárka Mrázová, mrazova.sarka@npu.cz, tel.: 724 663 787

Pronájem zasedacích místností

Od ledna 2016 nabízí NPÚ, ÚOP v Pardubicích pronájem malé (kapacita cca 12 osob) a velké zasedací místnosti (kapacita cca 40–45 osob), které se nacházejí v historickém centru města Pardubic.

Vybavení velké zasedací místnosti:

- plátno
- notebook
- projektor
- tabule
- zvuková aparatura/mikrofon
- wi-fi
- možnost zatemnění

Vybavení malé zasedací místnosti:

- přenosné projekční plátno
- notebook
- projektor
- tabule
- wi-fi

V rámci pronájmu lze využít možnosti bezplatného parkování, k dispozici je rovněž vlastní sociální vybavení a kuchyňka.

Kontakt: Ing. Juraj Vavro, vavro.juraj@npu.cz, tel.: 724 663 537

Velká zasedací místnost, foto: M: Krištof

Velká zasedací místnost, foto: M. Kříštof

Malá zasedací místnost, foto: M. Kříštof

Malá zasedací místnost, foto: M. Kříštof

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Pardubicích je jedním ze čtrnácti krajských pracovišť NPÚ. Jeho úkolem je naplňovat v Pardubickém kraji poslání odborné instituce památkové péče dané zejména zákonem o státní památkové péči, tzn. zpracovávat odborné podklady pro rozhodnutí výkonných orgánů, poskytovat konzultace a odbornou pomoc vlastníkům kulturních památek při jejich obnovách a sledovat stav památkového fondu na území kraje. Mimo to zpracovává návrhy na prohlásování věcí či objektů za kulturní památky, podílí se na jejich evidenci, spravuje dokumentační sbírky plánů, fotografií i dalších odborných podkladů ke kulturním památkám a provozuje veřejně přístupnou, odbornou knihovnu. Odborníci z řad zaměstnanců ústavu se rovněž účastní odborných konferencí, seminářů a kolokvií, participují na přednáškách, komentovaných prohlídkách, programech pro školní kolektivy a dalších aktivitách určených pro veřejnost.

Další informace najdete na www.npu.cz, respektive <http://www.npu.cz/uop-pa/>.

**NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV**

**ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVISŤE
V PARDUBICÍCH**